T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
SOSYAL POLİTİKA VE SOSYAL HİZMETLER BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRKİYE' DE ENGELLİLERE YÖNELİK SOSYAL KORUMA ÖNLEMLERİ

ÇİĞDEM ULUDAĞ GÜLER
2501140860

TEZ DANIŞMANI

PROF. DR. ADEM ESEN

İSTANBUL, 2017

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı	:	ÇİĞDEM ULUDAĞ GÜLER	**Numarası**	:	2501140860
Anabilim Dalı / Anasanat Dalı / Programı	:	SOSYAL POLİTİKA VE SOSYAL HİZMETLER	**Danışmanı**	:	PROF. DR. ADEM ESEN
Tez Savunma Tarihi	:	15.12.2017	**Saati**	:	14:00
Tez Başlığı	:	"TÜRKİYE'DE ENGELLİLERE YÖNELİK SOSYAL KORUMA ÖNLEMLERİ"			

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin **36. Maddesi** uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABULÜNE** ~~OYBİRLİĞİ~~ / OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

Oyçokluğuyla

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. ADEM ESEN		Kabul
2- PROF. DR. AZİM ÖZTÜRK		KABUL
3- DOÇ.DR. ERBAY ARIKBOĞA		Düzeltme

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- DOÇ. DR. ENGİN SELÇUK		
2- DOÇ. DR. MUZAFFER KOÇ		

Versiyon: 1.0.0.2-61559050-302.14.06

ÖZ

TÜRKİYE' DE ENGELLİLERE YÖNELİK SOSYAL KORUMA ÖNLEMLERİ

ÇİĞDEM ULUDAĞ GÜLER

Engelliliğin sosyal ve siyasi bir olgu haline gelişi Sanayi Devriminden sonra gerçekleşmiştir. Sanayi Devrimi öncesinde engellilerin bakım ve ihtiyaçları aile, birinci dereceden akraba yâda komşuları tarafından karşılanmıştır. Toplumun engelliliğe bakış açısı ilk zamanlar ilahi iken bir zaman sonra engelliler için lanetlenmiş yâda bireylerin sırtında bir yük olarak algılanmaya başlanmıştır. Engellilerin yasal hak sahibi olmaları ve korunmalarına yönelik köklü değişimler 20. yüzyılın ikinci yarısına denk gelmektedir. Engelli haklarının gelişimi; insan hakları ve vatandaşlık hakları bağlamında gelişmiştir.

Bu çalışma toplumun en dezavantajlı grubu olan engellilerin Türkiye'de sosyal statülerini, toplumdaki yerini ve hukuki haklarını detaylı olarak değerlendirmektedir. Engellilerin insan hakları bağlamında kendilerine ne gibi hak ve özgürlüklerin tanındığı sosyal koruma bağlamında ne gibi hizmetlerin verildiğini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Koruma, Engelli, Engellilik, Engelli Hakları**.**

ABSTRACT

SOCIAL PROTECTION MEASURES FOR DISABILITY IN TURKEY

ÇİĞDEM ULUDAĞ GÜLER

After the Industrial Revolution, Disability became a social and political phenomenon. Prior to the Industrial Revolution, the care and needs of the handicapped were met by the family, first-degree relatives or neighbors. While society's first point of view on disability is divine, it has begun to be perceived as a burden on the backs of individuals who are now cursed for the handicapped. for the disabled must have legal rights and fundamental changes to their protection are in the second half of the 20th century. Development of disability rights; human rights and citizenship rights

This study assesses in detail the social status of the disadvantaged group of the society, its place in society and its legal rights in Turkey. It has been determined what services are provided in the social protection context in which the rights and freedoms of the disabled are recognized in the context of human rights.

Key Words: Social Protection, Disabled, Disability, Disabled Rights.

ÖNSÖZ

Engellilik kavramı çok boyutlu bir kavram olup üzerinde çok çeşitli tanımlamalar yapılmaktadır. Genel olarak kendi başına yetememe ve iyi olmama halidir. Bu kavramla eş değer tutulan ve birbirinin yerine kullanılan farklı kelimeler de literatürde mevcuttur. Engellilik; sakatlık, özürlülük, anormallik, eksiklik ve maluliyet gibi kavramlarla da ifade edilmektedir.

Dünya nüfusunun %10'unun Türkiye nüfusunun da yaklaşık olarak %12'sinin engelli olduğu düşünüldüğünde engelli oranlarının azımsanamayacak düzeyde olduğu göze çarpmaktadır. Bu yüzden devletin engelliler için sosyal politika üretmesi ve sosyal koruma önlemleri alması görev ve sorumlulukları alanına girmiştir.

Bireysel iyi olma hali olarak adlandırılan olguda, bireyin kendine yetebilme ve ihtiyaçlarını tek başına karşılayabilmesi ile doğru orantılıdır. Yaşam kalitesinin artırılması için bu kişilerin problemleri ortaya konulmalı ve bir çözüme kavuşturulması gerekmektedir. Şüphesiz bu durum engellilerin yaşam kalitesine doğrudan olumlu katkılar sağlayacaktır.

Engellilerin ekonomik, toplumsal ve siyasal yaşamda daha etkin olabilmeleri için, mesleki ve temel eğitimden diğer bireyler gibi faydalanmaları gerekmektedir. Ne var ki günümüzde engellilerin büyük bir çoğunluğu ne temel eğitimden ne de mesleki eğitimden yeterince yararlanamamaktadır. Genel olarak var olan işsizlik problemi, toplumun önyargıları ve mesleki eğitimin istenen kalitede ve erişilebilirlikte olmaması, engellileri ve ailelerini daha kötü çalışma şartları, sosyal ve kültürel alandan soyutlanma ve dahası yoksullukla baş başa bırakmaktadır.

Bu çalışmanın amacı; engellilerin sosyal statüsünü ortaya koymak ve buna yönelik devletin sunduğu politikalar ve bu politikalara yönelik yerel yönetimlerin uygulamalarının neler olduğunu detaylandırmaktır. Engelli olan bireylerin çalışma hayatına katılımına katkıda bulunmak, bu bireylerin toplumla sosyalleşebilmesi ve iş

gücü piyasasında yer almaları için uluslararası gelişmelerden yola çıkarak Türkiye'de engellilere yönelik uygulanan sosyal koruma önlemlerinin mevcut durumunu değerlendirmek, maruz kaldıkları sorunları vurgulamak çözüm önerileri sunmaktır.

Tezimi hazırlanmasında ve yazma sürecinde yönlendirilmelerinden ve desteklerinden dolayı Tez Danışmanım Prof. Dr. Adem ESEN' e, konu hakkında gerek fikir düzleminde gerekse kaynak sağlama anlamında yardımlarını esirgemeyen Prof. Dr. Zeki PARLAK' a, akademik gelişmemdeki katkıları olan İ.Ü. Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölüm hocalarıma ve görüşlerini esirgemeyen çalışma arkadaşlarıma teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

ÇİĞDEM ULUDAĞ GÜLER

İSTANBUL, 2017

İÇİNDEKİLER

ÖZ ..... **İİİ**
ABSTRACT ..... **İV**
ÖNSÖZ ..... **V**
TABLOLAR LİSTESİ ..... **Xİ**
KISALTMALAR LİSTESİ ..... **Xİİ**
GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM
SOSYAL KORUMA

1.1.SOSYAL KORUMA KAVRAMI 4
1.2. SOSYAL KORUMANIN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ 6
1.3. SOSYAL KORUMANIN GÖREV VE İŞLEVLERİ 8
1.4. SOSYAL KORUMA KAPSAMINDA ENGELLİLERİN SORUNLARI 10
1.4.1. Biyolojik Sorunları 11
1.4.1.1. Sağlık Sorunları 11
1.4.1.2. Tedavi Sorunları 12
1.4.1.3. Rehabilitasyon Sorunları 13
1.4.2. Sosyal Riskler 15
1.4.2.1. Yoksulluk 16
1.4.2.2. Ayrımcılık 17
1.4.2.3. İşsizlik 18
1.4.2.4. Eğitim Sorunları 18
1.4.2.5. Erişebilirlik 19
1.4.2.6. Sosyal Dışlanma 20
1.4.2.7. Damgalanma 20
1.4.3. Bakım Sorunları 21
1.4.3.1. Evde Bakım Sorunları 21
1.4.3.2. Kurumsal Bakım Sorunları 21

İKİNCİ BÖLÜM

ENGELLİLERE GENEL BAKIŞ

2.1.ENGELLİ KAVRAMI 22
2.2.ENGELLİLİĞİN TARİHSEL GELİŞİMİ 23
2.3.ENGELLİLİĞİN ORTAYA ÇIKIŞ ZAMANI VE NEDENLERİ 24
2.3.1.Doğum Öncesi Nedenler 24
2.3.2.Doğum Anına Ait Nedenler 25
2.3.3.Doğum Sonrası Nedenler 25
2.4. ENGELLİ ÇEŞİTLERİ 26
2.4.1. Görme Engelli 27
2.4.2. İşitme Engelli 28
2.4.3. Dil Ve Konuşma Engelli 28
2.4.4. Ortopedik Engelli 29
2.4.5. Zihinsel Engelli 29
2.4.6. Ruhsal Ve Duygusal Engelli 30
2.4.7. Süreğen Hastalıklar 30
2.5.ENGELLİ OLMANIN ÖLÇÜTLERİ 30
2.5. DÜNYA'DA ENGELLİLERİN MEVCUT DURUMU 32
2.6. TÜRKİYE'DE ENGELLİLİĞİN MEVCUT DURUMU 34

ÜÇÜNCÜ BÖLÜMTÜRKİYE'DE ENGELLİLERE YÖNELİK SOSYAL KORUMA ÖNLEMLERİ

3.1.ENGELLİ HAKLARI 40
3.1.1. Eğitim Hakkı İle İlgili Verilen Hizmetler 40
3.1.2. Çalışma Ve İşsizlikten Korunma Hakkı İle İlgili Verilen Hizmetler 42
3.1.3. Ulaşım Hakkı İle İlgili Verilen Hizmetler 43
3.1.4. Toplumsal Ve Kültürel Hayata Katılma Hakkı İle İlgili Verilen Hizmetler 44
3.1.5. Maaş Hakkına Yönelik Verilen Hizmetler 45
3.1.6. Bakım Hizmeti Alma Hakkı İle İlgili Hizmetler 46
3.1.7. Sağlık Hakkı-Hasta Hakları İle İlgili Verilen Hizmetler 46

3.1.8. Siyasi Yaşama Katılma - Seçme Ve Seçilme Hakkı İle İlgili Hizmetler . 47
3.1.9. Dilekçe Ve Adalete Erişim Hakkı İle İlgili Verilen Hizmetler 48
3.1.10. Rehabilitasyon Hizmetlerinden Faydalanma Hakkı İle İlgili Verilen Hizmetler 48
3.1.11. Aile Ortamında Yaşama - Bağımsız Yaşama Hakkı İlgili Verilen Hizmetler 49
3.2. ULUSAL HUKUKTA ENGELLİLERİN ÇALIŞMA HAKKI 49
3.2.1. Kamu Kurumlarında Engelli İstihdamı 52
3.2.2. Özel Sektörde Engelli İstihdam Etme Yöntemleri 57
3.2.2.1. Engelli Kota Sistemi 57
3.2.2.2. Korumalı İşyeri 58
3.2.2.3. Kişisel Çalışma Yöntemi 59
3.2.2.4. İşverenin Zorunluluk Olmadan Engelli İstihdamı 59
3.2.2.5. Evde Çalışma 59
3.2.2.6. Kooperatif Çalışma Sistemi 60
3.3.ENGELLİLERİN İSTİHDAM EDİLME GEREKÇESİ 60
3.4.ENGELLİ ÇALIŞTIRMA ŞARTLARI 62
3.5.ENGELLİ İSTİHDAMININ TÜRKİYE'DE Kİ DURUMU 63
3.6. ENGELLİ İSTİHDAM ORANLARININ DÜŞÜK OLMA NEDENLERİ 65
3.7. ENGELLİLERİN SORUNLARINA YÖNELİK ÇÖZÜM YOLLARI 66
3.7.1.Aktif İşgücü Piyasası Politikaları 67
3.8. TÜRKİYE'DE ENGELLİ BAKIM HİZMETLERİ 68
3.8.1. Kişisel Bakım Hizmetleri 68
3.8.2. Psiko-Sosyal Destek Hizmetleri 69
3.8.3. Evde Bakım Hizmetleri 70
3.8.4. Kurum Bakım Hizmetleri 72
3.9. ENGELLİ BAKIM HİZMETLERİNİN TÜRKİYE'DEKİ DURUMU 74
3.9.1. Türkiye'de Engelli Bakım Sorunları 75
3.10. TÜRKİYE'DE ENGELLİLİKTE AYRIMCILIK 77
3.11. TÜRKİYE' DE ENGELLİLİKTE DIŞLANMA 79

3.12.TÜRKİYE'DE ENGELLİLERE YÖNELİK SOSYAL POLİTİKALAR 81
3.13.TÜRKİYE'DE SOSYAL KORUMA KAPSAMINDA ENGELLİ VE AİLELERİNE YAPILAN ÖDENEKLER 83
3.14. MUHTAÇ AYLIĞI BAĞLANMASI 85
3.15. BELEDİYELERİN SUNDUĞU HİZMETLER 86
SONUÇ 87
KAYNAKÇA 92

TABLOLAR LİSTESİ

TABLO: 2-1. DÜNYA SAĞLIK ÖRGÜTÜ KRİTERLERİNE GÖRE ENGELLİ ÇEŞİTLERİ 27
TABLO: 2-2. ENGELLİ NÜFUSUN TOPLAM NÜFUS İÇİNDE ORANI VE CİNSİYETE GÖRE DAĞILIMI 35
TABLO: 2-3. KAYITLI OLAN ÖZÜRLÜ BİREYLERİN ÖZÜR TÜRLERİNE GÖRE ORANLARI, 2010 35
TABLO: 2-4. KAYITLI OLAN ÖZÜRLÜ BİREYLERİN ÖZÜR TÜRLERİNE VE CİNSİYETE GÖRE ORANLARI, 2010 36
TABLO: 2-5. KAYITLI OLAN ENGELLİ BİREYLERİN YERLEŞİM YERİNE GÖRE DAĞILIMI 36
TABLO: 2-6. KAYITLI OLAN ENGELLİ BİREYLERİN YAŞ GURUBUNA GÖRE DAĞILIMI 37
TABLO: 2-7. KAYITLI OLAN ENGELLİ BİREYLERİN ENGELİNİN ORTAYA ÇIKIŞ ZAMANI GÖRE DAĞILIMI, 2010 38
TABLO: 2-8. KAYITLI OLAN ENGELLİ KİŞİLERİN ENGELİNİN NEDENİNE GÖRE DAĞILIMI, 2010. 39
TABLO: 3-1. KAMU KURUM VE KURULUŞLARINDA İSTİHDAM EDİLEN ENGELLİ MEMURLARA İLİŞKİN GENEL DAĞILIM 53
TABLO: 3-2. İSTİHDAM EDİLEN ENGELLİ MEMURLARIN EĞİTİM DURUMLARINA GÖRE DAĞILIMI 54
TABLO: 3-3. İSTİHDAM EDİLEN ENGELLİ MEMURLARIN ENGEL GRUPLARINA GÖRE DAĞILIMLARI 55
TABLO: 3-4. İSTİHDAM EDİLEN ENGELLİ MEMURLARIN HİZMET SINIFLARINA GÖRE DAĞILIMLARI 56
TABLO: 3-5. İSTİHDAM EDİLEN ENGELLİ MEMURLARIN ENGEL ORANLARINA GÖRE DAĞILIMLARI 56

KISALTMALAR LİSTESİ

a.e. :	Aynı Eser
a.g.e. :	Adı Geçen Eser
DİE :	Devlet İstatistik Kurumu
ILO :	Uluslararası Çalışma Örgütü
IŞKUR :	Türkiye İş Kurumu
MEB :	Milli Eğitim Bakanlığı
ÖMSS :	Özürlü Memur Seçme Sınavı
ÖZİDA :	Özürlüler İdaresi Başkanlığı
SHÇEK :	Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu
STK :	Sivil Toplum Kuruluşları
WHO :	Dünya Sağlık Örgütü

GİRİŞ

Engellilik kavramı çok boyutlu bir kavram olup üzerinde çok çeşitli tanımlamalar yapılmaktadır. Genel olarak kendi başına yetememe ve iyi olmama halidir. Bu kavramla eş değer tutulan ve birbirinin yerine kullanılan farklı kelimeler de literatürde mevcuttur. Engellilik, sakatlık, özürlülük, anormallik, eksiklik ve maluliyet gibi kavramlarla da ifade edilmektedir.

Engellilik; eksiklik veya noksanlık nedeniyle; yaş, cinsiyet, toplumsal ve kültürel ilişkileri beklenen düzeyde yerine getirilmemesi durumudur. Toplumların bu kavrama bakış açısı zamana, mekâna, ekonomik ve kültürel etkenlere bağlı olarak farklılık göstermektedir. Engelli bireylerin engelliliklerine dair sorunları bireysel gibi görünürken, aslında engellilerin bakımını üstlenen kişilerin sorunları ve sosyal yaşamda okul, park, cadde gibi alanlarda karşılaştığı engellerle birlikte düşünüldüğünde toplumsal bir meseledir.

Dünya nüfusunun %10'unun Türkiye nüfusunun da yaklaşık olarak %12'sinin engelli olduğu düşünüldüğünde engelli oranlarının azımsanamayacak düzeyde olduğu göze çarpmaktadır. Bu yüzden devletin engelliler için sosyal politika üretmesi ve sosyal koruma önlemleri alması görev ve sorumlulukları alanına girmiştir.

Günümüzde engelliliği oluşturan sebepler çok çeşitli olmakla birlikte genel olarak; yoksulluk ve yetersiz beslenme, savaşlar, nükleer kazalar, sağlık hizmetlerinden yeterince yararlanamama, hastalıklar, yanlış aşı uygulamaları ve ilaç kullanımı, şırınga kullanımından doğan hatalar, doğum sırasında meydana gelen kusurlu davranışlar, tehlikeli iş koşulları, kazalar, kimyasal maddelere maruz kalma hamilelik döneminde annenin sigara, alkol gibi zararlı madde kullanımı, kalıtımla geçen hastalıklardır.

Bireysel iyi olma hali olarak adlandırılan olguda, bireyin kendine yetebilme ve ihtiyaçlarını tek başına karşılayabilmesi ile doğru orantılıdır. Yaşam kalitesinin

artırılması için bu kişilerin problemleri ortaya konulmalı ve bir çözüme kavuşturulması gerekmektedir. Şüphesiz bu durum engellilerin yaşam kalitesine doğrudan olumlu katkılar sağlayacaktır.

Tüm bireyler yaşama, eğitim, çalışma, sosyal ve kültürel hayata katılma gibi temel haklara sahiptir. Engelli bireylerin ekonomik, siyasal, ve toplumsal yaşama katılımının sağlanması ve bağımsız bir yaşam sürdürebilmeleri için çeşitli imkânların sunulması gerekmektedir. Temel hak ve özgürlüklerini kullanabilmeleri için ulusal ve uluslararası düzlemde çeşitli yasal düzenlemeler bulunmaktadır.

Engellilerin ekonomik, toplumsal ve siyasal yaşamda daha etkin olabilmeleri için, mesleki ve temel eğitimden diğer bireyler gibi faydalanmaları gerekmektedir. Ne var ki günümüzde engellilerin büyük bir çoğunluğu ne temel eğitimden ne de mesleki eğitimden yeterince yararlanamamaktadır. Genel olarak var olan işsizlik problemi, toplumun önyargıları ve mesleki eğitimin istenen kalitede ve erişilebilirlikte olmaması, engellileri ve ailelerini daha kötü çalışma şartları, sosyal ve kültürel alandan soyutlanma ve dahası yoksullukla baş başa bırakmaktadır.

Engelli insanlar da toplumun diğer bireyleri gibi eşit olanaklara sahip olmak istemektedirler. İçinde bulunduğu sosyal çevresinden de gerekli ilgiyi ve yardımı bulamayan engelliler, birçok olumsuz etkenle ve kısıtlamalarla karşı karşıya kalmaktadır. Engellileri, kimseye muhtaç olmadan bağımsız yaşayabilmelerini ve topluma kazandırmanın en önemli yolu onların işgücü piyasasına dâhil etmektir.

Engellilerin işgücü piyasasındaki seyirlerine bakacak olursak 1930'lı yıllarda yüksek işsizlik dönemi olduğundan engelliler iş yaşamına dâhil edilmemiştir. II. Dünya Savaşından sonra savaşa bağlı fiziksel engelliliğin artması, sanayileşmeye bağlı artan işgücü ihtiyacına bağlı olarak engelliler iş gücü piyasasına eklemlenmeye başlamışlardır. 1990'lı yıllardan sonrada istihdam da aktifleşme süreci başlamış ve buna yönelik politikalar geliştirilmeye başlanmıştır.

Bu çalışmanın amacı; engellilerin sosyal statüsünü ortaya koymak ve buna yönelik devletin sunduğu politikalar ve bu politikalara yönelik yerel yönetimlerin

uygulamalarının neler olduğunu detaylandırmaktır. Engelli olan bireylerin çalışma hayatına katılımına katkıda bulunmak, bu bireylerin toplumla sosyalleşebilmesi ve iş gücü piyasasında yer almaları için uluslararası gelişmelerden yola çıkarak Türkiye'de engellilere yönelik uygulanan sosyal koruma önlemlerinin mevcut durumunu değerlendirmek, maruz kaldıkları sorunları vurgulamak çözüm önerileri sunmaktır.

Çalışma üç bölümden oluşmakta olup; engelliler ile ilgili çalışma yapmanın öncelikli amacı engelliler ve engellilerin sosyal korunmalarına yönelik yapılan herhangi bir çalışmanın olmayışı bu konuda motive edici bir unsur olmuştur. Çalışma yapılırken uluslararası ve ulusal literatürden ve TÜİK hane halkı anketlerinden ve ÖZİDA'nın 2002 yılında yaptığı Özürlüler araştırması verilerinden faydalanılmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde sosyal koruma kavramı, sosyal korumanın işlevlerinin neler olduğu ve sosyal koruma kapsamında engellilerin yaşadığı sorunlar, maruz kaldıkları sosyal riskler anlatılmaktadır.

Çalışmanın ikinci bölümünde engelli kavramının ne olduğuna engelliliğin sınırları ve nedenlerinin neler olduğu ve Dünya ve Türkiye ölçeğinde engellilerin mevcut halleri hakkında bilgi vermektedir.

Çalışmanın son bölümü olan üçüncü bölümde ise engellilere sunulan hakların neler olduğu, engelli hakları paralelinde engellilere devlet kanalıyla ya da yerel yönetimler aracılığıyla ne gibi hizmetlerin sunulduğu engellilerin bakımları ile ilgili mevcut durum ve engellilerin dışlanması ve kayırılmasını önlemek için geliştirilen politikalardan söz edilmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

SOSYAL KORUMA

1.1.Sosyal Koruma Kavramı

Genel olarak, sosyal koruma tanımlarının, sosyal korumanın içeriğine, amacına ve mahiyetine göre farklılık gösterdiği görülmektedir. Farklı ülkelerin farklı ideolojileri de vatandaşlarına sosyal yardımları nasıl sağladıkları konusunda etkide bulundukları görülmüştür. Genel olarak araştırmalar, sosyal korumanın genelde sosyal sigorta kavramıyla beraber değiştirilebilir bir biçimde kullanılan geniş bir kavram olduğunu göstermiştir. Bu da, iki kavramın ayırt edilmesi gerektiğini ve iki kavramın da ayrıntılı bir şekilde tanımlanması gerektiğini göstermektedir.

Sosyal koruma kavramına dar kapsamlı bir tanım yapmak gerekirse, kıtlık veya hastalık sebebiyle gelir kaybı yaşamış olan yoksul kişilerin şok ve risklerle mücadele etmeye yardımcı olan bir düşünceden, yoksul insanların karşılaştıkları risk ve kırılganlıkların nasıl önlenebileceği veya yatıştırılacağı ile yoksul insanların şoklardan sonra toparlanmalarında nasıl yardımcı olunabileceğini araştıran bir düşünceye doğru evrim geçirmiştir. Fakat, yakın geçmişte sosyal korumanın yoksulların karşılaştıkları riskleri ve şokları sadece önleme ve yatıştırmadan ziyade destekleyici faaliyetler ile onların hayatlarını da dönüştürdüğü görülmektedir. Dahası, sosyal koruma, sadece yoksullar için değil, yoksul olmayıp da bir şekilde savunmasız kabul edilen bireylere de yönelik etkilere sahiptir. [1]

Sosyal koruma, geliri eksikliğini veya büyük miktardaki düşüşü dengelemek için ve çeşitli risklere karşı tepki göstermek için toplumlar tarafından üstlenilmiş bir takım kamusal ve özel politikalar ve bu alanda oluşturulmuş programlardan ibarettir. Bu program ve politikalar, çocuklu ailelere ve bireylere temel sağlık ve barınma

[1] Andrew Shephered, General Review of Current Social Protection Policies and Programmes, **Report Prepared for DFID**, London, 2004, p. 8.

yardımı sağlamaktadır. Ortak olan gelir hakkı ve güvenliği, geçim kaynağı, istihdam, sağlık ve eğitim hizmetleri, beslenme ve barınma gibi değerler ile desteklenmektedir.[2]

Sosyal koruma, sosyal hayatın getirdiği gelirleri azaltan, giderleri arttıran sosyal risklere karşı bireyleri koruyan sistemler bütünü olarak ifade edilebilir. Sosyal koruma sadece risk meydana geldikten sonra ortaya çıkan bir sistem olarak ifade edilmemelidir. Aslında sosyal güvenlik sistemlerinin ilk müdahaleleri engellilik, yaşlılık gibi sosyal risklere karşın gelir güvencesi sağlayan önlemlerden oluşmaktadır. Sosyal koruma kişiyi risk altına alan olaylardan uzaklaştırmak ve risklerin etkilerini azaltmanın yanı sıra risklerin önlenmesine yönelik müdahaleleri içeren bir sistemdir.[3]

Sosyal koruma, insanların ekonomik güvence sağlayarak sosyal yaşama katılmalarına olanak sağlamaktadır. Sosyal koruma; ailelerin, çalışanların ve tüm toplumun refahı için hatırı sayılır bir kurumdur. Sosyal koruma; sosyal bütünlüğün, sosyal katılımının ve sosyal barışın en önemli sağlayıcısıdır. Sosyal koruma; sosyal dayanışmaya bağlı gerçekleşirken, yoksulluğun önlenmesinde belirgin bir işlev yerine getirirken, eşitliğin, sosyal adaletin, insan onurunun korunmasını desteklemektedir.[4]

Sosyal korumanın yoksullukla başa çıkmada etkili bir araç olduğunu ortaya koyan bir görüş vardır. Fakat bu görüşe göre, sosyal korumanın tanımı tüm yoksulluk azaltıcı politikaları kapsayacak şekilde genişletilmemelidir. Çünkü yoksulluk ile başa

[2] Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konsey, 2000, s. 4.
[3] A. Bonilla Garcıa and J.V. Gruat, Social Protection, "A Life Cycle Continuum İnvestment For Social Justice", **Poverty Reduction and Sustainable Development**, Geneva, International Labour Office, 2003, p. 1.
[4] ILO, "Decent Work", **International Labour Conference**, 87th Session, Report of the Director-General, Geneva, 1999, p. 3.

çıkmada kullanılan mekanizmaların çokluğu, sosyal koruma kavramının anlamını işlevsel bir tanımı aşacak kadar genişletecektir. [5]

Sosyal korumanın temel düşüncesi, hükümetin vatandaşlarını koruma amaçlı gerçekleştirdiği eylemler olmasıdır. Bu düşüncenin temeli, İkinci Dünya Savaşı sonrası Batı Avrupa tarihsel süreci içinde yapılanmıştır. Aslen sosyal korumanın sınırı, insanlara yönelen şokları yatıştırmada ve yönetmede ve artmış savunmasızlıklarda destek sağlamaktır. Geleneksel olarak sosyal korumanın odak noktası kısa dönemli güvenlik ağlarına dayalı olarak gerçekleşmiştir. Bu mekanizmaların amacı insanları kuraklık, sel, işsizlik, eve ekmek getirenin vefatı ve resmi istihdam ile bağlantılı olan sigorta müdahaleleri gibi şokların etkilerinden korumaktı. Sosyal sigortanın genelde resmi istihdam ile ilişkili olan sosyal korumanın geleneksel araçlarından biri olduğunu ifade etmektedir. Hem *"sosyal sigorta (yardım planları) hem de sosyal yardım (kaynak transferleri, genelde verdi finansmanlı) tedbirleri"* içermektedir. Sosyal Sigorta, 102 – 1952 Uluslararası Çalışma Örgütü (UÇÖ) Sözleşmesi tarafından tanımlanmıştır ve dokuz (9) asgari standardı vardır. Bunlar: "*Sağlık Yardımı, Hastalık Yardımı, İşsizlik Yardımı, Yaşlılık Yardımı, Çalışma Zararı Yardımı, Aile Yardımı, Analık Yardımları, Maluliyet Yardımı ve Yetim/Dul Yardımıdır".* [6]

1.2. Sosyal Korumanın Kavramsal Çerçevesi

Sosyal koruma ve sosyal güvenlik kavramları konu ve işlev bakımından birbirlerinin yerine kullanılabilecek kadar yakın içeriktedirler. Bu yüzden sosyal koruma ve sosyal güvenlik kavramlarını ayrıştırmak güçtür. Sosyal koruma kavramı genel bir sistemi ifade ederken, sosyal güvenlik ise bu genel sistemin bir alt unsuru şeklinde tanımlanmaktadır. Uluslararası Çalışma Örgütü bu iki kavramı tanımlarken sosyal koruma kavramına sosyal güvenliğin yanı sıra diğer bazı piyasa yapılarını ve

[5]Paolo Brunori and Marie O' Reilly, "Social Protection For Development: A Review Of Definitions", **Paper Prepared In The Framework Of The European Report On Development**, Firenze, Italy, European University Institute, 2010, s. 9.
[6] ILO, "Social Protection Floor For A Fair and Inclusive Globalization", Geneva, **Social Protection Floor Advisory Group**, 2011, p. 22.

enformel sistemi kapsayacak bir sistem; sosyal güvenliği ise sadece kamu programlarını içine alan bir sistem olarak detaylandırmaktadır. Sosyal güvenlik; sosyal koruma kavramına ile kıyaslandığında daha dar kapsamlı bir sistemdir.[7]

Genel olarak, sosyal korumanın nasıl anlaşıldığına, nelerden oluştuğuna ve nasıl uygulandığına dair hala farklılıkların olduğu görülmektedir. Toplumdaki siyasi kurumların, resmi ve gayri resmi sosyal koruma faaliyetlerini teşvik edebilir veya onlara engel olabilir.[8] Bununla birlikte, politik elit kesimler sosyal korumanın hem bir siyasi seçenek olarak hem de alabileceği farklı bir biçimde bulunmasına etki etmektedir. [9]

Sosyal koruma görüşlerinden biri sosyal korumayı, birey ve ailelere, onlar durumlarını hızlı bir şekilde iyileştirmelerini sağlayacak yeni ekonomik fırsatları ararken karşılaştıkları şoklar ile başa çıkmada kısa dönem yardımı sağlayan bir araç olarak gören dar görüştür. Diğeri de sosyal korumanın yoksulluğu azaltmada hem kısa dönem hem de uzun dönem rolleri olduğunu savunan daha geniş çapta bir görüştür. Bu ikinci görüşe göre sosyal koruma, insanlara biriktirmeye ve onları korumaya yardım etmektedir. Ayrıca, insanlara bağlanma; kısıtlanmamış bir şekilde fırsatları değerlendirebilmeleri için sosyoekonomik ilişkilerini dönüştürmeye yardım etmektedir. İnsanların yaşlarından, güçsüzlüklerinden veya maluliyetlerinden dolayı başkalarına bağlı oldukları durumlarda bu geniş görüş, hibe ve katılımlı olmayan emekli maaşları gibi uzun dönemli sosyal yardımları öngörmektedir.[10]

---

[7] ILO, "Income Security and Social Protection in a Changing World", World Labour Report 2000 **(WLR 2000)**, Geneva, International Labour Office, 2000, p. 29.

[8]Rachel Sabates Wheeler and Myrtha Waıte, "Migration and Social Protection: A Concept Paper", **Institute of Development Studies**, December 2003, p. 4.

[9]Paolo Brunori and Marie O' Reilly, "Social Protection For Development: A Review Of Definitions" **Paper Prepared In The Framework Of The European Report On Development**, Firenze, Italy: European University Institute, 2010, p. 7.

[10]Armando Barrientos and Andrew Shepherd, "Chronıc Poverty And Socıal Protectıon", **CPRC Conference on Chronic Poverty**, University of Manchester, 2003, p. 4.

1.3. Sosyal Korumanın Görev ve İşlevleri

Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyinin de ifade ettiği gibi, "Sosyal Korumanın temel amacı, olanakları ve fırsatları arttırarak insan gelişimini desteklemektir. Muhteviyatı bakımından sosyal korumanın hedefine bakacak olursak, kötü koşullarda hayatını devam ettirmeye çalışan insanlara itibarlı bir şekilde hayatlarını sürdürebilmek için gerekli olan asgari standartları sağlamaktır. Sosyal koruma, en yoksul olanlara atık bir politika işlevi olarak değil, toplumsal bir düzeyde insan imkânlarını geliştiren ve ekonomik hareketliliği ve yaratıcılığı, sosyal adaleti ve sosyal kaynaşmayı destekleyen bir sistem olarak görülmelidir. [11]

Sosyal koruma önlemlerinin, nakit transfer planlarını, kamu iş programlarını, okul burs ve yemeklerini, sosyal yardım hizmetlerini, işsizlik veya maluliyet yardımlarını, emeklilik yardımlarını, yemek kuponları ve yemek transferlerini, sağlık ve eğitim yardımlarını, kullanıcı ücreti muafiyetini ve nakit desteğe dayanan yardımları da kapsayabileceğini öne sürmektedir. [12]

Sosyal korumanın görevleri çok farklılık göstermektedir. Bu görevler, yoksulluğun ve kırılganlığın azaltılmasından, insan sermayesi oluşturmasına, kadın ve kızların yetkilendirilmesine, hayat standartlarının ve refahın artırılması ve ekonomik ve diğer şoklara tepki göstermeye kadar uzanmaktadır. Sonuç olarak sosyal koruma programlarının form ve işlevleri belirli görevlere bağlı olarak tamamen farklı olabilmektedir. [13]

Sosyal Korumanın İşlevleri:

- İnsanları olası zararlardan ve risklerden korumak için proaktif temel kapsam;
- Temel ihtiyaçlar karşılığına yönelik sürdürebilirlik işlevi;
- Kapasite artırmaya yönelik gelişim işlevi;

[11] Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konsey, 2000, s. 6.
[12] Magdalena Sepúlveda and Carly Nyst, **The Human Rights Approach to Social Protection**, Ministry for Foreign Affairs of Finland, 2012, p. 21.
[13] Armando Barrientos and David Hulme, **Just Give Money To The Poor: The Development Revolution From The Global South**, Brooks World Poverty Institute University Of Manchester, U.K., 2010, p. 28.

• Sosyal dayanışma ve bütünleşmeye yönelik sosyal adalet işlevi olarak temelde dört ana gruba ayrılmaktadır. [14]

Sosyal korumanın temel düşüncesi, hükümetin vatandaşlarını koruma amaçlı gerçekleştirdiği eylemler olmasıdır. Bu düşüncenin temeli, İkinci Dünya Savaşı sonrası Batı Avrupa tarihsel süreci içinde yapılanmıştır. Aslen sosyal korumanın sınırı, insanlara yönelen şokları yatıştırmada ve yönetmede ve artmış savunmasızlıklarda destek sağlamaktır. Geleneksel olarak sosyal korumanın odak noktası kısa dönemli güvenlik ağlarına dayalı olarak gerçekleşmiştir. Bu mekanizmaların amacı insanları kuraklık, sel, işsizlik, eve ekmek getirenin vefatı ve resmi istihdam ile bağlantılı olan sigorta müdahaleleri gibi şokların etkilerinden korumaktı.

Fakat bu kısa vadeli yoksullukla mücadele uygulamalarının pahalı olması, refah devletçiliği müdahaleci olması bakımından ve bireylerin kendine güvenmelerine engel olduğu bakımından eleştirildi. Bu yüzden daha uzun dönemli, önleyici ve tanıtıcı perspektifler sosyal koruma söylemine dâhil edildi. Bunlar, kronik yoksulluğun yapısal nedenlerinin ve savunmasız insanların yoksulluktan kurtulmaya çalıştıklarında karşılaştıkları sosyal, ekonomik ve siyasi engellerin altını çizmektedir. Son yirmi yılda sosyal koruma tartışmaları dört tür müdahaleyi içerecek şekilde genişlemiştir. Bu müdahaleler; koruyucu (şokları atlatma), önleyici (şoklardan kaçınmak için riskleri yatıştırmaya yönelik), teşvik edici (fırsatları destekleyici) ve transformatif (kırılganlığı arttıran yapısal eşitsizliklere odaklanan) müdahalelerdir. [15]

[14] Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konsey, 2000, s. 7.
[15] Çevrimiçi: http://www.gsdrc.org/ , Erişim Tarihi: 15.01.2017

1.4. Sosyal Koruma Kapsamında Engellilerin Sorunları

Gelişmekte olan Türkiye'de engellilerin maruz kaldığı bazı sorunlar mevcuttur bu sorunların en başında; Engellilerin, "*istihdam olanaklarından uzak tutulma, mimari engeller ve toplu taşımadan yararlanamama*", gibi sosyal yaşamdaki problemler çok sayıdadır. Bu sorunlardan dolayı engellilerin bağımlılıkları ve muhtaçlıkları artırmaktadır.

Engelliler, eğitim hakkını kullanmada da sorunlar yaşamaktadır. Eğitim olanaklarına diğer insanlar gibi rahatlıkla ulaşamamaktadır. Engelliler için engel çeşidine göre özel okulların düzenlenmemesi gibi ve eğitim imkânlarına mali veya fiziksel nedenlerle ulaşamama gibi problemlerle devamlı yüz yüze kalmaktadırlar.

Engellilerin, sosyal hayatlarında; hayatlarını kendi başlarına devam ettirebilmeleri için destekleri oldukça sınırlıdır. Kendi kurguladıkları yaşamların da bir işte çalışmak ve kendi kendilerine yetebilmeleri önemli faktörlerdir. Yalnız bunu sağlamak noktasında engelliler yoksun kalmaktadır.

Engellilerin sosyal güvenceye kavuşturulması; bedensel engelli bireylere tekerlekli sandalye gibi yardımcı donanım elde etmede ve sağlık hizmetlerinin sürekliliği yaşamsal öneme haizdir. Fakat bunlara erişimleri ile ilgili problemlerle yüz yüz kalmaktadır.

Sanayileşme ile hızla büyüyen çarpık kentler, insanların beraber bir yaşam kurmalarını oldukça zorlaştırmaktadır. İnsan doğasına göre yapılmayan kentsel tasarımların, engeli olmayan insanlar için bile ciddi problemler teşkil ederken, engelliler için daha büyük sorunlara daha çok sebep olmaktadır. Sağlık hizmeti sunan kurumlar başta olmak üzere bütün kurumların erişilebilirliğini artırmak ve ulaşım engellerin ortadan kaldırılması gerekmektedir. Tekerlekli arabalara ve sedyelere

uygun olmayan dar kapılar, kaygan zeminler ve tırabzansız merdivenler engeli olmayan bireyler için sorun olmasa da engelliler için problem halini almaktadır. [16]

1.4.1. Biyolojik Sorunları

Engellilerin maruz kaldığı biyolojik sorunlara bakıldığında bunları sağlık sorunları, tedavi sorunları ve rehabilitasyon sorunları etkin olarak göze çarpmaktadır.

1.4.1.1. Sağlık Sorunları

Engeli olan kişilerin sorunlarına bakıldığında sağlık sorunlarına bağlı risklerin daha fazla olduğu göze çarpmaktadır. Öncelikli olarak buna zemin hazırlayan sebeplerin çok farklı oluşuna bağlı olarak sağlık hizmeti çeşitlilik göstermektedir.[17]

2006 yılında yapılan bir çalışmalara genel olarak bakıldığında fiziksel engelliler birinci basamak koruyucu bakım hizmetlerinden diğer engel türlerine göre daha az faydalandıkları görülmektedir. 2008 yılında ise "*fiziksel engeli olan erişkin bireyler için birincil bakım hizmetleri değerlendirilmiş ve tüm gruplar engelliliğin sonuçları ile ilgili olarak daha fazla eğitime ihtiyaç olduğu konusunda*" hem fikir olmuşlardır.[18]

Fiziksel olarak "ulaşım ve erişim, sağlık çalışanlarının bilgilerinin ve tutumlarının sınırlı olması, ödemeler, ödenek bulma, iletişim problemleri, sağlık

[16]Banu Bekci, "Fiziksel Engelli Kullanıcılar İçin En Uygun Ulaşım Akslarının Erişebilirlik Açıdan İrdelenmesi: Bartın Kenti Örneği", **Bartın Orman Fakültesi Dergisi**, Cilt: 14, 2012, s. 27.

[17] Serpil İnan Gülsen, Ceyhun Peker, Selda Tekiner, Filiz Ak ve Zehra Dağlı "Engellilik, Türkiye'de Engellilerin Durumu ve Sağlık Hizmet Sunumuna Bir Bakış", **TAF Preventive Medicine Bulletin**, Cilt: 12, Sayı: 6, 2013, s. 725.

[18] Ted Kroll, George Jones, Michelle Kehn and MT. Neri, "Barriers And Strategies Affecting The Utilisation Of Primary Preventive Services For People With Physical Disabilities: A Qualitative İnguiry", **Health Soc Care Community**, Vol: 14, No: 4, 2006, p. 284-293.

sisteminin yetersizlikleri" gibi birincil bakımı sınırlandıran birden fazla etken olduğu sonucuna ulaşılmıştır.[19]

1.4.1.2. Tedavi Sorunları

Engellilerin tedavi süreçlerinde maruz kaldıkları sorunlara baktığımız zaman; anne-babalarla eğitimciler ve tedavi ekibi arasında ki bilgi sirkülasyonunun doğru sağlanamaması, anne-babaların tedavilerle ilgili olarak detaylı bilgilendirilmemeleri ve duygularını ifade edebilmesine imkân sağlanmaması, çocuğun kapasitesinin belirlenerek ona uygun desteğin verilmemesi, anne-babaların yaşadığı yükü azaltmak için yardımcı olunmaması gibi sebepler tedavi sorunlarının başında yer almaktadır.[20]

Engelli çocuğa sahip ebeveynler genelde çocuklarında öyle bir özrün varlığını kabul etmezler. Ebeveynlerin büyük çoğunluğu, hastalığın teşhisinin yeterince detaylı anlatılmadığı ve nasıl bir yol takip etmeleri gerektiği ile ilgili bilgilendirilmediğini söylerken, tedavi ile ilgili olarak, sağlık ekibinin çocukları ile yeterince ilgilenmediğini ifade etmekteler. Ebeveynlerin ve ailedeki bireylerin engelliliğe ve engelli çocuğa nasıl davranacağı ve adaptasyonu açısından bilgi ve eğitime ihtiyaç duymaktalar. Eşler arasında çocuktan beklentiler ve çocukla ilgilenmek açısından farklılıklar olduğu için evlilikler bu durumdan olumsuz yönde etkilenmektedir. Ebeveynlere göre; eşlerden birinin çocuğun tanısını kabullenmemesi, maddi güçlüklerin var olması ve buna bağlı olarak engelliye kaliteli bakımın sağlanamaması evlilikleri olumsuz olarak etkilemektedir. Anne babaların çoğu, çocuklarının ileriki yaşamında mental, bedensel ve ruhsal gelişiminin nasıl

[19] EH Morrison, V George and L Mosqueda, "Primary care for adults with physical disabilities: pperceptions from consumer and provider focus groups", **Fam Med**, Vol: 40, No: 9, 2008, p. 645-651.

[20] Engelli Çocuğu Olan Ailelerin Sorunu, çevrimiçi: http://www.kahramaneroglu.com/index.php/about- us/11-engelli-cocugu-olan-ailelerin-sorunu, Erişim Tarihi: 15.09.2017.

etkileneceği ve engelli çocuğun bakımını kimin üstleneceği konusunda endişelilerdir. [21]

1.4.1.3. Rehabilitasyon Sorunları

Rehabilitasyon; "Doğuştan ve sonradan herhangi bir sebebe bağlı olarak gelişen özrü ortadan kaldırmak veya engelliler üzerindeki etkilerini mümkün olan en az düzeye indirmek, özürlüye yeniden fiziksel, zihinsel, psikolojik, ruhsal, sosyal, mesleki ve ekonomik konularda nitelik kazandırılarak evde ve işte kendine yeterli olması ve ayrımcılığa karşı tüm tedbirlerin alınması amacıyla verilen koruyucu, tıbbi, mesleki, eğitsel ve psiko-sosyal hizmetlerin hepsini ifade etmektedir". [22]

Rehabilitasyon ve araç-gereç gereksiniminin istenilen düzeyde karşılanamaması da engellilerin toplumla bütünleştirilmesinin önündeki en büyük engellerden birisini teşkil etmektedir. Rehabilitasyon kavramı; kaybedilen bir yeteneğin yeniden kazandırılması, yerine başka bir yeteneğin onun yerine kullanılmasını ifade etmektedir. Her hangi bir sebeple engelli hale gelen birey önceden var olan işini artık yapamıyorsa ya o işi yapabilmek için rehabilite edilmesi gerekmektedir ya da bu işi yapmak artık imkânlar dâhilinde değilse, yapabileceği farklı işler için yeni beceriler kazanması gerekmektedir. Bunun gibi bir rehabilitasyon sürecinden faydalanmamış olan birey, içinde yaşadığı aileye ve topluma yük olmaktan başka alternatifi kalmayacaktır. Engellilerin engelleriyle ilgili bir eğitim ve rehabilitasyon olanağından yararlanması, onları toplumsal yaşamla bütünleştiren en önemli faktördür. Günümüzde, ülkelerin gelişmişlik düzeylerine

[21] Özlem Ciğerli1, Pınar Topsever, T. Müge Alvur ve Süleyman Görpelioğlu, "Engelli Çocuğu Olan Anne-Babaların Tanı Anından İtibaren Ebeveynlik Deneyimleri: Farklılığı Kabullenmek", **Turkısh Journal Of Famıly Medıcıne And Prımary Care**, Vol: 8, No: 3, September 2014, s. 75.

[22] Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, **Engelli Hakları İnceleme Raporu**, 2013, s. 109.

göre farklılık gösterse de, engellilerin büyük bir çoğunluğu bu imkânlardan yararlanamamaktadır.[23]

Rehabilitasyon hizmetleri temel olarak ikiye ayrılmaktadır. Bunlardan ilki tıbbi tedavi ve rehabilitasyon hizmetleri ikincisi ise mesleki rehabilitasyon hizmetleridir.

- **Tıbbi tedavi ve rehabilitasyon hizmetleri**: Engelliliğe sebep olan bütün önlemler alınmış ve koruyucu sağlık hizmetleri ağı geliştirilmiş olsa bile arzu edilmeyen sebeplerden ötürü oluşmuş olan kazaların ve hatalıkların ortaya çıkması durumunda bunların tedavi edilmesi ve rehabilitasyon süreci başlar. Tedavi edici hizmetler denilince sağlığı zarar görmüş insanların tekrar sağlıklı duruma dönüşünü destekleyen çalışmaların bütünüdür. Muayene ve testle sonucunda gerekli tedavinin yapılmasını ifade etmektedir. Tıbbi rehabilitasyon hizmetleri ise doğuştan engelli olan ya da daha sonradan meydana gelen engel durumunda bireylerin engellilik sınırlarına ve çeşidine uygun olarak rehabilite edilmesi ve engelliliğin ilk evresinden engelliliğin ortadan kaldırılması hedeflenmektedir. Eğer engellilik ortadan kalkmayacaksa da engellilik durumunun aza indirilmesi hedeflenmektedir.[24]

- **Mesleki rehabilitasyon hizmetleri**: Engellilerinde toplumun diğer bireyleri gibi çalışma hayatında etkin olması, sosyal imkânlardan faydalanması ve ferah yaşaması için gerekli olan rehabilitasyon hizmetlerin sağlanması gerekmektedir. Mesleki rehabilitasyon engelli bireylerin kendilerine uygun işte çalışması için gerekli olan mesleki eğitim ve mesleki rehberliğin sağlanması ve o bireyin durumlarına uygun işe yerleşmesi için gerekli hizmetler bütünüdür. engellilere götürülecek rehabilitasyon hizmetlerindeki amaçlan hedefler;

- Engellilerin kendine yetebiliyor olması, toplumla bütünleşmesi ve insani yaşam seviyesi standartlarına sahip olmak için imkânlar sağlamak,

[23] **Zihinsel Engellilerin Karşılaştığı Sorunlar,** Çevrimiçi: https://www.rehabilitasyon.com/makale/Zihinsel_Engellileri-2_DpKrCm_45, Erişim Tarihi: 01.10.2017.

[24] Sosyal Doku Projesi Araştırmaları, "**Özürlüler**", Sayı: 7, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, 2004, s. 30.

- Engelli bireylerin kendine karşı güven kazanması için mevcut engeli ile birlikte yaşama algısını kabullenmek ve sosyal hayata mevcut durumu ile entegre olmasını sağlamak,

- Tıbbi yardımlar yaparak ve mesleki eğitim ve rehabilitasyonla, engellilerin içinde bulunduğu mevcut eşitsizliklerini gidermek için fırsat eşitliğinin sağlanması. Bu hizmetler sağlanarak bireyin topum içerisinde huzurlu yaşaması ve kendini toplumun bir parçası olarak algılanmasını sağlanmalı ve fırsat eşitliği çerçevesinde insan haklarına ve insan onuruna uygun şekilde yaşama imkânı sunulmalıdır.[25]

1.4.2. Sosyal Riskler

Tüm insanlar doğuştan eşit olup eğitim ve diğer hizmetlerden faydalanırken eşit haklara sahiptir. Fakat bazen bazı gruplar, "sosyal durumları, bilişsel ve fiziksel farklılıkları" bakımından bu haklar kullanma açısından dezavantajlıdır. Engelliler de dezavantajlı grup içerisinde en zor durumda olanıdır. Engelliler; toplumun diğer bireyleri gibi, "günlük yaşamlarında, mesleki gelişmelerine, sosyal refahlarına" ilişkin konularda eğitim ve tecrübeye ihtiyaç duyarlar. Vatandaşlık hakları ve insan haklarındaki başarılı uygulamalar, çoğunlukla toplum içindeki, engelli ya da engelsiz bütün bireylere "sağlık, eğitim, ulaşım, sosyal güvenlik, istihdam ve adalet" gibi hizmetlerin yeterli düzeyde sağlanıp sağlanmadığını ölçmektedir.[26]

Engellilere yönelik "*inançlar ve önyargılar"* engelli bireylerin "*eğitim, istihdam, sağlık ve sosyal katılım*" gibi konularında zorluklar yaşamaktadırlar. Okul yöneticilerinin, öğretmenlerin, aile üyelerinin ve hatta diğer çocukların tavırları engelli çocukların temel eğitim veren okullardan eğitim almasını etkilemektedir. Eğitim imkânların hiç faydalanmamakta ya da kısıtlı olarak faydalanmaktalar. İşverenlerin engelli bireylerin engelli olmayan yaşıtlarına nazaran daha az verimli

[25] Sosyal Doku Projesi Araştırmaları, **a.g.e**., s. 30.
[26] Fatoş Subaşıoğlu, "Üniversitelerin Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümlerinin "Engellilik Farkındalığı" Üzerine Bir Araştırma" , **Bilgi Dünyası**, Cilt: 9, Sayı: 2, 2008, s. 401.

olduğuna dair yanlış yargılar ve çalışma hayatında engellerin kaldırılmasına yönelik mevcut düzenlemelerin olmayışı iş piyasasına dâhil olmalarını sınırlamaktadır.[27]

Engellilerin maruz kaldığı birçok sosyal risk bulunmaktadır. Ama bunları başlık halinde toplayacak olursak engellilerin en yoğun şekilde maruz kaldığı risklerin başında yoksulluk gelmektedir. Bununla beraber ayrımcılık, işsizlik, eğitim sorunları, erişilebilirlik, sosyal dışlanma ve damgalanma en sık maruz kaldıkları sorunlar arasında sayılabilir.

1.4.2.1. Yoksulluk

Sosyal bir sorun olarak yoksulluk sadece ülkemizin değil, tüm dünyanın mücadele etmek durumunda kaldığı ve giderek önemini artıran nitelikte bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Kuşkusuz bu sosyal riskin ortaya çıkışında ekonomik krizler, nüfus yapısının değişimi, göçler veya uygulanan ekonomik politikalar gibi birden fazla faktör etkili olmaktadır.

Yoksulluğu ortaya çıkaran unsurlar ülkeden ülkeye farklı nitelikler gösteriyor olsa da temel sebepler açısından benzerlikler görülmektedir. Yoksulluğun nedenlerinden biri olarak karşımıza çıkan işsizlik ile yoksulluk arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır. Yoğun işsizliğin olduğu bir durumda işinden ötürü elde ettiğinden başka bir gelir kaynağı bulunmayan bireylerde yoksulluk kaçınılmaz olmaktadır. Öte yandan toplumda işsizlik kaynaklı yoksulluğa maruz kalan özellikle bazı gruplar mevcuttur. Bu gruplar açısından işsizliğin yoksulluğu beraberinde getirdiği görülmektedir. [28]

Engelli bireyler ve hane içerisinde engelli üyeleri bulunan aileler, *"gıda güvencesizliği, yetersiz barınma, sağlıklı su ve temizliğe eksik erişim ve sağlık hizmetlerine yetersiz erişim"* gibi problemlere maruz kalmakta ve toplumdaki diğer engellilere ve ailelere göre daha az mal varlığına sahip olmaktadır.

[27] Öztürk, Mustafa; **Türkiye'de Engelli Gerçeği,** Müsiad Cep Kitapları: 30, İstanbul, Şubat 2011, s. 21

[28]Mehmet Güneş, "Yoksullukla Mücadelede Sosyal Yardımların Bir Kamu Yönetimi Politikası Olarak Sürdürülebilirliği", **S.Ü. İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, s. 155.

Engelli bireylerin tıbbi hizmet, kişisel bakım ve yardımcı alet için fazladan gelire ihtiyaç duyabilirler. Bu masraflar nedeniyle, engellilerin ve ailelerinin benzer gelire sahip ancak engelli bireyin olmadığı ailelere göre daha yoksul olmaları muhtemeldir. Engellilik durumunun yoksulluğa sebep olmasını önlemek veya yoksulluk derecesini azaltmak için engelli bireylere sağlanacak istihdam imkânlarının artırılması kuşkusuz en iyi çözümlerden biri olacaktır. [29]

1.4.2.2. Ayrımcılık

Ayrımcılık ile ilgili ortak bir tanım olmamakla birlikte genel olarak şöyle tanımlanmaktadır. *Ayrımcılık; "bir kişinin cinsiyeti, ırkı, ten rengi, dini ya da inancı, siyasi görüşü, cinsel yönelimi, yaşı, engelli olması ya da milli, sosyal ya da etnik kökeni sebebi ile başkalarından daha kötü muamele görmesini beraberinde getiren, haksız bir farklı muameledir. Ayrımcılığa maruz kalması kişinin diğerleri ile eşit koşullarda topluma katılamaması ya da toplum içerisinde aynı olanaklara sahip olamaması anlamına gelir".*[30]

Engellilere yönelik ayrımcılığının izleri erişim, eğitim ve istihdam gibi temel haklarda görülmektedir. Buna ilaveten, benzer olumsuzlukları hayatlarının diğer bölümlerinde tespit etmek mümkündür. Engellilere yönelik ayrımcılık üç madde halinde toplayacak olursak,[31]

- *"Yasada, yönetmelikte veya tüzüklerde yer alan ayrımcılık,*
- *Yasayı uygulayanların tutum ve uygulamalarından kaynaklanan ayrımcılık,*
- *Bireylerin birbirleri arasındaki eylem, tasarruf ve tutumlarından kaynaklanan ayrımcılık". Şeklinde gruplandırabiliriz.*

[29] Yeşim Can, Sosyal Hizmetler ve Yoksulluk, **Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, s. 38.
[30] Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, "Ayrımcılık Yasağı", Madde: 14.
[31] Süleyman Akbulut, "Gerçekten Eşit miyiz? Acı(ma), Zayıf Gör(me) ve Yok Say(ma) Ekseninde Engelli Ayrımcılığı", **İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyoloji ve Eğitim Çalışmaları Birimi**, s. 10.

1.4.2.3. İşsizlik

Engellilerin toplumla kaynaşmasının önündeki engel teşkil eden en önemli ise sorun ise istihdamdır. *"Çalışmanın gerek bireysel gerekse toplumsal refahın sağlanmasındaki önemi tartışmasız benimsenmektedir. Çalışmayı Özendirmenin hem bireysel hem de toplumsal açıdan sayısız; yararı olduğu söylenebilir. Öte yandan çağdaş anlayışın bir gereği olarak çalışmak ve işsizlikten korunmak bir insan hakkı olarak da değerlendirilmektedir".*[32]

"Her insanın yapabileceği bir iş vardır ve engelliler de fiziksel ve ruhsal işlevlerinde bir bozulma ya da eksiklik olsa bile, onların bu niteliklerini dikkate alan uygun bir eğitim ve rehabilitasyondan geçirildikleri zaman çalışabilirler, üretime katılabilirler. Çalışmanın, kültürün önemli bir parçası sayıldığı toplumlarda, herkes gibi engelliler de çalışmaya/üretmeye isteklidirler".[33]

Çalışma yaşamından ve işsizlik kaynaklanan sorunlar, engellilerin maruz kalacağı diğer sorunları adeta temel teşkil etmektedir, aslında doğrudan doğruya diğer sorunları doğuran ya da bu sorunların hissedile bilirliğini artırmakta ya da diğer sorunlarla birleşerek bireyi daha fazla muhtaç konuma getirmektedir.

1.4.2.4. Eğitim Sorunları

Engelli bir bireyin engelli olmayan yaşıtlarına nispeten temel eğitime başlaması daha az olasıdır ve engellilerin okul yaşamında bulunma süreleri ve derste başarı gösterme oranları oldukça düşüktür. Hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde bütün yaş grupları içerisinde eğitimi tamamlama konusunda farklılıklar

[32] Engelli Ya Da Özürlü Nedir, Kimlere Engelli (Özürlü) Denilir?, Engelliler Komisyon Çalışması, s. 10.

[33] Devlet Memurları Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi, Genel Gerekçe Maddesi.

göze çarpmaktadır. Fakat mevcut farklılıklar gelişmekte veya gelişmemiş ülkelerde daha belirgindir.[34]

Engellilerin mevcut durumlarına bakıldığında çoğunlukla eğitim seviyesi düşük ailelerde rastlanmaktadır. Ruhen ve fiziksel sağlıklı bireylerin ve bir toplumun yetiştirilmesi; *"dikkatsizlik, bilgisizlik, bilinçsizlik ve ilgisizlikten doğan sorunların da azalmasında, yok edilmesinde*" eğitim çok önemlidir.[35]

1.4.2.5. Erişebilirlik

Erişilebilirlik; kamusal açık alanlar ve binalar dâhil olmak üzere bilgi edinme ve ulaşım sistemleri herkes için erişilebilir bir formda değildir. Engelli bireylerin sağlık hizmetlerinden mahrum kalmasının veya iş arama konusunda cesaretinin düşük olmasının nedeni ulaşım kaynaklarının yetersizliğidir. Uzun süredir erişilebilirlik konularında hukuki düzenleme yapan ülkelerde bile bu düzenlemelere; çok düşük düzeyde uyulduğu gözlemlenmektedir.[36]

Engelli bireylerin teknolojiyi kullanma ve bilgiyi işleme oranı engelsiz insanlara nispeten büyük oranda düşüktür hatta engelli insanlar televizyon, telefon ve internet gibi makinaları ve hizmetleri bile kullanmaktan ya da kullanabilmekten mahrum bırakılabilmektedir. Yürüme yolu üzerinde olan bariyerler ve bireye tehlike teşkil edebilecek basamak, kot farklılıkları engellilerin durumları göz önünde bulundurularak düzenlenmemektedir. [37]

---

[34] Stephen W. Hawking, "Dünya Engellilik Raporu", Yönetici Özeti, s. 4.
[35] Yusuf Genç, "Engellilerin Sosyal Sorunları ve Beklentileri", **Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi**, Cilt: 15, Sayı: 35/ 2, Temmuz-Aralık 2015, s. 71.
[36] Mustafa Öztürk, **Türkiye'de Engelli Gerçeği,** Müsiad Cep Kitapları: 30, İstanbul, Şubat 2011, s. 21.
[37] Aysel Uslu ve Nasim Shakouri, "Kentsel Peyzajda Engelli/Yaşlı Birey İçin Bağımsız Hareket Olanağı ve Evrensel Tasarım Kavramı", **Kastamonu Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi**, 2014, Cilt: 14, Sayı: 1, s. 12.

1.4.2.6. Sosyal Dışlanma

Engelli, kendisi açısından aşılması güç problemlerle mücadele ederek yaşadığı toplumda yer edinmek için çaba sarf etmek zorundadır. Kimi zamanda "*çalışma, eğitim, kültürel faaliyetler veya değişik aktiviteler içerinde kendisine tam veya kısmen*" yer bulabilen engelliler, zaman zaman tüm bu imkânlardan istifade edememe tehlikesi ile yüz yüze kalabilmekte, hatta toplumsal ilişkilerini son derece minimize etmek zorunda kalmaktadır.[38]

1.4.2.7. Damgalanma

Farklılıklar söz konusu olduğunda ilk akla gelen her zaman inanç, ırk, ten rengi, cinsiyete yönelik farklılıklar olmaktadır. Ancak son zamanlarda engellilik de bir farklılık olarak kabul edilmekte ve insanlar bundan dolayı damgalanmaktadır. Farklılığın birey ve toplumlar açısından en korku verici ve yadırganan deneyimini engelliler yaşamaktadır.[39]

Bir sakatlık ya da kronik sağlık problemine sahip olmak fiziksel şikâyetten daha fazlasını ifade etmektedir. Bireyin fiziksel farklılığından dolayı yemiş olduğu damga beraberinde birçok sosyal, ekonomik ve psikolojik problemi beraberinde getirmektedir. Birey ve çevresi bu problemlerle mücadele ederken gerçekten zorlanmaktadır. Toplumda var olan normal anlayışına uymayan her fiziksel farklılık damgalanmaktadır. Engellilere yönelik bu damgalama hemen hemen her toplumda bulunan sosyal bir problemi işaret etmektedir. Engelli bireyin yemiş olduğu bu damga ayrıca bireyin çevresine de yayılmakta ve toplum tarafından onlarda damgalanmaktadır. [40]

---

[38] Adnan Küçükali, "Engellilere Uygulanan Sosyal Politikaların Değerlendirilmesi: Atatürk Üniversitesi Örneği", **Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 1, Ocak 2014, s. 64.

[39]Reyhan Topçuoğlu, "1900-2000 Yılları Arasında Avusturalya'da Engellilere Yönelik Sosyal Politika ve Sosyal Hizmetler; Medikal Modelden Sosyal Modele Geçiş", **Toplum ve Sosyal Hizmet**, Cilt: 25, Sayı: 2, 2014, s. 130.

[40] Erving Goffman, **Stigma; Notes On The Management Of Spoiled İdentıty**, Penguin, 1990, p. 13.

1.4.3. Bakım sorunları

Engellilere yönelik bakım sorunlarını evde bakım sorunları ve kurumsal bakım sorunları diye iki grup altında toplayabiliriz. Evde bakım sorunlarında bireysel ve ailesi ile güdümlü sorunlar yaşanırken; kurumsal bakım sorunlarında, kurumun hizmet sunumu ve hizmetlere erişimle ilgili sorunlarda göze çarpmaktadır.

1.4.3.1. Evde Bakım Sorunları

Engelli bireylerin büyük bir çoğunluğu kendi hayatlarını doğrudan doğruya etkileyen meselelerde karar alma süreçlerine dâhil edilmemekteler. Örnek vermek gerekirse, engelli bireyler onlara sunulacak olan evde bakım hizmetlerin nasıl sunulacağına etkide bulunmaya ve bu hizmetleri seçme hakkına sahip değillerdir.[41]

1.4.3.2. Kurumsal Bakım Sorunları

Kurumsal bakım hizmetlerin organizasyonunun kötü yapılması, bu alanda çalışacak personel sayısının az oluşu ve çalışanların niteliklerinin düşük olması engelli bireylere sağlanan hizmetlerin erişilebilirliğini, kalitesini ve yeterliliğini etkilemektedir. Sağlık sektöründe çalışanların vasıf düzeylerinin ihtiyaçları gidermede yetersiz kaldığını ifade etme oranı, engellilerde engelsizlere oranla iki katından fazladır. Buna ilaveten engellilerde, tedavisinde kötü muamele gördüğünü beyan etme oranı dört kat ve kişinin ihtiyaç duyduğu sağlık hizmetinden yeterince faydalanamadığını beyan etme oranı yaklaşık üç kat fazladır. Kişisel bakım hizmetlerinde çalışanların büyük bir kısmı düşük ücretler almaktadır buda bu insanların işlerini severek yapma duygularını baskılamaktadır. Bu hizmetleri sunan bireyler yeterli eğitime ve niteliğe sahip değillerdir.[42]

[41] Stephen W. Hawking, **Dünya Sağlık Raporu**, Dünya Sağlık Örgütü, Cenevre, 2011, s. 3.
[42] **a.g.e.**, **Dünya Sağlık Raporu** s. 3.

İKİNCİ BÖLÜM

ENGELLİLERE GENEL BAKIŞ

2.1.Engelli Kavramı

Engellilerin var olmaları insanlık tarihinin başlangıcına dayanmaktadır. Tarihin ilk dönemlerinde toplumun engelliliğe bakış açısı ilahi iken bir zaman sonra engelliler için lanetlenmiş yâda bireylerin sırtında bir yük olarak algılanmaya başlanmıştır. Tarihin ilk dönemlerinde engellilerin bakım ve ihtiyaçları aile, birinci dereceden akraba yâda komşuları tarafından karşılanmıştır. Daha sonrasında devletlerin büyümesi, refah devletlerin doğması ve sosyal devlet politikaları ile beraber engelliler ve yaşlılar gibi dezavantajlı grupların bakımı devlet tarafından da sağlanmaya başlanmıştır. Bilimsel, teknolojik ve kültürel alanda meydana gelen gelişmelerle beraber önemli ölçüde değişiklikler meydana gelmiştir.[43]

Engellilik kavramı çok boyutlu bir kavram olup üzerinde çok çeşitli tanımlamalar yapılmaktadır. Engellilik kavramına eş değer tutulan ve birbirinin yerine kullanılan farklı kelimeler de literatürde mevcuttur. Engellilik kavramı sakatlık, özürlülük, anormallik, eksiklik ve maluliyet gibi kavramlarla da ifade edilmektedir.[44]

2005 tarihli 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun'a göre engelli; *"doğuştan veya sonradan herhangi bir hastalık veya kaza sonucu bedensel zihinsel, ruhsal, duygusal ve sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmesi nedeniyle normal yaşamın gereklerine uymama durumunda olup; korunma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyacı olan kişi" olarak tanımlamaktadır".* (md. 3)

[43] Mustafa Öztürk, **Türkiye'de Engelli Gerçeği Raporu**, İstanbul, 2012, s. 7.
[44]Arzu İçağasıoğlu, "Zihinsel Özürlülere Özel Rehabilitasyon Merkezleri: Verilen Hizmetler ve Sosyal Hizmet Uygulamaları," (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, S.B.E.), Ankara, 2002, s. 4.

Son yıllarda özürlülük yerine kullanılan engelli kelimesinin bireyin fiziki şartları dolayısıyla sosyal rolünü ifa etmeye yeterli olmadığını ifade etmiştir. Engelli ifadesi sosyal yaşama tam olarak katılamama, bir işte istihdam edilememe ya da o işte uzun süre kalamama, sosyal imkânlara ulaşma hususunda dezavantajlı olma durumudur.[45]

Engellilik algısı sadece fiziki ve zihni yetersizliklere bağlı değildir. Yaş, cinsiyet, sosyo-kültürel faktörlerde bireylerin imkânlardan faydalanma ve sosyal hayata katılımda ve hayatını eşit şartlarda devam ettirme hususunda sekteye uğrayabilir. Bu sebeple engellilik olgusu sadece engelli bireylerle alakalı değildir.[46]

2.2.Engelliliğin Tarihsel Gelişimi

Avrupa Devletleri, I. Dünya Savaşından sonra özel sektörde ve kamuda belirli sayıda engellilerin istihdam edilmesi yönünde çalışmalar başlatmıştır.[47] Bazı kıstaslara sahip kurum ve kuruluşların engelli istihdam etme zorunluluğu, özellikle I. Dünya savaşından sonra fiziksel engelli olanlara, ilk kez "*Almanya'da (1919), daha sonra Avusturya (1920), İtalya (1921), Polonya (1921) ve Fransa'da (1923) İngiltere (1944)' te*" bir yasayla engelli istihdamı zorunlu kılınmış ve uygulanmaya konulmuştur.[48]

Ülkelerin engelli bireylere götürülen sosyal yardımlar ve engelli istihdamı konusunda farklılıklar mevcuttur. *"ABD'nin 1990'da Engelli Amerikalılar Yasasını (ADA -Americans with Disabilities Act), İngiltere'nin ise 1995'de Engelli Ayrımcılığı Yasasını (DDA-Disability Discrimination Act) yürürlüğe soktuğu görülmektedir".* Her iki yasada ki mevcut yasal maliyetler, yasa ile ilgili olarak engelliler tarafından

[45]Ali Seyyar, **Özürlülere Adanmış Sosyal Politika Yazıları**, Sakarya, Adapazarı B.Ş.B. Yayınları, 2006, s. 313.
[46]Ömer Zühtü Altan, **Sosyal Politika**, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2007, s. 191.
[47] M. Fatih Uşan, **İş Hukuku'nda Sakat İstihdamı**, Türkiye Sağlık İşçileri Sendikası, 1999, s. 90.
[48] Michael Floyd and North Klaus, "Disability and Employment" **Anglo-American Conference**, London, 1985, p. 8.

düşük farkındalık ve devletin cephesinde yetersiz finansal destek işsiz engelli sayısını düşürmek noktasında yeterli olmamıştır.[49]

2.3.Engelliliğin Ortaya Çıkış Zamanı ve Nedenleri

Bireylerin engellilik durumlarının ortaya çıkış zamanı ve engelliliğin nedenlerine göre değişiklik göstermektedir. Bireylerde engellilik bazen sadece bir tanesi varken birden fazlası da var olabilmektedir.

2002 özürlüler araştırmasına göre engelliliğin ortaya çıkış zamanına bağlı olarak engelliliğin ortaya çıkma nedenlerini sınıflandırmıştır. Bu sürece ortaya çıkış zamanını doğum öncesi, doğum sırasında ve doğum sonrasında olmak üzere 3 gruba ayırmıştır.[50]

2.3.1.Doğum Öncesi Nedenler

Engelliliğe doğum öncesi yol açan faktörler arasında şu iki sebep genel olarak sebep gösterilmektedir. Bunlardan ilki; annenin hamilelik süresince engelliliğe sebep olacak hallerden her hangi birine maruz kalması ikincisi anne ve babanın genetiğinden taşıdığı kodlardır. Bunları detaylandırmak gerekirse;[51]

- *"Sizde ve ailede var olan kalıtımsal hastalıklar,*
- *Akraba evliliği,*
- *Anne - baba arasında kan uyuşmazlıkları ve RH uyuşmazlığı,*
- *Hamilelik süresince doktor tavsiyesi dışında ilaç kullanımı,*
- *Annenin doğum yaşının 17'nin altında ve 36 yaşın üzerinde olması,*

[49]David Bell and Axel Heitmueller, "The Disability Discrimination Act İn The UK: Helping Or Hindering Employment Among The Disabled?", **Journal of Health Economics**, Vol: 28, No: 2, 2009, p. 465-480.

[49] Özlem Ersoy ve Neslihan Avcı, **Özel Gereksinimi Olan Çocuklar ve Eğitimleri "Özel Eğitim",** İstanbul, Yapa Yayınları, 2001, s. 13.

[50] T.C. Devlet İstatistik Enstitüsü, **2002 Türkiye Özürlüler Araştırması**, Ankara, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, 2009, s. 25.

- *Hamilelik süresince sigara, alkol ve uyuşturucu kullanılması,*
- *Hamilelik süresince iyonize röntgen ışınlara maruz kalma,*
- *Hamilelik süresince yetersiz beslenme,*
- *Hamilelik süresince kaza, aşırı stres, zehirlenme ve tramvaya maruz kalma,*
- *Gebeliğin sağlık elemanları tarafından takip edilmemesi ve gerekli testlerin yaptırılmaması,*
- *Annenin yüksek tansiyon, kalp hastalığı, şeker hastalığı gibi hastalıklarının bulunması."*

2.3.2.Doğum Anına Ait Nedenler

Engelliliğe doğum anında sebep olan durumlara bakacak olursak hamileliğin bitip doğumun başladığı süreçte maruz kaldıkları sorunlardan kaynaklı olarak gelişmektedir. Bu sebepleri sıralayacak olursak;[52]

- *"Doğumun bir sağlık kurum veya kuruluşunda, sağlık personeli tarafından gerçekleştirilmemesi,*
- *Doğumun beklenen ya da tahmin edilen zamandan önce ve zor şartlarda olması,*
- *Bebeğin ortalamanın altında ağırlık skalası aralığında doğması,*
- *Doğum sırasında bebeğin travmaya maruz kalması,*
- *Doğum sırasında bebeğin oksijensiz kalması."*

2.3.3.Doğum Sonrası Nedenler

Engelliliğe sebep olan nedenler arasında doğum sonrasında gelişen semptomlara bakıldığında daha çok ailelerin çocuk bakımına hassas davranmayışları,

[52] Çiğdem Yavuz ve Nazan Akagündüz, **Çocuk Olmak Gelişim Sürecinde Rehberlik**, İstanbul, Ümraniye Rehberlik ve Araştırma Merkezi Müdürlüğü Yayınları, No:1, 2004, s. 13.

bebek bakımı konusunda yetersiz bilgi ya da yanlış bilgiye sahip olmaları ve çocuğun büyüme süresince maruz kaldığı kazalar ve çevresel faktörler temelli olmaktadır. Bunları daha detaylı ifade etmek gerekirse;[53]

- "*Doğumdan sonra çocuğun ağır hastalık geçirmesi,*
- *Yeni doğan bebeğin sağlık kontrolünden geçirilmemesi ve gerekli testlerin yapılmaması,*
- *Bebeğin aşılarının düzenli olarak ve gereken periyod içinde yaptırılmaması,*
- *Ağır doğum sarılığı,*
- *Ev kazaları,*
- *İş kazaları,*
- *Trafik kazaları,*
- *Zehirlenmeler,*
- *Doğal afetler,*
- *Terör odaklı gelişen sebepler,*
- *Savaş"* olmak üzere sıralanabilir.

2.4. Engelli Çeşitleri

Dünya sağlık örgütünün engellilik sınıflandırmalarına göz atmak gerekirse; örgüt engellilerin çeşitlerini öncelikli olarak 4 grup altında sınıflandırmış ve bireylerin vücut fonksiyonlarını kullanma durumuna göre gruplandırmıştır.

[53] Seyhun Topbaş, **Dil ve Konuşma Sorunlu Çocukların Ses bilgisel Çözümleme Yöntemi İle Değerlendirilmesi ve Konuşma Dillerindeki Ses bilgisel Özelliklerin Betimlenmesi**, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Basımevi, Anadolu Üniversitesi Yayınları, No:1106, 1999, s. 15.

Tablo2.1. Dünya Sağlık Örgütü Kriterlerine Göre Engelli Çeşitleri

Engellilik Çeşitleri			
Duygusal Engelliler	Bedensel Engelliler	Zihinsel Engelliler	Diğer Engelliler
İşitme Engelliler	Ortopedik Engelliler	Mental Retardasyon	Konuşma Engelli
Görme Engelliler		Down Sendromu	Süreğen Hastalık
		Cerebral Palsy	Üstün Zekâlılar
		Fenilketonüri	Uyum Güçlüğü Çekenler

Kaynak: Dünya Sağlık Örgütü, Engellilik, Sağlık ve Fonksiyonların Uluslararası Sınıflandırılması, s. 11

2002 Türkiye Özürlüler Araştırmasına göre Türkiye'de engellilik türleri 7 gruba ayrılmıştır. Bunlar; "*görme engelliler, işitme engelliler, dil ve konuşma engelliler, ortopedik engelliler, zihinsel engelliler, sürekli hastalığı olanlar, klinik bakımına ihtiyaç duyanlar, duygusal, sosyal ve ruhsal sorunu olanlar" şeklinde sıralamak mümkündür.*[54]

2.4.1. Görme Engelli

Görme engeli, "tek veya iki gözünde tam veya kısmi görme kaybı olan veya görme bozukluğu olan kişileri" ifade etmektedir. "Görme kaybı ile birlikte göz protezi kullananlar, renk körlüğü, gece körlüğü olanlar" da bu gruba girmektedir "görme gücünün kısmen ya da tamamen yetersizliğinden" dolayı bireyin "eğitim

[54]**2002 Türkiye Özürlüler Araştırması**, Yayın No: 2913, Ankara, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Temmuz 2004, s. 24.

performansının ve sosyal uyumunun" olumsuz yönde etkilenmesi birbirine doğrudan bağlantılıdır.[55]

2.4.2. İşitme Engelli

"İşitme Engeli; İşitme hassasiyetinin büyük bir yüzdesinin ya da tamamının yitirilmesinden kaynaklanan konuşma ve dili kullanma kabiliyetinin az olmasından kaynaklı duygu ve düşüncelerini ifade etmede sıkıntı çekmesinden dolayı bireyin eğitim başarısının ve toplumsal uyumunun negatif yönde etkilenmesidir."[56]

Uyarılara cevap verebilme kabiliyetinin bir kısmının veya tamamının kaybedilmesinin sonucunda "konuşma ve dili kullanma beceresi" ve "düşündüklerini ifade etmede" güçlük çekmesinden dolayı kişinin eğitim başarısı ve toplumla bütünleşmesi negatif yönde etkilenmektedir. [57]

İşitme engelli; Çok geniş yelpazede bir kavram olup, hafif düzeyden ileri düzeye kadar herhangi bir düzeydeki işitme engelini ifade etmektedir. "İşitme kaybının, bir *"işitme cihazı ile yâda cihazsız",* yalnız işitme yoluyla ana diline ilişkin bilgileri başarılı bir biçimde işlememesini önemli derecede engellediği bireydir."[58]

2.4.3. Dil ve Konuşma Engelli

Herhangi bir nedenden ötürü konuşamayan veya konuşmanın akıcılığında ve seyrinde aksaklıklar olan ve ses bozukluğuna sahip kişileri ifade etmektedir. Duyduğu halde "*konuşamayanlar, gırtlağı alınanlar, konuşmak için alet kullananlar, kekemeler, afazi, dil-dudak-damak çene yapısında bozukluk olanlar*" da bu gruba dahil edilmektedir.

---

[55] Mehmet Özyürek, "Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar ve Eğitimleri", **Ankara Üniversitesi Dergisi**, s. 19.
[56]Milli Eğitim Bakanlığı, Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği.
[57] Ümran Tüfekçioğlu, **İşitme, Konuşma Ve Görme Sorunları Olan Çocukların Eğitimi**, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayını, Açık Öğretim Fakültesi Yayını, 2003, s. 7.
[58] Bayram Ilkım, "13-14 Yaş Arası İşitme Engelli ve İşitme Engelli Olmayan Erkek Öğrencilerin Bazı Motorik Özelliklerinin Değerlendirilmesi", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü), Malatya, 2017, s. 8.

2.4.4. Ortopedik Engelli

Herhangi bir sebebe bağlı *olarak "bir organını tamamını veya organın fonksiyonunu yitirmiş, kemik, eklem ve kaslarında anormallikler şeklinde ortaya çıkan engele ortopedik engel"* olarak tanımlanmaktadır.

Ortopedik engel, *"sinir sisteminin zedelenmesi, hastalıklar, kazalar ve genetik problemler nedeniyle kas, iskelet ve eklemlerin işlevlerini yerine getirememesinden dolayı meydana gelen hareket ile ilgili iskelet, kas ve eklemlerdeki hastalık, bozukluk ve yetersizlikten" dolayı bireyin "eğitim performansının ve sosyal uyumunun" olumsuz yönde etkilenmesi durumudur. Buna ilaveten "el, kol, ayak, bacak, parmak ve omurgalarında kısalık, eksiklik, fazlalık, yokluk, hareket kısıtlılığı, şekil bozukluğu, kas güçsüzlüğü",* olanların da bu gruba dâhil edilmektedir.[59]

2.4.5. Zihinsel Engelli

Zihinsel Engellilik; belirtileri açısından bakıldığında on sekiz yaşından önce görülmeye başlayan; "*bireyin zihinsel, kavramsal işlevler ve sosyal uyum becerilerinde görülen anlamsal düzeydeki sınırları*" ifade eden yetersizlik durumudur.[60]

Zihinsel engelli çocukların zihin gelişimleri, normal akranlarına göre zeka gelişimlerinde temel farklılıklar görülmektedir. Yaşadıkları sosyo-kültürel düzende, çevrenin çeşitlenen sosyal standartlarına ve farklılaşan koşullarına adapte olmakta problem yaşamaktadırlar. Adaptasyon için gereken tepkiyi verebilecek zihinsel yapıda önemli bir azalma gözlenmektedir.[61]

---

[59] İrem Atıcı, "Fiziksel Engelliler ve Kentsel Mekânın Kullanımı", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü), Ankara, 2007, s. 13.

[60] Adnan Kulaksızoğlu, **Farklı Gelişen Çocuklar**, 3.Bs, Ankara, Nobel Yayıncılık, 2015, s. 10.

[61] Bogdan Constantin Ungurean, Adrian Cojocariu and Alexandru Oprean "Investigation Of Morphological Parameters İn Mentally Disabled Children", **Timişoara Physical Education And Rehabilitation Journal**, Vol: 7, No: 13, 2014, p. 49. p. 48-51.

2.4.6. Ruhsal ve Duygusal Engelli

Davranışlarında, duygu ve düşüncelerinde olması gerekenden farklı tepkilerden dolayı günlük yaşamlarını tamamlamada, kişilerle olan münasebetlerini devam ettirmede sorun yaşayan bireylerdir. Şizofreni ve depresyon gibi hastalıklarda ruhsal ve duygusal engel grubu içerisinde sayılmaktadır.

2.4.7. Süreğen Hastalıklar

Bireylerin çalışma potansiyelinin ve fonksiyonlarının engellenmesine sebep olan, devamlı bakım ve tedavi gerektiren hastalıklardır. "*Kan hastalıkları, kalp-damar hastalıkları, solunum sistemi hastalıkları, sindirim sistemi hastalıkları, idrar yolları ve üreme yolları hastalıkları, cilt ve deri hastalıkları, kanserler, endokrin ve metabolik hastalıkları, sinir sistemi hastalıkları, HIV*" gibi hastalıklar süreğen hastalıklara konu olan hastalıkların başında sayılabilir.

2.5.Engelli Olmanın Ölçütleri

Uluslararası temel kıstaslar göz önünde bulundurularak hazırlanan ve gerek duyuldukça yenilenecek olan "*2005 tarihli 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun'da*" özürlülük ölçütlerine göre engellilik sınıflandırması:

- **Bakıma muhtaç özürlü:** "*Sağlık kurulu raporu ile ağır özürlü olduğu belgelendirilen, günlük yaşamını başkasının desteği ve yardımı olmadan idam ettiremeyen düşkün insanları ifade eder*". (Md. 3 /b)
- **Rehabilitasyon:** "*Doğuştan ve daha sonradan herhangi bir sebeple oluşan özrü ortadan kaldırmak veya özürlülüğün etkilerini mümkün olan en az düzeye indirmek, özürlüye yeniden fiziksel, zihinsel, psikolojik, ruhsal, sosyal, mesleki ve ekonomik konularda nitelik kazandırılarak evde ve işte kendine yeterli olması ve ayrımcılığa karşı tüm tedbirlerin alınması amacıyla verilen koruyucu, tıbbi, mesleki, eğitsel ve psiko-sosyal hizmetlerin hepsini ifade etmektedir*". (Md. 3/h)

Rehabilitasyon hizmetleri ikiye ayrılmaktadır. Bunlar tıbbi tedavi ve rehabilitasyon hizmetleri ve mesleki rehabilitasyon hizmetleridir.

- **Tıbbi tedavi ve rehabilitasyon hizmetleri**: "*Engelliliği sebep olan bütün önlemler alınmış ve koruyucu sağlık hizmetleri ağı geliştirilmiş olsa bile arzu edilmeyen sebeplerden ötürü oluşmuş olan kazaların ve hatalıkların ortaya çıkması durumunda bunların tedavi edilmesi ve rehabilitasyon süreci başlar. Tedavi edici hizmetler denilince sağlığı zarar görmüş insanların tekrar sağlık duruma dönüşünü destekleyen çalışmaların bütünüdür*". Muayene ve testle sonucunda gerekli tedavinin yapılmasını ifade etmektedir. Tıbbi rehabilitasyon hizmetleri ise doğuştan engelli olan ya da daha sonradan meydana gelen engel durumunda bireylerin engellilik katsayılarına ve türlerine uygun olarak rehabilite edilmesi ve engellilik ilk evresinden engelliliğin ortadan kaldırılması hedeflenmektedir. Eğer engellilik ortadan kalkmayacaksa da engellilik durumunun aza indirilmesi hedeflenmektedir.[62]
- **Mesleki rehabilitasyon hizmetleri**: Engellilerin de normal insanlar gibi çalışma hayatında etkin olması, sosyal imkanlardan faydalanması ve ferah yaşaması için gerekli olan rehabilitasyon hizmetlerin faydalanmasıdır. Mesleki rehabilitasyon engelli bireylerin uygun işte çalışması için gerekli olan mesleki eğitim ve mesleki rehberliğin sağlanması ve o bireyin uygun işe yerleşmesi için koordine olunmuş hizmetler bütünüdür.

Engellilere götürülecek rehabilitasyon hizmetlerindeki amaçlan hedefler;

- Engellilerin kendine yeterli olabilmesi, toplumla kaynaşması ve insani yaşam seviyesinde hayat şartlarına sahip olmak için imkânlar sağlamak
- Engelli bireylerin kendi karşı güven kazanması için engeli ile birlikte yaşama algısını kabullenmek ve sosyal hayata mevcut durumu ile katılmak.
- Tıbbi yardımlar yapmak ve mesleki eğitim ve rehabilitasyonla, engellilerin mevcut eşitsizliklerini gidermek için fırsat eşitliğinin sağlanması ve istihdam edilebilirliğini artırmaktır.

[62]Sosyal Doku Projesi Araştırmaları, "Özürlüler", Sayı: 7, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, 2004, s. 30.

Bu hizmetler sağlanarak bireyin topum içerisinde huzurlu yaşaması ve kendini toplumun bir parçası olarak algılanması sağlanmalı ve fırsat eşitliği çerçevesinde insan haklarına ve insan haysiyetine uygun şekilde yaşama imkânı sunulmalıdır.[63]

2.5. Dünya'da Engellilerin Mevcut Durumu

Dünyada, engellilerin genel olarak durumuna bakıldığında engelliler dezavantajlı gruplar içinde en büyük kitleyi oluşturmaktadır. Engellilik sebeplerin neler olduğu bakıldığında; "*kalp-damar hastalıkları, solunum hastalıkları, kanser, diyabet, trafik kazaları, düşmeler, şiddete bağlı yaralanmalar, ruhsal hastalıklar, HIV/AIDS*" gibi durumlara bağlı olarak geliştiği göze çarpmaktadır.[64]

Dünyada ki kriterler de engelliliğin ölçütleri içerisinde muhtaçlık kavramı yer aldığı için yaşlılarda muhtaçlıklarından dolayı engelli grubunun içerisinde sayılmaktadır. Bu yüzden yaşlanmaya bağlı olarak engelli sayısı da artmaktadır.

Birleşmiş Milletler verilerine göre *"Dünya nüfusunun yaklaşık %10'u özürlü nüfus oluşturmaktadır. OECD ülkelerinde engellilik oranı düşük eğitim düzeyine sahip bireyler arasında daha yüksek, yine yoksullar arasında engellilik yüksek Dünya Bankası dünyasın en yoksul insanlarının %20'sini engelliliğin herhangi bir türüne sahip insanların oluşturduğuna dikkat çekiyor".* OECD ülkelerinin çoğunda engelli kadın nüfus engelli erkek nüfusu geçmiş durumdadır.[65]

ILO dünyada 386 Milyon özürlünün çalışma çağında olduğunu, bazı ülkelerde engelliler arasında işsizlik oranının %80'ler düzeyinde olduğunu tespit etmiştir. Çifte dezavantaj kavramı perspektifinde bakıldığında bir kişinin engelli oluşu ve aynı zamanda kadın veya çocuk oluşu o kişilerin dezavantajlılıklarını

[63] **a.g.e.**, Sosyal Doku Projesi Araştırmaları, s. 30.
[64] Çevrimiçi https://www.sagligimicinhersey.com/2015/08/engelli-sagligi/engellilerin-turkiye-ve-dunyadaki-durumlari/ Erişim Tarihi: 08.08.2017.
[65] Çevrimiçi, http://www.sivilsayfalar.org/rakamlarla-dunyada-engellilik-en-buyuk-azinlik-engelliler/, Erişim Tarihi: 10.08.2017.

derinleştirmektedir. Engelli kadın ve kız çocukları cinsel tacize maruz kalmakta ve şiddet görmektedir.

1930'lu yıllar engelliler çalışamaz gözüyle bakılarak engelliler için en yüksek işsizlik dönemi olarak tanımlanan bir zaman dilimi olarak bakılmıştır. I. ve II. Dünya Savaşlarıyla mevcut engelli nüfusa milyonlarca engelli nüfus eklenmiştir. Bu süreçte mevcut artan işgücü ihtiyacı engelli nüfusun işgücüne dâhil olmasına zemin hazırlamıştır. Bu durum engellilerin hangi işlerde istihdam edileceğine dair yapabilecekleri ipuçları vermiş ve sonradan bu kişileri istihdama kazandırabilmek için "*mesleki rehabilitasyon, mesleki ve teknik eğitim ve bilimsel iş analizlerinin"* gerekliliği ortaya çıkmıştır. 1990'lı yıllara gelindiğinde istihdamda aktifleşme süreci ve buna yönelik politikaların oluşturulmaya başlandığı bir dönemi ifade etmektedir.

Son yıllarda engellilere yönelik sosyal politikalar engellinin istihdam edilmesi ve çalışma hayatının engelliler yönünden özel olarak düzenlenmesini öngörmektedir. Aynı zamanda sağlık, eğitim, bakım, konut ve sosyal güvenlik politikaları da mevcut engellilere yönelik dönüştürmek ve tasarlamak son derece önem arz etmektedir.

Engellilere yönelik uluslararası belgeler;

- BM "*Özürlü Hakları Bildirgesi*"
- ILO "*Sakatların Mesleki Rehabilitasyonu ve İstihdamı Sözleşmesi"*
- Avrupa Konseyi, " *İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunması Avrupa Sözleşmesi*"
- Avrupa Konseyi, "*Avrupa Sosyal Şartı ve Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı*"

BM'nin 2008 de kabul ettiği "*Özürlü Kişilerin Hakları Sözleşmesi*" özürlüler için "*bütüncül bir koruma sağlayan bağlayıcılığı olan uluslararası nitelikte ilk ve tek belgedir*". Belgede;

- *ayırımcılık yasağı*
- *erişebilirlik*
- *farkındalığın arttırılması*

- *hayat hakkı*
- *adalete erişim*
- *kişisel özgürlük ve güvenlik*
- *sömürü, şiddet veya istismara maruz kalmama*
- *rehabilitasyon*
- *eğitim*
- *sağlık*
- *istihdam* gibi sosyal politika konuları ve taraf devletin yükümlülükleri

düzenlenmektedir.

2.6. Türkiye'de Engelliliğin Mevcut Durumu

Türkiye'de engellilerin mevcut durumuna bakıldığında geçmişten günümüze engelliler konusunda veri ve bilgi eksikliği dikkati çekmektedir. TÜİK ve Başbakanlık Özürlüler İdaresinin ortak çalışması sonucunda *Türkiye Özürlüler Araştırması* adı altında iki çalışma yapılmıştır. Bunlardan ilki 2002 yılında ikincisi ise 2010 yılında yapılmıştır. 2002 yılındaki engellilik çeşitleri 7 gruba ayrılırken 2010 yılında buna bir ilave yapılarak 8 grupta sınıflandırılmıştır. 2010 yılında yapılan araştırmaların sonucuna göre engellilik sağlık sorunu olarak göze çarpmakta ve sağlık sistemindeki eksikliklerden, ülkelerin gelişmişlik düzeyleri ve vatandaşların sağlık hizmetlerine erişim güçlerine bağlı olarak değerlendirilmiştir.

Tablo 2-2. Engelli Nüfusun Toplam Nüfus İçinde Oranı ve Cinsiyete Göre Dağılımı

Toplam Engelli Nüfus %		
Toplam	**Kadın**	**Erkek**
12.29	11.10	13.45

Kaynak: TÜİK, Özürlülerin Sorun ve Beklentileri Araştırması, 2010.

Yukarıda ki tabloda genel engelli oranı ve cinsiyete göre dağılımına bakıldığında Türkiye genelinin % 12.29' u engellidir buda ülke nüfusunun 9.2 milyonuna karşılık gelmektedir. Ülke nüfusu baz alınarak cinsiyete göre dağılımına bakıldığında kadınlarda %11.10 erkeklerde ise % 13.45'tir.

Tablo: 2-3. Kayıtlı Olan Özürlü Bireylerin Özür Türlerine Göre Oranları, 2010.

Toplam	**Görme özürlü**	**İşitme özürlü**	**Dil ve konuşma özürlü**	**Ortopedik özürlü**	**Zihinsel özürlü**	**Ruhsal ve duygusal özürlü**	**Çoklu Özürlülük**	**Süreğen hastalık**
100	8,4	5,9	0,2	8,8	29,2	3,9	18,0	25,6

Kaynak: TÜİK, Özürlülerin Sorun ve Beklentileri Araştırması, 2010, s. 1.

Yukarıda ki tabloya bakıldığı zaman engellilik türleri içerisinde en yaygın olan %29,2 ile zihinsel özürlüler yer almaktadır. İkinci sırada %25,6 ile süreğen hastalıklar ve sonrasında %18 oran ile çoklu özürlülük yer almaktadır. En düşük oran ise %0,2 ile dil ve konuşma özrüne sahip olanlar gelmektedir.

Tablo: 2-4. Kayıtlı Olan Özürlü Bireylerin Özür Türlerine ve Cinsiyete Göre Oranları, 2010

	Toplam	**Görme özürlü**	**İşitme özürlü**	**Dil ve konuşma özürlü**	**Ortopedik özürlü**	**Zihinsel özürlü**	**Ruhsal ve duygusal özürlü**	**Çoklu Özürlülük**	**Süreğen hastalık**
Erkek	58,6	67,0	57,5	67,0	56,2	61,1	67,9	53,5	56,2
Kadın	41,4	33,0	42,5	33,0	43,8	38,9	32,1	46,5	43,8

Kaynak: TÜİK, Özürlülerin Sorun ve Beklentileri Araştırması, 2010, s. 1.

Yukarıda ki tablodaki verilere bakılarak cinsiyete göre engelli olan bireylerin genel dağılımda kadınlarda toplamda % 41. 4' tür. Erkekler ise %58.6' dır. Kadınlardaki engellilik oranı erkeklere oranla %7 daha düşüktür. Engel türüne göre dağılımında kadınlarda en sık görülen engel % 46. 5 ile çoklu özürlülük yani bireyde birden fazla değişik engel türünün var olması en düşük oran ise % 32.1 ile ruhsal ve duysal özürlülük gözükmektedir.

Erkeklere bakıldığında ise yine en yüksek oran % 67. 9 ile ruhsal ve duygusal engelliliğin en düşük oran ise % 53. 5 ile çoklu engellilik türüdür. Cinsiyet odaklı bir karşılaştırma yapıldığında türlere göre dağılımda taban tabana bir zıtlık vardır. Kadınların en az oranın olduğu engel türünde erkelerde en yüksek oran görünmektedir.

Tablo: 2-5. Kayıtlı Olan Engelli Bireylerin Yerleşim Yerine Göre Dağılımı

	Toplam	**Görme özürlü**	**İşitme özürlü**	**Dil ve konuşma özürlü**	**Ortopedik özürlü**	**Zihinsel özürlü**	**Ruhsal ve duygusal özürlü**	**Çoklu Özürlülük**	**Süreğen hastalık**
Kent	62,4	59,2	67,1	70,6	59,8	61,1	61,0	64,6	62,8
Kır	37,6	40,8	32,9	29,4	40,2	38,9	39,0	35,4	37,2

Kaynak: TÜİK, Özürlülerin Sorun ve Beklentileri Araştırması, 2010, s. 1.

Kayıtlı olan engellilerin yaşadığı yere göre bakıldığında engellilerin % 62.4'ü kentlerde , %37.6'sı ise kırda yaşamaktadır. Kentlerde yaşayanlarda en büyük oranda görülen engel türü % 70.6 ile dil ve konuşma engelliler, kırda ise en büyük oran % 40.8 ile görme engelliler yer almaktadır.

Tablo: 2-6. Kayıtlı Olan Engelli Bireylerin Yaş Gurubuna Göre Dağılımı

	Toplam	**Görme özürlü**	**İşitme özürlü**	**Dil ve konuşma özürlü**	**Ortopedik özürlü**	**Zihinsel özürlü**	**Ruhsal ve duygusal özürlü**	**Çoklu Özürlülük**	**Süreğen hastalık**
0 – 6	4,9	1,4	9,6	25,1	3,7	7,4	2,0	3,6	3,7
7 – 14	16,2	5,1	17,4	37,1	5,1	36,1	10,5	4,6	11,5
15 – 24	17,2	16,1	20,9	14,9	13,1	27,5	9,3	9,2	14,9
25 – 44	27,7	36,2	32,4	11,7	39,2	23,3	49,5	23,6	25,0
45 – 64	18,9	25,5	12,0	7,5	22,1	4,9	22,1	33,1	18,4
65 +	15,2	15,8	7,7	3,7	16,7	0,8	6,6	25,9	26,4

Kaynak: TÜİK, Özürlülerin Sorun ve Beklentileri Araştırması, 2010, s. 1.

Kayıtlı olan engellilerin yaş durumuna göre tabloya bakarak incelediğimizde engelliliğin en çok görüldüğü yaş aralığı 25 – 44 yaş aralığı en düşük oran ise % 4.9 ile 0 -6 yaş aralığında göze çarpmaktadır

Tablo: 2-7. Kayıtlı Olan Engelli Bireylerin Engelinin Ortaya Çıkış Zamanı Göre Dağılımı, 2010

	Toplam	Görme	İşitme	Dil ve konuşma	Ortopedik	Zihinsel	Ruhsal ve Duygusal	Çoklu Ö.	Süreğen Hastalık
Doğum Öncesi (Gebelikte)	14,7	19,5	26,9	17,6	14,4	21,2	5,0	5,6	13,3
Doğum Sırasında	10,6	7,5	13,9	8,9	12,3	16,3	2,7	3,6	12,3
1 yaş altı	18,0	12,7	22,0	19,2	14,1	27,1	10,6	9,9	19,4
1 yaş ve üstü	54,5	58,7	34,9	51,7	57,5	32,8	78,9	78,4	53,5
Bilinmiyor	3,1	2,6	4,4	3,2	2,3	3,7	3,2	2,9	2,6

Kaynak: TÜİK, Özürlülerin Sorun ve Beklentileri Araştırması, 2010, s. 16.

Engelliliğin ortaya çıktığı yaşlara göre bir değerlendirme yapacak olursak % 54. 5 ile en çok 1 yaş ve üstünde engellik meydana gelmektedir. En düşük oran ise doğum esnasında meydana gelen sebeplerden ötürü engelli kalmaktadır. Tabloya genel olarak bakıldığında en yüksek oranın 1 yaş ve sonrasında en çok görülen engellin ise % 78. 9 ile ruhsal ve duygusal engellilik durumudur.

Engelliliğin ortaya çıkışında 1 yaş ve sonrasında oranların % 50'lere kadar yükselmesinde ailelerin bebek bakımı konusunda yanlış ya da yetersiz bilgileri, bebek bakımına ve hastalıklarına karşı ilgisiz tavırları, rahatsızlık durumunda çözümü sağlık kurumlarında aramamaları, bebeklik süresince yapılması gereken aşıları ve testleri yaptırmamaları ve ev kazaları temel sebepler arasında gösterilebilir.

Tablo: 2-8. Kayıtlı Olan Engelli Kişilerin Engelinin Nedenine Göre Dağılımı, 2010.

	Toplam	**Görme özürlü**	**İşitme özürlü**	**Dil ve konuşma özürlü**	**Ortopedik özürlü**	**Zihinsel özürlü**	**Ruhsal ve duygusal özürlü**	**Çoklu Özürlülük**	**Süreğen hastalık**
Kaza	9,6	21,7	4,6	2,3	30,8	3,4	6,4	6,9	9,9
Hastalık	56,8	41,7	46,2	32,4	40,8	46,4	55,3	77,5	63,1
Genetiğe bağlı bozukluk	15,9	22,3	27,5	22,2	11,3	20,7	10,9	9,5	13,5
Gebelikte ve doğum sırasında yaşanan sıkıntılar	3,0	1,0	1,3	2,9	3,3	4,8	0,7	1,5	3,7
Bilinmiyor	13,9	13,1	18,5	33,7	11,4	23,2	19,6	5,2	9,9
Diğer	2,7	2,0	2,9	7,5	4,2	2,7	9,0	1,7	2,0

Kaynak: TÜİK, Özürlülerin Sorun ve Beklentileri Araştırması, 2010, s. 16.

Engelliliğin oluşma sebeplerine göre genele bakıldığında en büyük oranın hastalığa bağlı olarak geliştiği görülmektedir. Bu neden % 56. 8 ile birinci sırayı almaktadır. Herhangi bir sebebe bağlı olarak gelişen engellilik türlerine baktığımız zaman ise bir hastalığa bağlı olarak gelişen süreğen hastalıklar % 63. 1 ile birinci sırayı almaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE ENGELLİLERE YÖNELİK SOSYAL KORUMA ÖNLEMLERİ

3.1.Engelli Hakları

Dünyada ve Türkiye'de insan haklarına yönelik çalışmalar ve düzenlemeler artıkça engelli hakları da bu pastadan payını almıştır. Engelli hakları bu değişimlerden olumlu etkilenmiştir. *"Bu değişimde engelliliğin yalnızca tıbbi yaklaşımla değil, toplumsal ve hak temelli yaklaşım üzerinden tanımlanması da etkili olmuştur. Her ne kadar "engelli hakları" kavramı, engelli bireylere ait bağımsız bir hak kategorisi gibi algılansa da, bu kavramla amaçlanan engellilerin tüm temel hak ve özgürlüklerden diğer bireyler gibi tam ve eşit şekilde yararlanmasını teşvik etmek ve insan onuruna olan saygıyı güçlendirmektir".* [66]

Engellilere verilen haklar onlara bir pozitif ayrıcalık olmayıp bilakis onlara fırsat eşitliği sağlayan, herkes gibi rekabet edebilme şansı tanıyan kendilerini gösterebilme ve dâhil olabilme haklarına şans tanıyan hizmetleri kapsamaktadır.

3.1.1. Eğitim Hakkı İle İlgili Verilen Hizmetler

Eğitim hakkına yönelik olan hizmetler genel olarak bu kişilere temel eğitimi sağlama, bu bireylerin farklılıklarını ortadan kaldırarak toplumla bütünleşmesine katkıda bulunma ve yaşamlarının ilerisi için bir iş bulabilmeleri ve iş piyasasında yer almalarını kolaylaştırmayı hedeflemektedir.

[66] Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, **Engelli Hakları İnceleme Raporu**, 2013, s. 13.

Bu amaçları gerçekleştirebilmek için;[67]

- *"Okullarda kaynaştırma eğitimine ağırlık verilmektedir.*
- *Ortopedik engellilere yatılı ve gündüzlü olmak üzere okul öncesi, ilkokul, ortaokul ve meslek lisesi düzeyinde eğitim olanağı sunulmaktadır.*
- *İşitme ve görme engellilere okul öncesi, ilkokul, ortaokul ve lise düzeyinde gündüzlü ve yatılı olarak eğitim hizmeti verilmektedir.*
- *Uzun süre hastanede yatan çocuklar için bazı hastaneler bünyesinde "hastane ilk ve ortaokulları" bulunmaktadır.*
- *İşitme engelli öğrenciler meslek liselerine sınavsız yerleşebilmektedir.*
- *İlköğretim okulunu bitiren görme engelli öğrenciler öğrenimlerine normal okullarda kaynaştırma yoluyla devam etmektedir.*
- *Braille yazılmış ders kitapları görme engelliler akşam sanat ve basım evi matbaasında basılıp ihtiyaç sahiplerine talep hâlinde ulaştırılmaktadır. Ayrıca görme engellilerin ihtiyaç duyduğu diğer kitaplar sesli kitap kütüphanelerinden temin edilebilmektedir. Zihinsel engelliler eğitilebilir ve öğretilebilir olarak iki ayrı grup okulda eğitim almaktadır. Bunlar özür derecelerine göre yapılandırılmış olup okullarda ya da kaynaştırma sınıflarında eğitim alabilmektedir.*
- *Yükseköğretim kurumlarında "Özürlüler Danışma ve Koordinasyon Merkezleri" kurulmuştur.*
- *Üniversite ve memurluk sınavları sırasında ortopedik ve görme özrü bulunanlar için düzenlenmiş sınav mekânları hazırlanmakta, gerektiğinde ek süre verilmekte veya görevli refakatçi ile sınava girme olanağı tanınmaktadır.*
- *Az gören üniversite öğrencileri yazılı olarak başvurduklarında sınav soruları büyük puntolu harflerle yazılmış olarak hazırlanır.*

[67] Engelli Hakları, çevrimiçi: http://alo183.aile.gov.tr/mevzuat-bilgi-portali/engelli-haklari, Erişim Tarihi: 20.10.2017.

- *Yükseköğretim kurumuna girmeye hak kazanan ve kayıt yaptırarak öğretime başlayan öğrenci ilk yılında bulunduğu ilin valiliği bünyesindeki Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı'na başvurması durumunda, Başbakanlık bursundan yararlandırılır. Ayrıca yardımcı ders araç gereçlerinin temini konusunda engelli öğrenciye destek verilmektedir.*
- *Kredi ve yurtlar kurumu tarafından uygulanan harç ve öğrenim kredisi tahsisinde %40 ve üzerinde engelli olduğunu belgeleyenlere öncelik tanımakta ve harç kredisinin geri ödenmesinde yönetim kurulu kararı ile %50 indirim yapılmaktadır.*
- *Kredi ve Yurtlar Kurumu Genel Müdürlüğünün öğrenci yurtlarından, istemde bulunmaları hâlinde engelli öğrenciler yararlanabilmektedir."*

3.1.2. Çalışma ve İşsizlikten Korunma Hakkı İle İlgili Verilen Hizmetler

"*Çalışma ve işsizlikten korunma hakkı*" ile ilgili verilen hizmetlerin amacı, engelli bireyler genel olarak toplumun en fakir kitlesini oluşturmaktadır. Engelli bireyleri bu durumdan kurtarıp çalışmalarına destek olmak ve sosyalleşmelerine destek bulunmak ve sosyal bütünleşmelerine katkıda bulanmak elzemdir.

Bu haktan faydalanmaları için yapılan hizmetler; [68]

- *"İşverenlerin belirli bir mesleği olan engellileri öncelikle meslekleri ile ilgili işlerde çalıştırmaları gerekmektedir.*
- *Kurum ve kuruluşlar çalıma yerlerini engelli vatandaşlarımızın çalışmasını kolaylaştıracak şekilde düzenlemek gerekli tedbirleri almak ve engelli vatandaşlarımızın çalışmaları ile ilgili özel araç gereci temin etmek zorundadır.* [69]

[68] **Anayasanın 49. Maddesi,** Kanun Numarası : 2709, Kabul Tarihi : 18/10/1982.
[69] **Anayasanın 50. maddesinin 2. Fıkrası,** Kanun Numarası : 2709, Kabul Tarihi : 18/10/1982.

- *Gerek kamu gerekse özel sektörde engelli işçi olarak iş bulmayı sağlayacak kurum Türkiye İş Kurumudur.*
- *Ülkemizde engelli vatandaşlarımız için Türkiye İş Kurumu, halk eğitim merkezleri, mesleki eğitim merkezleri, özel dershaneler, belediyeler ve engellilerle ilgili dernek ve vakıflar tarafından meslek edindirme kursları açılmaktadır.*
- *Engelli vatandaşlarımızın çalıştığı kamu kurum ve kuruluşu özelleştirme kapsamındaysa, kapatma ve tasfiye halleri dışında engelli vatandaşlarımız işten çıkartılamaz.*
- *Özelleştirme sonucunda engelli vatandaşlarımızın çalıştığı kurum veya kuruluşun tasfiye edilmesi veya kapatılması hâlinde işine son verirse kişi bulunduğu ildeki Türkiye İş Kurumuna başvurulmalıdır. Bu durumda iş kaybı tazminatı, kanunun diğer çalışanlara tanıdığı hakların iki katı oranında ödenmektedir.*
- *Meslek edindirme kurslarından yararlanan engelli vatandaşlarımıza işe yerleştirmede öncelik tanınır.*
- *Toplu iş görüşmelerinde engelli işçiler aleyhine hükümler konulamaz.*
- *Engelli vatandaşlarımız kendi işini kurduğunda gelir vergisi indiriminden yararlanabilir.*
- *Serbest meslek erbabı ve ücretli çalışan engelli vatandaşlarımız ile kendisi engelli olmasa bile ailesinde engelli kişi bulunan serbest meslek erbabı ile ücretliler vergi indiriminden yararlanır.*
- *Belediyelere ait ve belediyeler tarafından işletilen veya kiraya verilen büfe, otopark gibi işyerlerinin engelliler tarafından işletilmesi konusunda kolaylık getirilmiştir."*
-

3.1.3. Ulaşım Hakkı İle İlgili Verilen Hizmetler

Ulaşım Hakkı Ulaşım Hakkı İle İlgili Verilen Hizmetlere bakıldığında Yerel Yönetimler , "*572 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname*" ye bağlı olarak engelliler

için gerekli olan düzenlemeleri standartlara uygun olarak yapmak zorundadır. Ulaşım hakkında verilen hizmetler;[70]

- "*İmar mevzuatındaki yeni düzenlemelere göre kaldırımlar, yaya yolları, konutlar ve umumi binalar engellilerin ulaşa bilirliğine uygun olarak yapılır.*
- *Belediyeler toplu taşıma araçlarından engellileri ücretsiz veya indirimli olarak yararlandırır.*
- *Tekerlekli sandalye kullanan engelliler için belediyeler ücretsiz taksi hizmeti sunmaktadır.*
- *Engelliler şehirlerarası otobüsler, Türk Hava Yolları ve TCDD ana hat yolcu trenleri ile seyahat hâlinde indirimlerden yararlanabilir.*
- *Engelliler H sınıfı sürücü belgesi alarak özel tertibatlı otomobil kullanabilir.*
- *H sınıfı sürücü belgesine sahip olan engelliler yurt içinden aldıkları özel tertibatlı otomobillerde, vergi indirimlerinden yararlanmaktadır.*
- *H sınıfı sürücü belgesi olan engellilerden uygun şartları taşıyanların yurt dışından getirtecekleri özel tertibatlı otomobiller için gümrük vergisi muafiyeti vardır.*
- *El ve ayak fonksiyonunu tamamen yitirmiş bulunan engellilerin yurt dışından getirtecekleri özel tertibatlı minibüsler gümrük vergisinden muaftır.*
- *Engellilerin kullandığı ortopedik gereç ve cihazlar, il ve ilçe sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıfları tarafından karşılanabilmektedir."*

3.1.4. Toplumsal ve Kültürel Hayata Katılma Hakkı İle İlgili Verilen Hizmetler

Toplumsal ve Kültürel Hayata Katılma Hakkı Toplumsal ve Kültürel Hayata Katılma Hakkı İle İlgili Verilen Hizmetlere bakıldığında bu hizmetler bireylerin

[70] Engellilerin Bilmesi Gereken Tüm Yasal Haklar ve Detayları, Çevrimiçi: http://www.diyalizmerkezleri.org/haberler/243/engellilerin-bilmesi-gereken-tum-yasal-haklar-ve-detaylari.aspx, Erişim Tarihi: 01.10.2017.

toplumla kaynaşmasını sağlamak, onlarında toplumda var olduklarını hissetmelerini ve toplum tarafından kabul görmelerini amaçlamıştır. Bu hizmetler:[71]

- *"Devlet, engelli kişilerin yaşama ve topluma dâhil olmalarının desteklenmesi; toplumdan tecrit edilmeleri ve toplum dışında kalmalarının önlenmesi için gerekli olan kişisel yardımı sağlar.*
- *Gençlik ve Spor Bakanlığına bağlı engelliler spor federasyonları engellileri profesyonel olarak spor yapmaları konusunda destekler.*
- *Engelliler devlet tiyatroları, müzeler ve ören yerlerinden, ücretsiz olarak faydalanmaktadır.*
- *Banka veya çeşitli kuruluşların sağladığı kredi ve fon olanakları engelli vatandaşlar için teşvik edici koşullar içermektedir.*
- *Faturalı cep telefonlarında görüşme ücretinden indirimli olarak yararlanılabilir."*

3.1.5. Maaş Hakkına Yönelik Verilen Hizmetler

"18 yaşını bitirmiş ve herhangi bir yerden geliri olmayan engelliler emekli sandığına veya bulunduğu yerdeki valilik veya kaymakamlık makamlarına başvuru yaparak 2022 Sayılı Yasa gereğince aylık bağlanmasını talep edebilir."[72]

"2022 maaşı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı tarafından en az %40 ve üzeri özrü bulunan, kanunla kurulmuş sosyal güvenlik kurumlarından (SSK, BAĞ-KUR, Emekli Sandığı) hiçbirine tabi olmayan ve muhtaçlığı belgelenen 18 yaşından büyük engellilere ya da 18 yaşından küçük engelli yakını bulunanlara verilen maddi bir haktır. Bu koşulları taşıyanlar bulunduğu yerdeki valilik veya kaymakamlık makamlarına başvuru yaparak 2022 sayılı yasa gereğince aylık bağlanmasını talep edebilirler."

[71]Engelli Kişilerin Haklarına Dair Uluslararası Sözleşme, çevrimiçi: http://sorular.rightsagenda.org/Uploads/ESKH%20MEV/BM%20Engelliler%20S%C3%B6zle%C5%9Fmesi.pdf erişim tarihi: 07.10.2017, s. 12.

[72] Çevrimiçi: https://www.engelliler.biz/forum/engellilerle-ilgili-haberler/44615-ozurlulerin-bazi-haklari.html, Erişim Tarihi: 01.10.2017.

- *"2022 engelli maaşları 3 ayda bir olacak şekilde mart, haziran, eylül ve aralık aylarında verilmektedir.*
- *2022 aylığında engelliler için özür oranına göre 2 kademe söz konusudur:*

  %40 ila %69 arasında özür oranına sahip engelli maaş

  %70 ve üzeri özür oranına sahip engelli maaşı"

2022 sayılı yasaya göre %40 -%70 arasında engelli olanlar 291 lira, engellilik oranı %70 ve üstünde olanlar ise 437 lira maaş almaktadır. 2828 sayılı kanuna göre kendine bakamayacak durumda olan ağır engellilere 793 lira maaş bağlanıyor.

3.1.6. Bakım Hizmeti Alma Hakkı İle İlgili Hizmetler

"*Engelli bireylerin hayatlarını öncelikle bulundukları ortamda sağlık, huzur ve güven içinde sürdürmesi, toplum içinde kendi kendilerini idare edebilecek ve üretken hâle gelebilecek şekilde bakım ve rehabilitasyonlarının yapılması, bunlardan ihtiyacı olanların geçici veya sürekli bakım altına alınması veya bunlara evde bakım hizmeti sunulması esastır*". [73]

Engellinin bakıma muhtaçlık raporunu hak etmiş olması ve hanenin gelir durumunun belirlenen oranların altında olması, engelli kişiye bakan kişi tarafından *"İl Sosyal Hizmetler Müdürlüklerinden evde bakım veya kurum bakımı*" talep edilir ve alınır.

3.1.7. Sağlık Hakkı-Hasta Hakları İle İlgili Verilen Hizmetler

Engellilerinde diğer insanlar gibi sosyal güvenlikten faydalanmakta ve sağlık kurumlarına olan ihtiyaçları normal bireylere göre daha fazla olmaktadır. Bu

[73] Özürlüler Kanunu ve İlgili Mevzuat, Özürlüler İdaresi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2008, madde 6.

durumda sağlık kurumlardaki hakları ve alması gereken hizmetler çeşitlenmektedir. Bunların neler olduğunu detaylandıracak olursak;[74]

- *"Sosyal Güvenlik Kurumuna kayıtlı olanlar ve bunların birinci derece yakınları (eş, çocuk, anne ve baba) sağlık sigortası kapsamında sağlık hizmetlerinden yararlanabilmektedir.*
- *Engelli aylığı alanların sağlık giderleri devlet tarafından karşılanmaktadır.*
- *Muayene, tedavi, ilaç ve tedavi için gerekli araç gereçler sağlık sigortası tarafından karşılanmaktadır.*
- *Engellilerin tedavi giderleri ile fonksiyon kazandırıcı ortopedik ve diğer yardımcı araç ve gereçlerin sosyal güvenlik kurumlarınca karşılanmayan kısmı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu'ndan karşılanır.*
- *Ülkemizde hamilelik döneminde bebeğin fiziksel ve zihinsel engelli olup olmadığının saptanması amacıyla genetik danışma merkezlerinde genetik danışma hizmeti sunulmaktadır.*
- *Sağlık mekânları engellilere göre düzenlenmektedir.*
- *Engellilerin sağlık hizmetlerinde öncelik hakkı vardır."*

3.1.8. Siyasi Yaşama Katılma - Seçme ve Seçilme Hakkı İle İlgili Hizmetler

Çağdaş demokrasilerin mevcut olduğu yönetimlerde siyasal yaşama katılma, toplumun tüm bireyleri için kuşkusuz vazgeçilmez haklardan biridir. Toplumun tüm bireyleri yönetici seçilme, yöneticilerini seçme, bir başka deyişle yönetimde söz sahibi olma konusunda çeşitli siyasal haklara sahiptir. Bu hakların engelliler için de

[74]Sağlık hizmetleri ve sağlık hizmetlerinden yararlanma, çevrimiçi: https://engelliler.gen.tr/f26/saglik-hizmetleri-ve-hizmetlerinden-yararlanma-3173/ erişim tarihi: 20.09.2017.

geçerli olduğu kuşkusuzdur. Oy kullanırken seçim kurulları engellilere yönelik düzenlemeler yapmaktadır. "*Ülkemizde engellilerin seçme seçilme hakkı vardır."*[75]

3.1.9. Dilekçe ve Adalete Erişim Hakkı İle İlgili Verilen Hizmetler

Dilekçe ve adalete erişim hakkı ile ilgili verilen hizmetler;

- "*Zihinsel ve ruhsal rahatsızlığı olan veya sağır bireylerin bir suçlama ile karşılaştıklarında ve kendilerini savunamayacak durumda olmaları hâlinde, istemi aranmaksızın, baro tarafından kişiye avukat atanır.*
- *Eğer yakalanan kişi veya sanık 18 yaşını bitirmemiş yahut sağır veya dilsiz veya kendini savunamayacak kadar malul olur ise talebi aranmadan baro tarafından bir müdafi tayin edilir*."

3.1.10. Rehabilitasyon Hizmetlerinden Faydalanma Hakkı İle İlgili Verilen Hizmetler

Rehabilitasyon hizmetlerinden faydalanma hakkı ile ilgili verilen hizmetler; [76]

- *"Ülkemizde rehabilitasyon hizmeti vermek üzere tıbbi rehabilitasyon merkezleri açılmıştır. Tüm illerde Rehberlik ve Araştırma Merkezleri bulunmaktadır.*
- *Engelli çocuğu olan aileler buralara başvurarak çocukları hakkında danışmanlık hizmeti alabilir."*

[75] Bayram ORAN, **Engellilerin Siyasal Yaşama Katılımı**, Ankara, Türkiye Barolar Birliği Yayınları: 259, Mart 2017, s. 25.

[76]Engelli Bakım Hizmetleri, Çevrimiçi:http://www.heybakim.com/uploads/pdf/engelli-bakimi/Engelli_Bakim_Hizmetleri.pdf, erişim tarihi: 28.08.2017, s. 10.

3.1.11. Aile Ortamında Yaşama - Bağımsız Yaşama Hakkı İlgili Verilen Hizmetler

Engelli bireylerde insan hakları temelinde toplu yaşamdan uzak tutulmamak ya da tek yaşamayı istediği takdirde bağımsız bir hayat sürmesine olanak sağlamak temel haklarından birsidir. Aile kurmak isteğinin doğallığı kadar kendi yaşamını devam ettirebilecek güç ve yeterlilikte olduğu takdirde arzu ettiği yaşamı sürdürmeye hal sahibidirler.

Aile ortamında yaşama - bağımsız yaşama hakkı ile ilgili verilen hizmetler; [77]

" Medeni kanunun 13. ve 14. Maddelerine göre ayırt etme gücüne sahip olan herkes fiili ehliyete sahiptir. Engelli bireyler de evlenmek ve çocuk sahibi olma haklarına sahiptir. Hiçbir koşulda çocuğun veya ebeveynlerinin engelli olması nedeniyle çocuk anne ve babasından ayrı tutulamaz".

"Ağır engelliler, ruhsal ve zihinsel engelliler için yasal işlemlerinin yürütülmesi ve korunması için vasi tayin edilir. Vasi, bireyin menfaatlerini korumuyorsa vasinin değiştirilmesi her zaman istenebilir."

Kişi ikamet edeceği yeri ve nerede, kiminle birlikte yaşayacağını başkalarıyla eşit olarak seçme hakkına sahiptir.

3.2. Ulusal Hukukta Engellilerin Çalışma Hakkı

Uluslararası Çalışma Teşkilatının 20 Haziran 1983 tarihinde kabul ettiği "*Sakatların Mesleki Rehabilitasyon ve İstihdamı Hakkında 159 sayılı Sözleşme"* Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından 1999 yılında onaylanmış bulunmaktadır. 159 sayılı sözleşmenin en önemli özelliği "istihdam" kategorisine dâhil bir sözleşme olmasıdır. *"Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 1981 yılını Tam Katılım ve Eşitlik temasıyla Uluslararası Sakatlar Yılı ilan etmiş olması ve geniş kapsamlı, sakatlar*

[77] **a.e.**, s. 11.

Dünya Eylem Programının sakatların sosyal yaşama ve kalkınmaya tam katılımı ve eşitliklerinin sağlanması amacının ulusal ve uluslararası düzeyde gerçekleşmesi için etkin önlemler alınmasına neden olmuştur."

Bu gelişmelerin ışığında ILO özellikle kentlerde ve kırsal kesimde yaşayan her gruptan engellinin istihdam edilmeleri ve topluma bütünleşmesine olanak ve fırsat eşitliği sağlanması gerektiğine dikkat çekmektedir.

159 sayılı sözleşme; "*genel olarak sakatların mesleki rehabilitasyonu için, sakatın uygun bir iş edinmesini temin ederek, bu işini sürdürmesini ve işinde ilerlemesini sağlayarak bu şekilde sakatın topluma entegrasyonunu amaçlamış bulunmaktadır*". Bu sözleşmeye taraf olan ILO üyesi devletler, bu sözleşme hükümlerini her üye tarafından ülke şartlarına uygun bir tatbikatla ve alacağı tedbirler vasıtasıyla uygular.

Sözleşme, sakatların mesleki rehabilitasyon ve istihdamı açısından iki bölümde düzenlenmiştir. Bunlar sırasıyla,

- *"Sakatlar için Mesleki Rehabilitasyon ve İstihdam Politikası Prensipleri*
- *Sakatlar için Mesleki Rehabilitasyon ve İstihdam Hizmetlerinin geliştirilmesi için ulusal düzeyde gerçekleşecek faaliyetlerdir."*

2005 yılında kabul edilen ve engelliler açısından dönüm noktası konumundaki 5378 sayılı Özürlüler/ Engelliler Kanunu engellilere yılardır biriken sorunların doğru bir şekilde çözümüne ilişkin katkı sağlayacak unsurlara sahiptir. Kanunla engelliler konusu ilk kez sosyal politika kapsamına alınmış ve bu anlamda önemli bir paradigma değişikliği gerçekleştirilmiştir. Kanunla birlikte engellilerle ilgili bir veri tabanı planlanması, hizmetlere ulaşılabilirliğin sağlanması, rehabilitasyon hizmetlerinde dünya standartlarına ulaşılabilmesi gibi uzun vadeli bir sosyal plan oluşturulması öngörülmüştür. [78]

Engellilerin isteklerine yönelik kanuna bağlı olarak hazırlanmış olan genelden özele doğru pek çok yenilikler içermektedir. Bunlar insan hakları kapsamında

[78] Gökmen, **a.g.e**, s. 1101.

ayrımcılığa karşı korunma, engellilere yardım ve hizmet sağlayan haklar ve kurumsal yapıların oluşturulması gibi pek çok düzenlemeyi içermektedir. [79]

"2008 yılında 5763 sayılı İş Kanunu ve Bazı Kanunlarda değişiklik yapılması Hakkında Kanun 4857 sayılı İş Kanun'un 2. ve 30. maddeleri başlık ve içerik olarak değiştirmiştir. Buna göre işverenler, elli veya daha fazla işçi çalıştırdıkları özel sektör işyerlerinde % 3 engelli, kamu işyerlerinde ise % 4 engelli ve % 2 eski hükümlü işçiyi meslek, beden ve ruhi durumlarına uygun işlerde çalıştırmakla yükümlüdürler". Bu uygulamaya uymayan işletmeler her ay için idari para cezasına çarptırılır. "*Bu maddeye aykırılık hallerinde 101. madde uyarınca tahsil edilecek cezalar (her engelli ve eski hükümlü ve çalıştırmadığı her ay için binyediyüz Türk Lirası idari para cezası) , engellilerin ve eski hükümlülerin mesleki eğitim ve mesleki rehabilitasyonu, kendi işini kurmaları, engellilerin iş bulmasını sağlayacak destek teknolojileri ve bu gibi projelerde kullanılır*."[80]

Geleneksel sosyal politika, *"nüfusun yaşlanması ve iş piyasasından dışlanma"* gibi yeni problemlere çözüm üretmekte yetersiz kalmıştır. Yeni sosyal politika bakış açısına göre topluma yön veren ve toplumu oluşturan birey ve grupların "*sosyal ve ekonomik"* yaşama tam katılmalarını sağlamak. Bu yaklaşım toplumun üyesi olarak "*birey ve grupların*" "*hak ve yükümlülüklerinin*" tanınmasına dayalı ve hayatta meydana gelebilecek risklere karşın; kişileri korumanın daha ötesinde olabildiğince onların kapasitelerine yatırım yapıp, bütün yaşamları boyunca potansiyellerini gerçekleştirmelerine çalışmaktadır. Buna ilaveten, bu yeni yaklaşımın kabul edilmesi, toplumun dezavantajlı gruplarına gelir güvencesi sağlanmak ve bu kişileri yoksulluğa karşı korunması gibi eskide kalmış sosyal politikaların amaçlarını terk etmek gerekmektedir. Bu çerçevede ülkemizde geçerli olan sosyal hizmetlerin ve sosyal politika anlayışının yeniden gözden geçirilmesi gerekmektedir. Fakat ülkemizde "*Sana görme engelli olmana rağmen iş verdik, daha*

[79] Özgökçeler, **a.g.e**, s. 339.
[80] 5763 sayılı İş Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, Çevrimiçi: http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/05/20080526-5.htm, Erişim Tarihi: 03.01.2015.

ne istiyorsun?"[81] Tarzında dile gelen yönetici bakış açılarıyla bunun gerçekleşmeyeceği görünmektedir.

Aktif işgücü piyasası politikalarının temel hedefi işsizliğin azaltılması ve önlenmesidir. Başka bir gelir kaynağı olmayan engelli bireylerin işsizlikten ötürü yoksulluğa maruz kaldıkları bilinmektedir. Bu açıdan bu bölümde engelli bireylerde işsizlik dolayısıyla görülen yoksulluğun azaltılmasında uygulanan aktif işgücü piyasası politikalarına değinilecektir.

Kriz dönemlerinde çoğunlukla karşımıza çıkan yüksek işsizlik, toplumu farklı şekillerde etkilemektedir. Engelliler, ekonomik dalgalanma ve kriz dönemlerinde kırılganlıkları en yüksek düzeydedir. Toplum içinde kendilerine yer bulmakta zorluk çeken engelliler, başta önyargılar, inançlar ve verimlerinin düşük olduğuna yönelik negatif tutumlardan dolayı iş yaşamına katılamamaktadır.

Engelliler için istihdam, kendilerine uygun bir işi bulma, çalışma zorlukları ile başa çıkma anlamına gelmektedir. Engelliler, çalışarak gelir etme bakımından diğer bireylere nazaran birçok güçlükle ve aksaklıkla karşı karşıya kalmaktadır. Bu zorlukların neler olduğunu anlayabilmek ve anlatabilmek bakımından engellilerin istihdam içindeki konumunu üç başlık altında sıralayabiliriz.[82]

3.2.1. Kamu Kurumlarında Engelli İstihdamı

"Mevzuata bakıldığında engellilere ayrılacak kadroların tespitinde, ilgili kurum veya kuruluşun, taşra teşkilatı dâhil, bütün dolu memur kadro sayısının % 4'ü dikkate alınmaktadır. Zihinsel engelliler için ise korumalı iş yerleri bulunmaktadır".[83]

[81]Çevrimiçi, Milliyet Gazetesi http://www.milliyet.com.tr/recep-akdag-aprotesto/siyaset/siyasetdetay/17.05.2011/1391444/default.htm, Erişim Tarihi:17.05.2011
[82] Şükrü Boyraz, "Çalışma Hayatında Engelliler", s. 1.
[83]Engellilerin İstihdamı, çevrimiçi: http://www.dpb.gov.tr/tr-tr/daire-baskanliklari/kamu-personel-istihdami-personel-baskanligi/kamu-personel-istihdami-dairesi-baskanligi-kamu-personel-istihdam%C4%B1-317/engellilerin-istihdami, erişim tarihi: 10.10.2017.

"Kamu kurum ve kuruluşlarınca, engelli açığı bulunduğu sürece, her yılın nisan-mayıs, temmuz-ağustos, ekim-kasım dönemlerinden bir veya birkaçında sınav yapılmak suretiyle, engellilere tahsis edilen boş kadroların ilgili mevzuatına göre doldurulması ön görülmektedir. İlgili mevzuatına göre alınan sağlık kurulu raporunda en az yüzde kırk oranında engelli olduğu belirtilen bireyler sınava başvurma hakkına sahiptir. .Engelliler için yapılacak sınav duyuruları Devlet Personel Başkanlığı tarafından Resmi Gazete' de, baskı sayısı yüksek ulusal gazetelerde ve TRT kanalları aracılığıyla yapılmaktadır".[84]

Sınav duyurusuna ilişkin kurumlar tarafından talepte bulunulurken işin spesifik bir nitelik istemediği sürece engelliler arasında bir ayrımcılık söz konusu olamaz ve engellilik oranında bir sınır getirilemez.

Türkiye'deki engelli sayısına bakıldığında, 9 milyona yakına olan engellilerin; 5 milyonu kadın, 4 milyonu erkektir. Bu sayılarda toplam nüfusumuzun yaklaşık % 12'sinin engelli olduğu göstermektedir. Bu engelliler içerisinde kamu kurum ve kuruluşlarında memur olarak çalışan engelli sayısı 34.082'dir.[85]

Tablo: 3-1. Kamu Kurum ve Kuruluşlarında İstihdam Edilen Engelli Memurlara İlişkin Genel Dağılım

Mevcut Memur Sayısı	1.986.859
Engelli Kontenjanı % 3 (5)	55.334
Çalışan Engelli Memur Sayısı	34.082
Açık Engelli Kontenjanı	23.545

Kaynak: Devlet Planlama Başkanlığı, 2011.

[84] Devlet Memurlarının Yer Değiştirme Suretiyle Atanmalarına İlişkin Yönetmelik, Ek madde 3: Resmi Gazete Tarihi: 25/6/1983, Resmi Gazete Sayısı: 18088.

[85] Celal Özcan, "**Özürlülerin İstihdamı ve Sosyal Güvenlikleri**", çevrimiçi: http://t24.com.tr/yazarlar/celal-ozcan/ozurlulerin-istihdami-ve-sosyal-guvenlikleri,5243, 29.12.2016.

2011 yılı istatistiklerine bakıldığında Türkiye'de yaklaşık 2 milyon engelli kamuda istidam edilmektedir. 23. 545 bin açık engelli kontenjanı bulunmaktadır. Çalışan engellilerin 34.000'i memur statüsünde çalışmaktadır.

Tablo: 3-2. İstihdam Edilen Engelli Memurların Eğitim Durumlarına Göre Dağılımı

Eğitim Durumu	Kadın	Erkek	Toplam
İlköğretim/İlkokul	206	1.503	1.709
İlköğretim/Ortaokul	324	2.663	2.987
Ortaöğretim	2.615	11.541	14.156
2 Yıllık Yükseköğretim	1.784	4.764	6.548
Lisans(4 Yıllık Yükseköğretim)	2.400	5.778	8.178
Lisansüstü	144	360	504
TOPLAM	7.473	26.609	34.082

Kaynak: Devlet Planlama Başkanlığı, 2011.

Kamuda istihdam edilen engelli memurların eğitim durumuna bakıldığında kadınlarda en çok istihdam düzeyi ortaöğretim ve sonrasında lisans mezunları takip etmektedir. Erkeklerde de durum aynı şekilde cereyan etmektedir. En çok istihdam edilen gurup 14.156 kişi ile orta öğretim mezunları ikinci sırada ise lisans mezunları almaktadır. Her iki grup için en düşük istihdam düzeyi lisansüstü eğitimdir.

Tablo: 3-3. İstihdam Edilen Engelli Memurların Engel Gruplarına Göre Dağılımları

Engel Grubu	Kadın	Erkek	Toplam
İşitme	556	1.501	2.057
Dil ve Konuşma	85	278	363
Süreğen(Kronik)	371	1.498	1.869
Ruhsal ve Duygusal	66	400	466
Zihinsel	256	1.272	1.528
Ortopedik	2.641	8.333	10.974
Görme	1.526	5.960	7.486
Sınıflanamayan	1.972	7.367	9.339
TOPLAM	7.473	26.609	34.082

Kaynak: Devlet Planlama Başkanlığı, 2011.

İstihdam edilen kamu memurlarının engel durumuna bakıldığında hem erkekler hem de kadınlar arasında en çok ortopedik engelliler istihdam edilmektedir. Genele bakıldığında ise sınıflanmayan gruptakilerin en yüksek istihdam düzeyine sahiptir.

Tablo: 3-4. İstihdam Edilen Engelli Memurların Hizmet Sınıflarına Göre Dağılımları

Sınıflar	Kadın	Erkek	Toplam
Genel İdare Hizmetleri Sınıfı	4.248	12.392	16.640
Sağlık ve Yardımcı Sağlık Hizmetleri Sınıfı	587	700	1.287
Teknik Hizmetler Sınıfı	166	1.047	1.213
Eğitim Öğretim Hizmetleri Sınıfı	687	1.571	2.258
Avukatlık Hizmetleri Sınıfı	16	41	57
Din Hizmetleri Sınıfı	34	848	882
Yardımcı Hizmetler Sınıfı	1.735	10.009	11.744
Mülki İdare Amirliği Hizmetleri Sınıfı		1	1
Toplam	7.473	26.609	34.082

Kaynak: Devlet Planlama Başkanlığı, 2011.

Kamuda istihdam edilen hizmet sınıfına bakıldığında genel idare hizmetleri birinci sınıfta yer almaktadır. Cinsiyete göre bakıldığında erkeler de ikinci sırayı 10.000 engelli ile yardımcı hizmetler sınıfı almaktadır.

Tablo: 3-5. İstihdam Edilen Engelli Memurların Engel Oranlarına Göre Dağılımları

Engel Oranı	Kadın	Erkek	Toplam
40-60	5.630	20.559	26.189
61-80	1.006	3.466	4.472
81-100	837	2.584	3.421
TOPLAM	7.473	26.609	34.082

Kaynak: Devlet Planlama Başkanlığı, 2011.

Engel oranlarına göre değerlendirildiğinde en çok istihdam edilen gurubun engellilik oranı % 40 – 60 aralığındadır. Bu oranda kadınlar 5.630 kişi erkelerde ise 20.559 kişi istihdam olmaktadır.

3.2.2. Özel Sektörde Engelli İstihdam Etme Yöntemleri

Engellilerin kamu kurum ve kuruluşları dışında özel sektörde istihdam edilme seçenekleri mevcuttur. Özel sektörde istihdam edilme yöntemlerine baktığımız zaman altı tane belirgin istihdam yöntemi göze çarpmaktadır.

- *"Engelli kota sistemi*
- *Korumalı işyeri*
- *Kişisel çalışma yöntemi*
- *İşverenlerin zorunluluk olmadan engelli istihdamı*
- *Evde çalışma*
- *Kooperatif çalışma sistemi"*

3.2.2.1. Engelli Kota Sistemi

Engelli istihdam etme yöntemlerinde ilk olarak engelli kota sistemidir. Bu sistem Türkiye'de en yaygın olan sistemdir. Engelli kota sistemi; "*engellilerin iş hayatına girmelerini kolaylaştıran ve daha rahat iş bulabilmelerini sağlayan yöntemlerin başında gelmektedir*". İş piyasasında işverenlerin belirli sayıda ve oranda engelli çalıştırma zorunluluğunu ifade etmektedir. Bu sistem engellilerin iş piyasasında girişini kolaylaştıran pozitif ayrımcılık uygulamasıdır.[86]

[86] Ali Seyyar, "Uluslararası Boyutuyla Özürlü Kota Sistemi", **Kamu- İş**, Cilt: 6, Sayı: 1, 2000, s. 90.

İşverenler, yasalara bağlı olarak engelli çalıştırma noktasında yükümlülük altına girmiş olmaktadırlar. Engelli istihdam etme yükümlülüğü ise çeşitli şekillerde düzenlenmiştir. Bunlar;[87]

- "*Belirli sayıda işçi istihdam eden işverenler, yasalarca belirlenen oranlarda engelli istihdam etme zorunluluğu getirmiştir.*
- *Engellilerin çalışabileceği birtakım işler ve mesleklerde engelli olmayan kişilerin çalıştırılması yasaklanmıştır.*
- *Genel olarak bütün iş ve mesleklerin tümünü kapsamasa da, yasalarla belirlenen işyerlerinin çalışma kolu veya bölümlerinin engellilere ayrılması kabul edilmiştir.*
- *İşverenler boş kontenjanlarını ve işçi taleplerini kuruma zorunlu olarak bildirmekte, kurum da bu boş kontenjanlara engelli işçileri yerleştirmektedir."*

3.2.2.2. Korumalı İşyeri

Korumalı işyeri sistemi, *"kişisel eksikliklerden veya engelleri sebebiyle yaşamlarını normal bir mesleki faaliyetle sürdüremeyecekleri için özel olarak düzenlenip, kurulan işyerlerindeki istihdam türüdür. Bu yöntem hem kota sistemini hem de ayrımcılığı önlemeye yönelik mevzuatı kabul eden ülkeler tarafından uygulanmaktadır." [88]*

Engellilerin istihdamı genellikle devlet müdahalesi ile olmaktadır. Bu duruma "korumalı istihdam" denilmektedir. Kota sistemi aynı zamanda ileri düzeydeki engelliler için tasarlanan işyerlerinde istihdam imkânları artırılmaktadır.[89]

[87] Ömer Zühtü Altan, "Sakatlar ve Türkiye'de Çalışma Sorunları", Eskişehir, **Eskişehir Ticari İlimler Akademisi**, Sayı: 146/90, 1976, s. 244.
[88] M. Fatih UŞAN, "Mesleki Eğitim ve İstihdam Devlet Personel Rejimi ve İş Mevzuatı", **Hukuk, Ekonomi ve Siyasal Bilimler Dergisi,** Sayı: 15, 2003, s. 13. ss. 1 -50.
[89] Metin Kutal, Sosyal Hukuk ve Uygulaması, **İktisat ve Maliye Dergisi**, Cilt: 25, 1978, s. 7.

3.2.2.3. Kişisel Çalışma Yöntemi

"Bu yöntemde engelli kişi, çevresinin ona sunduğu olanaklarla veya kendisinin imkânları ile bir iş kurma yoluna gitmektedir. Kendi yeteneklerini, varsa eğitimini ve tecrübelerini daha iyi bilebileceği için engeline en uygun işi kurma konusunda başarılı olabilmektedir." [90]

3.2.2.4. İşverenin Zorunluluk Olmadan Engelli İstihdamı

"Engelli çalıştırma hususunda işverenler üzerinde devletin herhangi bir müdahalesi yoktur, serbest iradeleri ile engelli çalıştırmaktadırlar. Bu durumda engellilerin çalıştırılmaları işverenlerin olumlu veya olumsuz tutumuna ve engellilerin bireysel girişim ve imkânlarına bağlıdır. Fakat engellilerin bu yöntemle iş bulmaları zor olabilir."[91]

3.2.2.5. Evde Çalışma

"Engellilerin fiziksel veya düşünsel yeteneklerindeki yetersizlik yüksek seviyede ise; fiziksel, duygusal ve coğrafi sebeplerden ötürü eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinden yararlandırabilmeleri ve çalışabilmeleri zorlaşmaktadır. Bu çeşit engellilerin çalışabilmeleri için, işleri özel olarak engellilerin evlerine götüren ve bitmiş ürünleri evlerinden toplayan bir sistem kurulmuştur. Bu sistemin özel yasalarla çerçevelendirilmiş hukuki bir temelinin bulunması gerekir. Evinden ağır engelli hali durumu nedeniyle ayrılamayan ancak bulunduğu yerde uygun bir işte çalışabileceği belirlenenler için "Evde Çalıştırma" sistemi uygulanmaktadır. Bu

[90]Songül Pul Pamuk, "Çalışma Yaşamında Özürlülerin İş Doyumu ve Bir Uygulama", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü), Bursa, 2002, s. 33.

[91]Ayşegül Köksal, "Türkiye'de Engelli İstihdamı ve Bir Araştırma", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü), İstanbul, 2010, s. 59.

işlerde genelde bilgisayar programları ve web tasarımı gibi işlerden oluşmaktadır." [92]

3.2.2.6. Kooperatif Çalışma Sistemi

"Bu yöntem engellilerin kendi çabalarıyla veya devlet desteği ile kurdukları kooperatif örgütlenmelerle, çeşitli çalışma alanlarından kendilerine çalışma olanaklar oluşturmaktadırlar. Böylece, işbirliğine dayanan bu yöntem ile engelliler öncelikle kendisi gibi kişilerin mevcut yetenek ve potansiyellerini değerlendirme, bunları yapmak istedikleri işe göre iyileştirme ve bağımsız bir kuruluş olarak ülke pazarında kendilerine yer edinebilmektedirler."

Engelliler için dayanışmanın ve işbirliğinin yer aldığı örgütlenme biçimi ile aynı durumda olan engelli kişilerin hem aralarında iyi bir iletişim sağlamaları açısından, hem de mevcut becerilerini geliştirmek ve yeteneklerini iyileştirmek için birleştirmeleri açısından kooperatifleşmeleri, iş piyasalarına girişlerini kolaylaştırmaktadır.[93]

3.3.Engellilerin İstihdam Edilme Gerekçesi

Bireyler kendilerinin ve bakmakla yükümlü oldukları bireylerin hayatlarını idame ettirebilmek, sosyo-kültürel ve sağlık gibi ihtiyaçlarını karşılayabilmek adına çalışmak ve bir gelir elde etmek zorundadır. Bu perspektiften bakıldığında engellilerin iş hayatına girmeleri ekonomik anlamda bir zorunluluğu ifade eder. Daha geniş anlamda düşünüldüğünde engelliler istihdam edilmediğinde bir toplumun en önemli kaynağı olan işgücü heba edilmiş olacak, engelliler bir katkı sağlayamadıkları için ulusal gelirden bir şekilde pay almış olacaklardır. Bağımlılık oranları giderek artacaktır. Hâlbuki toplumların refah düzeylerinin yükselebilmesi ve ekonomik

[92] Yusuf Genç ve Güldane Çat, "Engellilerin İstihdamı ve Sosyal İçerme İlişkisi", Cilt: 8, Sayı: 1, **Akademik İncelemeler Dergisi**, 2013, s. 375. ss. 363- 393.
[93] H. Filiz Alkan Meşhur, "Engellilerin Çalışma Yaşamına Katılmalarının Gereği ve Uygulanan İstihdam Politikalarının Değerlendirilmesi", Ankara, **Öz-Veri**, Cilt: 1, Sayı: 2, 2004, s. 183. ss. 176 -193.

gelişme mevcut üretim kaynaklarının tümünün üretime katılmalarıyla mümkündür. Ülkelerin en önemli üretim kaynakları da insanlardır. Bu sebeple ki refahın artırması için yüksek oranda bir istihdamın sağlanması gereklidir. Çalışabilecek yaştaki ve güçteki herkesin çalışabilmesi kadar engellilerinde gücü doğrultusunda iş hayatına katılmaları bir gerekliliktir.[94]

Engellilerin çalışma hayatına girme gerekleri dört sebeple açıklanır. Bunlar;[95]

- *"Engellilerin sayısının büyük boyutlarda olması ve sayıları her geçen gün artan engellilerin üretim sürecine katılmadan tüketmesi nüfus ile kaynak arasındaki dengeyi bozacaktır.*
- *Sosyal nedenler; engellilerin istihdamında öncelikle kabul edilmesi gereken konu, engellilerin diğer insanlara göre istihdam edilmeye daha çok ihtiyaç duyduklarıdır. Toplumdaki yoksulluk durumuna bakıldığında en yoksul kesim engelliler olarak göze çarpmaktadır. Bu sebeple bu ihtiyacın karşılanması, her şeyden önce engellinin bir biçimde toplumdan soyutlanmasını önlemekte, diğer bir deyişle, engelliye sosyal ve psikolojik olarak tedavi edici etki yapabilmektedir.*
- *Ekonomik nedenler; insanlar kendilerinin ve bakmakla yükümlü olduklarının varlıklarını sürdürebilmek, doğal, sosyal ve kültürel gereksinimlerini karşılayabilmek için çalışmak ve gelir sağlamak zorundadır. Bu zorunluluk engelliler için de geçerli olup aynı zamanda bir haktır. Bu sebeple engellilerin çalışma yaşamına girmesi sosyal olduğu ölçüde ekonomik de bir zorunluluktur. Ayrıca toplumun genel*

[94] Yener Şişman, Fatma Kocabaş ve Berna Yazıcı, "**Özürlülerin Çalışma Hayatına Katılma Gereği ve Türkiye'de Bu Bağlamda Uygulanan Sosyal Politikaların Genel Bir Değerlendirilmesi –Kota Yönteminin Uygulanmasına İlişkin Bir Eskişehir Örneği**", Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2011, s. 19.

[95] H. Filiz Alkan Meşhur, "Engellilerin Çalışma Yaşamına Katılmalarının Gereği ve Uygulanan İstihdam Politikalarının Değerlendirilmesi", Ankara, **Öz-Veri**, Cilt: 1, Sayı: 2, 2004, s. 178. ss.176 -193.

refah düzeyinin yükselebilmesi ancak yüksek bir istihdam düzeyinin sağlanması ile mümkün olabilir.

- *Toplumsal değişim; Dünyada, özellikle 18. yüzyıl sonrası insan hakları konusunda önemli gelişmeler yaşanmıştır. Günümüzde devletler, toplumun korunması gereken dezavantajlı kesimlerine (yaşlı, yoksul, engelli kimsesiz insanlara) daha fazla hizmet götürmekte ve bu bireylere karşı birçok sorumluluk yüklenmektedir."*

3.4.Engelli Çalıştırma Şartları

Engelli çalıştırma kapsamına işveren olarak zorunlu çalıştırma grubuna engellilerin birçoğu girememektedir. İş Kanununda engelli gruplarından hangilerinin ve hangi oranda engel sahibi kişilerin kota sisteminden faydalanabileceği noktasında her hangi bir netlik yoktur.

"Sakatların İstihdamı Hakkında Tüzüğe göre, bedensel, zihinsel ve ruhsal engelleri sebebiyle, çalışma güçlerini en az % 40 oranında kaybettiklerini sağlık kurulu raporu ile belgeleyen engelliler, işverenler için getirilmiş olan zorunlu istihdam kotasından yararlanabilmektedir." "Ancak, engellerinden dolayı bedeni ile sağlık kurulu raporunda çalışamayacakları belirtilmiş olanlar bu Tüzük hükümlerinden yararlanamazlar."[96] *Engelli bireylerinin sakatlık oranının "% 40'tan az olmasına rağmen, sağlık kurulu raporunda çalışamayacak durumda olduğu da belirtilebilir. Bu durumda, kişinin engellilik derecesi ve çalışma gücü kaybı oranının herhangi bir önemi bulunmamaktadır".*

"Tüzükte yapılan bu değişiklikten önce, İş Kanunundaki engellilerin istihdamını kolaylaştıran hükümlerden faydalanabilmek için, engelli bir kişinin çalışma gücü kaybının sürekli ve asgari olarak % 40 olmasının yanında azamî olarak da % 70 sınırı bulunmaktaydı. Bedensel engelleri dolayısıyla çalışma gücünü % 70'den daha fazla yitiren kişiler ise, bir işte verimli çalışabileceklerini sağlık

[96]16.03.1987 tarih ve 19402 sayılı "Sakatların İstihdamı Hakkında Tüzük"; (06.01.1997 değişikliğiyle); m. 2.

raporu ile belgelemeleri halinde, diğer engelliler gibi istihdam güvencesinden faydalanabilmekteler".[97]

3.5.Engelli İstihdamının Türkiye'de ki Durumu

Türkiye'de işverenlere engelli çalıştırma mecburiyetinin getiren engellilere yönelik kota sistemi, "*1967 yılında yürürlüğe giren Deniz İş Kanununda*" ilk olarak dile getirilmiştir. Buna bağlı olarak, kapsama giren işyerlerinde; işverenler, İş Kanununun ve bu kanuna bağlı olarak çıkarılan tüzüğün bu konuda getirdiği "*hükümler, ölçüler ve şartlara göre sakat ve eski hükümlü çalıştırmak mecburiyetindeydi".*

"1971 yılında kabul edilen 1475 sayılı İş Kanunu, 1967'deki kota uygulaması" ile ilgili hükümlerden bazıları olduğu benimsemiş ve engellilerin işe alınmaları noktasında usul ve esaslarının belirlenmesi şart konulmuştur. Buna bağlı olarak, "*kota sistemi, 1972 yılında "Sakat ve Eski Hükümlülerin Çalıştırılması Hakkında Yönetmeliğin yürürlüğe girmesiyle uygulanabilir hale gelmiştir*". [98]

Engelli istihdam yükümlülüğü, "1475 sayılı İş Kanununun 25. maddesinde "Çalıştırma Zorunluluğu" başlığı ile düzenlenmiştir. Buna göre, 50 veya daha fazla işçi çalıştıran işverenler, işyerlerinde %2 oranında kanun kapsamına giren engellileri, meslekî, bedenî ve ruhî durumlarına uygun bir işte çalıştırmak mecburiyetindedirler".[99]

"İş Kanunu ve Sakatların İstihdamı Hakkında Tüzük" hükümleri gereği, işverenler 50 veya daha fazla işçi çalıştırdıkları işyerlerinde, bedensel, zihinsel ve ruhsal özürleri nedeniyle, çalışma gücünün en az %40'ından yoksun olduğu sağlık

[97] Sakatların İstihdamı Hakkında Tüzük; m. 2/1'in yürürlükten kaldırılmış eski hükmü aynen şu şekilde idi: "Bedensel özürleri yüzünden, çalışma güçlerinin en az % 40'ından, en çok % 70'inden sürekli olarak mahrum bulunanlarla % 70'inin üstünde mahrum bulundukları halde bir işte verimli şekilde çalışabilecekleri sağlık kurulu raporuyla belgelenenler, bu Tüzük yönünden sakat sayılırlar."

[96]Ali Seyyar, **Özürlülere Adanmış Sosyal Politika Yazıları**, Sakarya, Adapazarı B.Ş.B. Yayınları, 2006, s. 313.

[99] 25.08.1971 tarih ve 1475 sayılı İş Kanunu; m. 25 A.

kurulu raporunda çalışamayacakları belirtilmiş olanlardan % 3 oranında engelliyi istihdam etmekle yükümlüdür." [100]

Kanunda belirlenen sayıdan fazla engelliyi işe alan işverenlere, "4*382 sayılı Kanunla*" ile 1998 yılından bu zaman kadar birçok şeyi kolaylaştırmıştır. *"Buna göre, engelli istihdamının teşvik edilmesi amacıyla, çalışma gücünü % 80'den fazla kaybetmiş engelliyi çalıştıran, kontenjan fazlası engelli çalıştıran, yükümlü olmadıkları halde engelli çalıştıran işverenlerin bu şekilde çalıştırdıkları her bir işverenlerin yüzde 3 oranından fazla engelli çalıştırmaları halinde, fazladan çalıştırdıkları her bir engelli için 506 sayılı Sosyal Sigortalar kanununa göre ödenmesi gereken işveren sigorta prim payının %50'si Hazine tarafından karşılanacaktır*".[101]

Engelli işçi çalıştırma yükümlülüğü, "*İş Kanununa tâbi işçi çalıştıran tüzel veya gerçek kişilerin yanında kamu işverenlerini de kapsamaktadır*". Öbür yandan İş Kanunu kapsamında işveren olmanın yanı sıra, işyerinde yapılacak olan işin de İş Kanunu kapsamında olması gerekmektedir. "*5. maddede belirtilen istisnalar hariç, engelli çalıştırma mükellefiyeti, faaliyet konularına bakılmaksızın, bütün işverenler için geçerlidir".* [102]

Engelli çalıştırma yükümlülüğüne uymamanın cezai müeyyidesi ise İş Kanunu'nda düzenlenmiştir. Buna göre, yükümlülükleri yerine getirmeyen işveren veya işveren vekiline çalıştırmadığı her engelliyi çalıştırmadığı her ay için 157 lira para cezası verilir. Kamu kuruluşları da bu para cezasından hiçbir şekilde muaf tutulamaz. Bu rakam yeniden değerleme oranındaki artırım sonucu 2010 yılı için 1.552 TL olmuştur. [103]

Engellilerin çeşitli yollarla sosyal hayata kazandırılmaları amaçlanmaktadır. Bilhassa Özürlüler Kanunu ve İş Kanununa bağlı olarak engellilerin istihdamı ve

[100] Yener Şişman, "Türkiye'de Özürlülere Yönelik Yasal Düzenlemeler", **Sosyal Siyaset Konferansları**, Sayı: 60, 2011, s. 200.
[101] Alpagut, **a.g.e**. s. 121.
[102] 4857 sayılı İş Kanunu madde: 5.
[103] 4857 sayılı İş Kanunu madde: 101.

sosyal yaşama katılımlarında artışlar olmuştur. Kanun ve yönetmeliklerle düzenlenen maddeler tüketici ve bağımlılığı yüksek olan birçok engelliyi, üretici ve kendi kendine yetebilen bir birey haline getirerek ülke ekonomisine katkı sağlamaktadır. Engellilerin çalışma hayatına eklemlenmelerini artırmak için birçok model geliştirilmiştir ve iş yaşamına girmeleri için teşvikler sağlanmıştır. Bu kolaylıklardan biri korumalı işyerleri; engellilerin birlikte çalışmalarını kurgulayan bu model engelliler tarafından kabul görmemiştir, çünkü bu düzenleme ile sosyal entegrasyonlarından ziyade sosyal dışlanmalarını artırdığını savunmuşlardır. Engelliler, diğer insanlarla aynı ortamda çalışarak çalışma hayatında yer almak istemektedirler. "*Böylece kendilerine acınan, yardım edilen, hakkında karar verilen, pozitif ayrımcılığa tabi tutulan birey yerine, kendisine fırsat verilen, üreten, söz sahibi olan ve kendi sosyal ve aile ortamını oluşturan bireyler olmayı tercih etmektedirler.*" [104]

"Ülkemizde, 2011 yılı sonu itibariyle 1,436,000 işletme bulunmaktadır. Bu şirketlerde, Sosyal Güvenlik Kurumu veri tabanına kayıtlı olarak çalışanların toplamı ise 11,031,000 kişidir". Çalışan işçi sayısı temel alındığında kayıtlı firmaların yüzde 98'inde firma başına 49 veya daha az işçi çalıştırmaktadır. Bu sebepte geriye kalan %2'lik kısımdaki işletmelerin engelli çalıştırma zorunluğu vardır. [105]

3.6. Engelli İstihdam Oranlarının Düşük Olma Nedenleri

Genel oranlara bakıldığında engelli olmayan nüfusta da işsizlik oranları yüksektir. Bu bağlamda engelli istihdamına bakacak olursak engellilerin de istihdam seviyelerin düşük olması anormal değildir. [106]

---

[104]Yusuf Genç ve Güldane Çat, "Engellilerin İstihdamı ve Sosyal İçerme İlişkisi", Cilt: 8, Sayı: 1, **Akademik İncelemeler Dergisi**, 2013, s. 368.

[105] N. Emrah Aydınonat, "Engelli İstihdamını Arttırmanın Yolları", **Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı,** Haziran 2012, s. 4.

[106] Dilek Baybora, "Çalışma Hayatında Özürlülere Karşı Ayrımcılık", **Sosyal Siyaset Konferansları**, İstanbul, Sayı: 51, 2006, s. 265.

Ülkemizde ki iş piyasasını ve engelli istihdamında yaygın kullanılan yöntemlere bakarak engelli istihdam düzeyinin düşük olmasını şu nedenlere bağlayabiliriz. [107]

- "*Ülkemizde engelli istihdamında yoğun şekilde kota sisteminin uygulandığı görülmektedir. Bu yöntem benimsenirken engellilerin bu sisteme paralel olarak eğitilmemesi.*
- *Kota sistemi en az 50 işçinin çalıştırıldığı iş yerleri için geçerli, ülkemizde 50'den fazla işçi çalıştıran işyerleri büyük şehirler ve merkeze toplanmıştır. Bu sebeple küçük şehirlerde yaşayan engelliler bu sisteme bağlı olarak istihdam edilmemesi.*
- *Başta temel eğitim olmak üzere mesleki eğitim ve benzer bir eğitimden yoksun oluşları.*
- *İşverenler engelli istihdam ederken engellilik oranı düşük olan engellileri tercih etmektedir. Bu sebeple engellilik oranı yüksek olan kişiler daha zor istihdam edilmektedir.*
- *Ülkemizde engelli istihdamının yapılıp yapılmadığına dair denetimlerin seyrek olması.*
- *İşverenlerin engelli istihdam etmeye yönelik isteksiz oluşu, mevcut kota sisteminin ceza sistemi üzerinden yürümesinden dolayı işverenlerce olumsuz olarak algılanması".*

3.7. Engellilerin Sorunlarına Yönelik Çözüm Yolları

Engellilerin istihdam sorunlarını çözmeye yönelik İŞKUR tarafından aktif istihdam politikaları ve pasif istihdam politikaları mevcuttur. Pasif istihdam politikaları engellilerin bağımlılıklarını azaltmaya yönelik olsa da engellilerin sosyolojik ve psikolojik problemlerini ortadan kaldırmaya yetmemektedir.

[107] H. Filiz Alkan Meşhur, "Engellilerin Çalışma Yaşamına Katılmalarının Gereği ve Uygulanan İstihdam Politikalarının Değerlendirilmesi", Ankara, **Öz-Veri**, Cilt: 1, Sayı: 2, 2004, s. 185.

Aktif iş gücü piyasası politikaları ile birlikte engellilere iş fırsatları sunmayı ya da kişilerin piyasaya uygun nitelik kazanmasına imkân sağlamaktadır.

3.7.1.Aktif İşgücü Piyasası Politikaları

Engelliler, "dezavantajlı sosyal gruplar için de iş bulmada en çok zorlanan gruptur. Engellilerin önemli bir kesimi işgücü niteliği taşımasına rağmen emek piyasasında iş bulmakta veya özel girişimci olarak iş kurmakta epey zorlanmaktadır. Bir taraftan İŞKUR kayıtlarına göre 80 bine yakın engelli işgücü, istihdam edilmeyi beklerken diğer taraftan ileri derecede veya birden fazla engeli olan engellilerin de çalışabilmesi için düzenlenmiş korumalı işyeri ve meslekî rehabilitasyon merkezlerinin sayısı da yok denecek kadar azdır".[108]

Aktif işgücü piyasası politikaları işgücü arz ve talebini dengeleyerek işsizliğin önlenmesini içermektedir. Aktif politikalar yoluyla "*okuryazarlık eğitimi, iş arama eğitimi, mesleki ön eğitim, meslek geliştirme eğitimi, yeni iş eğitimi ve girişimcilik gibi eğitimler*" sağlanarak işsiz bireylerin piyasaya girmelerinin kolaylaştırılması hedeflenmektedir. [109]

İşgücü piyasasında dezavantajlı gruplardan biri olarak kabul edilen engellilerin toplumsal hayata uyum sağlamasının önündeki engellerin kaldırılmasında onların işgücüne katılımları önemli olmaktadır. İşgücüne katılamayan engelli bireylerin sosyal yardımlara bağımlılığı artmakta ve bu da kamu üzerinde ek bir kaynak talebi yaratmaktadır. Günümüzde çoğu gelişmiş ülkelerde engellilere yönelik aktarılan kaynakların işsizlikle mücadelede harcanan

[108] Handan Baydoğan, "Dezavantajlı Gruplara Yönelik Aktif İstihdam Politikalarının Etkinliği", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü), Sivas, 2012, s. 23.
[109]Serdar Orhan, "Türkiye'de Özürlü Dostu İstihdam Politikaları (Durum Analizi ve Öneriler)", (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü), Sakarya, 2011, s. 77.

kaynaklardan çok daha fazla olması engellilerin işgücüne katılımlarının ve istihdamlarının önemini ortaya koymaktadır.[110]

3.8. Türkiye'de Engelli Bakım Hizmetleri

"Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü tarafından engelli bakım hizmetleri ile ilgili 30.07.2006 tarih ve 26244 sayılı Resmî Gazete' de yayımlanan "Bakıma Muhtaç Özürlülerin Tespiti ve Bakım Hizmeti Esaslarının Belirlenmesine İlişkin Yönetmelik" hazırlanmıştır. Bu yönetmelik bakım hizmetlerini, bakıma muhtaç engellilerin bakımına yönelik olarak kişisel bakım hizmetlerini ve psiko-sosyal destek hizmetlerini kapsar. Bakıma muhtaç engellinin özellikleri dikkate alınarak aşağıda belirtilen bakım hizmetleri sunulur.

3.8.1. Kişisel Bakım Hizmetleri

Engellilere yönelik yapılan kişisel bakım hizmetleri genel itibariyle engelli bireyler Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı yâda onların adına yerel yönetimlerin vasıtası ile genel olarak evlerde sunulan hizmetleri kapsamaktadır.

Bu hizmetlerin neler olduğuna bakacak olursak;[111]

- "*Banyo yaptırılması,*
- *Tuvalet ihtiyacını gidermede yardım edilmesi ve gerektiğinde temizliğinin yapılması,*
- *Tırnaklarının kesilmesi,*
- *Saçlarının taranması,*
- *Dişlerinin temizlenmesi,*

[110] Seyfettin Gürsel ve Gökçe Uysal Kolaşin,"İstihdamda Dezavantajlı Grupların İşgücüne Katılımını Artırmak", **Bahçeşehir Üniversitesi Ekonomik ve Toplumsal Araştırmalar Merkezi**, 2010, s. 12.

[111] Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Engelli Bireylere Yönelik Özel Bakım Merkezleri Yönetmeliği, Merkezde Sunulacak Bakım Hizmetleri, Madde. 28/1.

- *Yemek ve içecek ihtiyacının giderilmesi,*
- *El, yüz ve ayak temizliği,*
- *Sakal tıraşının ve saç kesimi ve bakımının yapılması,*
- *İstenmeyen tüylerin temizlenmesi,*
- *Elbiselerinin giydirilmesi ve çıkarılması,*
- *Burun ve kulak temizliğinin yapılması,*
- *Yatağının temizlenmesi ve düzeltilmesi,*
- *Odasının temizlenmesi,*
- *Çamaşırlarının yıkanması,*
- *Tehlikelere karşı korunması ve gözetilmesi gibi hizmetleri içerir."*

3.8.2. Psiko-Sosyal Destek Hizmetleri

Psiko-sosyal destek hizmetleri genel itibariyle bireyin içinde bulunduğu durumu sindirmesi kendinde olan eksiklikler yerine kendinde olan farklılıkları normal olarak algılaması ve ötekileştirilmediğini kavraması için bireye ve ailesine yapılan hizmetleri kapsamaktadır.

Bu hizmetler özü itibariyle topumda yer edilme kabul görme ve toplumla bütünleşmeye yöneliktir. Detaylandırmak gerekirse;[112]

- "*Bakıma muhtaç engelli ailesinin, engelliye ve engel durumunu kabullenmesine, bilgilendirilmesine yönelik kişisel veya grup çalışması yöntemiyle verilecek hizmetler,*
- *Bakıma muhtaç engellilerin engelini, mevcut durumunu ve yerleştirildiği ortamı kabullenmesine, bilgilenmesine ve gelişim alanlarında*

[112] Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Engelli Bireylere Yönelik Özel Bakım Merkezleri Yönetmeliği, Merkezde Sunulacak Bakım Hizmetleri, Madde. 28/2.

desteklenmesine yönelik kişisel ve grup çalışması yöntemiyle verilecek hizmetler,

- *Engelli ve ailesinin sosyal hakları ve mevcut kaynakların kullanılmasına yönelik kişisel ve grup çalışması yöntemiyle verilecek hizmetler,*
- *Engellinin bağımsız yaşama, sosyal hayata uyumuna ve katılımına yönelik sosyal, kültürel, sanatsal ve sportif etkinlikler ile düzenlenecek bu tür etkinliklere katılabilmesi için refakat hizmetleri,*
- *Engellinin terk edilme, reddedilme, özür durumunu kabullenememe, ümitsizlik, intihar etme, yalnızlık, sevgisizlik ve benzeri olumsuz duygulardan kurtarılmasına ve depresyon, stres ve benzeri durumların yaşanmasının engellenmesine yönelik kişisel veya grup çalışması yöntemiyle verilecek hizmetler psikososyal destek hizmetleridir."*

3.8.3. Evde Bakım Hizmetleri

Engelli kişilerin ihtiyaçlarının kendi ev ortamlarında karşılanması şeklinde tanımlanabilen evde bakım hizmetleri; "*hekim, hemşire, psikolog, diyetisyen, fizyoterapist, sosyal hizmet uzmanı, ev ekonomisti ve bakım destek elemanı*" gibi farklı meslek gruplarının "*iş birliği ve eş güdümü*" ile kapsamlı, sürekli ve organize bir biçimde sunulan "*koruyucu ve tedavi edici hizmetler*" bütünüdür. Evde bakım hizmetleri, bakıma muhtaç engelliye ve ailesine götürülen her türlü hizmeti içermektedir. Evde bakım hizmetinin en önemli hedefi, ihtiyaçlı kişilerin ihtiyaçlarını en iyi şekilde karşılayarak ailenin işlevselliğini artırmak ve aileye destek vermektir.[113]

Evde Bakım hizmetlerine ihtiyaç duyan kişilerin kendi ortamlarında "*bağımsız, uzun, rahat ve huzurlu*" bir şekilde hayatlarını sürdürebilmesi ve kurum bakımına duyulan ihtiyacın olabildiğince geciktirilmesi amaçlanmaktadır. Böylelikle

[113] Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Engelli Bireylere Yönelik Özel Bakım Merkezleri Yönetmeliği, m. 23.

hem aile bütünlüğü sağlanır hem de aile yüzleşmek zorunda olduğu sorunla baş etmekte yalnız bırakılmamış olur, diğer taraftan da bakıma ihtiyaçlı kişilerin daha iyi standartlarda yaşamaları için şans verilmiş olur.

Evde bakım hizmetleri ile bakıma ihtiyaçlı kişilerin "*sadece tıbbi bakım ihtiyaçları değil, sosyal bakım ihtiyaçları*" da karşılanmaktadır. Sosyal bakım hizmetleri "*yemek yeme, banyo, tuvalet, giyinme, soyunma, hareket etme gibi günlük yaşam aktiviteleri ile ev işleri, yemek yapma, alışverişe gitme gibi yardımcı günlük yaşam aktiviteleri*" desteğini içermektedir. Evde bakım hizmetinde *"devamlılık*" en önemli husustur. Bu devamlılık, hizmeti alacak kişilerin talebi ve hizmetin prosedürüne göre "*gece ve gündüz, hafta sonu ve tatil günleri*" dâhil olmak üzere yedi gün yirmi dört saat kesintisiz hizmet verilebilecek şekilde kurgulanmalıdır. Evde sosyal bakıma en ekstrem örnek, engelli bir çocuğun akranları ile beraber yaşaması gereken fakat imkanlar paralelinde alamadığı temel eğitimi evinde evde eğitim veren kişiler tarafından verilmesidir. Bu nedenle evde sosyal bakım hizmetlerine muhtaç bireyler ile toplumun diğer bireyleri arasında fırsat eşitliği sağlama açısından da daha fazla önem ihtiva etmektedir. [114]

Evde bakım maaşı "*Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından %50 ve üzerinde ağır engeli olan ve engelli sağlık kurulu raporunda "Ağır Engelli" ibaresi bulunan ve başkası olmadan kendi bakımını üstlenemeyecek engelliler için ailesinde ki kişi başına düşen gelir miktarı asgari ücretin 2/3'ünü geçmeyen*" engellinin bakımını üstlenen kişilere verilen, şu anki mevzuatımızda maddi açıdan bir engellinin yararlanabileceği en iyi parasal destektir. Net tutarı bir asgari ücretin asgari geçim indirimsiz halidir ve aylık olarak ödenmektedir. Bu tutar 2017 yılı için 1.027 TL. Olup Ocak 2018 için 1.068 TL. Temmuz 2018 için 1.105TL. Olacağı ifade edilmektedir.[115]

[114] Haydar Sur, Türkiye'de Evde Bakım Hizmetleri Organizasyonu İçin Bir Model Önerisi, **Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü Dergisi**, Sayı: 24, Eylül-Ekim-Kasım 2012, s. 69.

[115]Evde Bakım Maaşı Şartları - Evde Bakım Parası Sorgulama Çevrimiçi: http://www.kamuajans.com/kultur-sanat/evde-bakim-maasi-sartlari-evde-bakim-parasi-sorgulama-h508548.html. Erişim Tarihi: 08.09.2017.

3.8.4. Kurum Bakım Hizmetleri

Kurum bakımı olarak ifade edilen evde bakım hizmetlerine rağmen bakılamayacak durumda olan kişilerin aile yanında bakılmasından ziyade bireylerin "*bireysel, sosyal, psikolojik ihtiyaçlarının giderildiği, boş zamanlarını değerlendirici etkinliklerin yapıldığı, sosyal ilişkilerinin ve aktivitelerinin arttırıldığı*" şekilde bakılmalarıdır. Bunlar; [116]

Bakım ve rehabilitasyon merkezlerinde engellilere yatılı olarak bakım ve rehabilitasyon yapılmaktadır. Kurum; ilk olarak engellilere doğduklarını ve yaşadıkları ortamda sağlıklı bir şekilde hayatlarını sürdürmeleri yönünde hizmet vermeyi amaçlar. Bakıma muhtaç engellilere geçici veya sürekli bakım hizmeti götürürler.

Bakım ve rehabilitasyon merkezleri aşağıda belirtilen rehabilitasyon programlarını meslek elemanlarının katkıları ile geliştirerek uygular. Bu programlar;

- "*Psikolojik sorunları olan engellilere ve ailelerine yönelik yapılacak çalışmaları içeren psikolojik destek programı,*
- *Sağlık kuruluşlarınca fiziksel yetersizliklerine ilişkin olarak tanısı konulan ve rehabilitasyon süreci devam eden engellilerin rehabilitasyonuna destek programı,*
- *Engellilerin hareket, kuvvet ve koordinasyonunu artırmaya, kas iskelet sistemi fonksiyonlarını geliştirmeye yönelik fiziksel egzersizleri içeren fiziksel egzersiz programlarını,*
- *Engelli bireylerin motor, bilişsel, duygusal, öz bakım alışkanlıklarını, iletişim becerileri, konuşma ve işitme gelişmeleri gibi dil gelişimi alanlarında potansiyelinin en üst basamağa çıkarılabilmesi için hedefe*

[116] Bakıma Muhtaç Özürlülere Yönelik Resmî Kurum ve Kuruluşlar Bakım Merkezleri Yönetmeliği, Madde 2.

yönelik bireysel ve grup eğitiminin ev ve kuruluş merkezli olarak verildiği gelişimsel destek programları,

- *Akademik eğitim ve örgün eğitimden istifade eden engellilerin merkezde desteklenmesi amacıyla oluşturulan eğitsel destek programları,*
- *Engellilerin yakın ve uzak çevresine uyumunu sağlayacak becerilerin kazandırılmasına yönelik sosyal uyum ve kişisel idare programları,*
- *Engelli bireylerin mevcut potansiyellerini en az yardımla ve sahip oldukları araç ve cihazları bağımsız olarak kullanabilmelerini sağlayıcı tekniklerin öğretildiği bağımsız hareket programları,*
- *Rehabilitasyon programını tamamlayarak üretken konuma gelmiş engelli bireylerin yaşamlarını bağımsız olarak idame ettirmelerini sağlayıcı bağımsız yaşama geçiş programları, engelli bireylerin yeteneklerini geliştirmeye ve beceri sahibi olmalarına yönelik faaliyetlerin iş / uğraşı atölyelerinde uygulandığı iş becerisi kazandırma programları,*
- *Gönüllü birey, grup ve kurumların harekete geçirilerek merkezle bütünleşmesi programları,*
- *Engelli bireylerin hizmetlere ulaşabilmeleri için desteklerin sağlanması programı,*
- *Benzer sorunları paylaşan bireylerin ve aileleri bir araya getirme programları,*
- *Sivil toplum kuruluşları ile iletişim kurmaları ve engelli bireylerin toplum ile etkili etkileşimini hedefleyen toplumla çalışma programları,*
- *Engelli bireylerin fiziksel gelişim alanları ile ilgili gereksinimlerini daha rahat ortamlarda karşılamak için planlanmış, çeşitli spor, ritim, egzersiz, temel motor beceriler, gelişimsel aktiviteler, yarışmalara hazırlık gibi*

bireysel ve grup aktiviteleri ile ilgili rehabilitasyon amaçlı sportif programları,

- *Engelli bireylerin yeteneklerini ve becerilerini geliştirmek, zamanlarını değerlendirmek için planlanmış, müzik, resim, tiyatro gibi kültürel etkinlikler ile gezi, oyun gibi sosyal etkinleri içeren rehabilitasyon amaçlı sosyal etkinlik programlarıdır."*

3.9. Engelli Bakım Hizmetlerinin Türkiye'deki Durumu

Sosyal hizmet danışma hattına dezavantajlı grup olan aile, kadın, çocuk ve engellilerden istismara uğrayan veya istismara uğrama hususunda risk taşıyan bireylere hizmet götürmeyi amaçlamaktadır. Bu hizmete ihtiyacı olan kadınlara ve çocuklara yönelik ekonomik, psikolojik ve hukuki olarak rehberlik ve danışmanlık hizmetleri sunmaktadır. İhtiyaçlarına yönelik hizmetlerden yararlanabilecekleri sosyal hizmet kuruluşları konusunda bilgi alarak istedikleri hizmete erişimlerini sağlamak, kadın ve çocuğa yönelik istismarın engellenmesi, kadınların toplum içindeki değerinin artırılması, için Alo 183 hattı ücretsiz hizmet vermektedir.[117]

Alo 183 hattını arayan herkes dinlenilerek gerekli olan hizmet çeşidi belirlenir, rehberlik ve danışmanlık hizmetlerinin nasıl verildiği ve neler olduğu anlatılır, kaynaklar taranarak kurum dışında hizmetten istifade edebilecekleri kurumların iletişim bilgileri verilir. 81 ilde 7 / 24 gelen aramalara cevap verilmektedir. Bu aramalardan acil müdahaleyi gerektiren durumlar mevcuttur. Bu durumlarla ilgili olarak hizmetin gerektiği ildeki İl Sosyal Hizmetler, Jandarma ve Emniyet Müdürlüğünde gerekli olan birimle görüşülür. Hayatını devam ettirmek için gerekli olan ihtiyaçlarını kendi başına karşılayamayan kişilere ya da ailesindekilerin bakımına ve yardımına devamlı muhtaç olanların ve bu bireylerin aileleri açısından sosyal dışlanmaya maruz kalmaktadır. Yaşlılarda muhtaçlık bağlamında engellilik içerisinde sayılmaktadırlar, ülkemizde ki yaşlı nüfusunun giderek artması, yaşlılığa

[117] Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Alo 183 Çağrı Merkezi, çevrimiçi: http://alo183.aile.gov.tr/alo-183, Erişim Tarihi: 23.09.2017.

bağlı engelliliğin de daha da ciddi boyutlara ulaşmasına sebep olmaktadır. *"Ülkemizdeki sosyal hizmetler sistemi, bakıma muhtaç bireylere planlı ve programlı bir bakım hizmet modeli sunamamakta ancak özürlünün bakım ve korunma ihtiyacını karşılayan ailesinin desteklenmesinde yetersiz kalmaktadır*".[118]

Türkiye'de bakım hizmetleri; bakım hizmeti genel müdürlüğün denetim ve rehberliğinde bakıma muhtaç engelli bireyin veya bu kişinin yasal temsilcisinin talep etmesi ve engellinin bakıcısı veya yakını tarafından adres bilgisinin verilmesi üzerine; verilen referans adreste bu hizmet verilmektedir. Evde bakım hizmetini alan engellilere sunulan bakım hizmetinin ücreti, Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü tarafından bakıma muhtaç engellinin bakıcısı veya akrabasına ikametgâha yakın bakım merkezine aylık olarak ödenir.

Evde bakım hizmetinin başka bir kişi tarafından verilmesi hususunda; hizmeti alacak olan engellinin veya vasisinin özel veya resmi bakım merkezinden ziyade evde bakım hizmeti almak istemesi durumunda bu bakımını üstlenecek akrabasının olmayışı gibi bir durum söz konusu ise; engelliye bu hizmeti verecek vasisinin bu bakım hizmetini vermeyi talep etmesi gerekir. "*Bakım hizmetleri değerlendirme heyetinin*" bu bakıma uygun vermesi şartıyla vasi yönetmelikteki şartları göz önünde bulundurarak akraba olarak kabul edilir. Bakıma muhtaç engelliye bakım ücreti karşılığında bu hizmeti verebilir.

3.9.1. Türkiye'de Engelli Bakım Sorunları

Türkiye'de evde ve kurumda bakım hizmetleri konusunda mevcut sorunlar;

- İlk olarak evde bakım hizmetlerinin yetersizliğine değinecek olursak; Türkiye'de sosyal hizmetlerin kurgusuna baktığımızda sisteminin genel itibariyle kurum bakımı çerçevesinde örgütlendiği göze çarpmaktadır. Evde bakım ve gündüzlü hizmetlerde engelliye bakacak bir kişinin olmayışı ya da bakacak kişinin bunun karşılığında bir ücret almayışı,

[118] **a.e.**, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Alo 183 Çağrı Merkezi.

ailelerin bu bakımı kurum tarafından yapılırsa yükün paylaşılacağı algısından dolayı yeterince gelişmemiştir. Evde bakım hizmetlerinin gelişemeyişinden dolayı engellilerin "*fiziksel, sosyal, kültürel özellikleri, alışkanlıkları, istek ve beklentileri doğrultusunda, çağdaş bakım modellerinde"* bir gelişme kaydedilememiştir. Evde bakım uygulamalarının nasıl kurgulanması gerektiği Dünya'da ki diğer örneklere bakılarak düzenlenmesi gerekir. Türkiye'de hali hazırda ki sistemde, rehabilitasyon, tıbbi bakım ve bakıcı eğitimi hususlarını evde bakım hizmetini tam olarak detaylandırmamıştır. Bunun yanı sıra, evde bakım hizmeti veren kişilerin günlük ve sosyal ihtiyaçlarını karşılayacağı zamanlarda bakımı üstlenecek birinin olmayışı veya kendilerine zaman ayıramayışları da bu bakımın zafiyeti olarak göze çarpmaktadır.

- Kurumsal bakım hizmetlerinin yetersizliklerine bakacak olursak; kurum bakımı hizmetlerini alan kişilerin aile ve ev ortamından ayrılarak burada bakılmaları bu bireylerde yalnızlık hissini oluşturmakta ve toplumdan soyutlandıklarını düşünmekteler. Kurumlarda daha kaliteli bir hizmetin sunulabilmesi resmi ve özel bakım merkezlerine nitelik kazandırılması gerekir.

Ülkemizde evde bakım ve kurum bakımım hizmetleri hususunda eğitim eksikliği mevcuttur. Bazı kurumların verdiği sertifika programları ise bakım hizmetlerini sunan personele psikolojik destek ve mesleki eğitim konularını içermemektedir. Buna bağlı olarak bakıcının bu konu hakkındaki eğitimin düşük olması verilen hizmetin kalitesini de düşürmektedir. Şimdiye kadar bu bakım görevini üstlenen personelin, temel bakım eğitimi almadan çalıştığı için bakım hizmetlerden faydalananların ihtiyaçlarını görmekte yetersiz kalmıştır. Engellilik düzeyi ağır olan ailelerde engelli bakım hizmetleri konusunda sunulan, hizmetlerin düzeyi yetersiz ve kalitesi düşüktür.

"*Bakım ve rehabilite edici destek teknolojilerinin yetersizliği*" engellilere yönelik destek teknolojileri; engellilerin tek başlarına yaşamlarına izin veren, işlerini daha az zaman harcanarak, daha kolay ve az enerji ile yapmalarını sağlar. Günümüzde ülkemizde engelliler arasında bilgisayar ve teknoloji kullanımı oldukça düşük düzeydedir. Kullanımı artırmak için destek teknolojileri; engellinin özel durumuna ve yaşına uygun şekilde rahat ve etkin kullanılacağı şekilde tasarlamak kişinin yetenek ve kapasitesini artırmak, uluslararası düzlemde yaşanan gelişmelerin takip edilmesine olanak sağlanmalıdır. [119]

3.10. Türkiye'de Engellilikte Ayrımcılık

Engellilere yönelik ayrımcılığın ne zaman başladığına bakacak olursak; toplumun engelliyi nasıl gördüğü sorulması gerek ilk sordur. Genel olarak görüntü, davranış, hareket ve sosyal hayatta anormal olarak ifade ettiğimiz durumları engelli bireylerde görme, ayrımcılığın başlangıcı olarak sayılabilir.

Engellilere yönelik ayrımcılık; *"Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesinde yer alan tanıma göre; siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel, medeni veya başka herhangi bir alandaki tüm insan hak ve temel özgürlüklerinin diğerleri ile eşit bir şekilde kullanılması veya bunlardan yararlanılması imkânını ortadan kaldıran veya bunu engelleyen her türlü ayrımın, dışlamanın veya kısıtlamanın engelliliğe dayalı olarak yapılmasıdır. Engelliliğe dayalı ayrımcılık, makul uyumlaştırmanın yapılmaması dâhil her türlü ayrımcılığı kapsar."*

Bir işte çalışmak, maddi kazanç elde etmekten ziyade engelli bireyler için psikolojik ve sosyolojik olarak çok önemlidir. Sadece tüketici olduklarını düşünmek onları rahatsız etmek ve toplum içinde yer almadıklarını düşünmeye sevk etmektedir. Aslında engelli bireylere iş fırsatı vermek ve onlarıma üretime dâhil etmek; hem

[119] Çevrimiçi http://www.heybakim.com/uploads/pdf/engelli-bakimi/Engelli_Bakim_Hizmetleri.pdf erişim tarihi: 25.04.2017.

değer gördüğü algısını oluşturacak hem de işte başarılı olabilmek için mücadele etmelerine sebep olacaktır.

"Ulusal mevzuata baktığımızda; Anayasa'nın 10. maddesi ile "Kanun Önünde Eşitlik" ilkesi benimsenmiş, 2005 yılında yürürlüğe giren Türk Ceza Kanunu'nun 122. maddesi ile ayrımcılık suçu düzenlenmiş ve 5378 sayılı kanun ile engelliliğe dayalı ayrımcılık yasaklanmıştır." Ayrımcılıkta doğrudan ayrımcılık, dolaylı ayrımcılık ve engellilere yönelik ayrımcılık olarak çeşitlenmektedir.[120]

- ***"Doğrudan ayrımcılık**: Engelliliğe dayalı ayrımcılık haklı bir neden olmaksızın aynı veya benzer durumdakilere farklı muamele söz konusudur. Engellilerin diğer kişilere kıyasla eşit şekilde yararlanmasını engelleyen, kısıtlayan veya zorlaştıran her türlü farklı muamele olarak tanımlanmaktadır."*
- ***"Dolaylı ayrımcılık**: Görünüşte ayrımcı olmayan her türlü eylem, işlem ve uygulamalar sonucunda engelliliğe dayalı ayrımcılık temeliyle bağlantılı olarak, engellinin hak ve özgürlüklerden yararlanması bakımından nesnel olarak haklılaştırılamayan dezavantajlı bir durumda bırakılmasıdır."*
- ***"Engelliliğe dayalı ayrımcılık**: Siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel, medeni veya başka herhangi bir alanda insan hak ve temel özgürlüklerinin tam ve diğerleri ile eşit koşullar altında kullanılması veya bunlardan yararlanılması önünde engelliliğe dayalı olarak gerçekleştirilen her türlü ayrım, dışlama veya kısıtlama."*

[120] Gizem Tanay Aksaç ve Arzu Şenyurt Akdağ, "Ayrımcılık ve Engelli Hakları", Engelli Kadınların Hak Temelli Mücadele Adımları Projesi, Ankara, Mayıs 2015, s. 9.

3.11. Türkiye' de Engellilikte Dışlanma

Engelliler açısından sosyal hayata katılım handicaplı bir süreçtir ve bu zorlu süreçten dolayı çoğu zaman sosyal dışlanmaya maruz kalmaktadırlar. Fırsat eşitsizliğinden kaynaklanan işsizlik ve çalışma hayatından uzak kalma; engelli bireyleri etkileyen sorunlar arasında ilk başta yer almaktadır, diğer sorunları da tetiklediği veya şiddetini artırdığından dolayı sosyal dışlanmanın da kapısını aralamaktadır. Engelliler açısından dışlanmışlık ekonomik imkânsızlıktan ve sosyal eşitsizlik kaynaklanmayabilir.[121] "*Engelli kişinin ekonomik, sosyal ve kültürel yaşama katılması için devlet kurumları tarafından gerekli önlemler alınsa da bazı durumlarda toplumsal ilişki ve algılar engellilerin sosyal olarak dışlanmasına neden olabilir."*[122]

Sosyal boyutun ihmal edilerek yapılan çalışmalarda engellilik alana, sadece tıbbi açıdan bakılmış olması, engelliler için başka bir hizmetin sağlanmayışı onların "farklı" oldukları yönündeki algının yerleşmesine etki etmiştir. Bu durumda engellilerin toplumla bütünleşmesinden çok, farklılıklarını öne çıkaran bir durum olmuştur. Muhakkak ki engellilerin farklılıklarının konuşulması onları ötekileştirmekten ziyade onların engel çeşidine göre ihtiyaçlarının belirlenmesi ve hizmet bu yönde verilmesine katkı sağlamaktır. Ancak, engelli bireylerin sosyal ve psikolojik ihtiyaçları göz ardı edilmeyip, tıbbi ve fiziksel düzenlemelerin yanı sıra bu boyutları ile ilgilide düzenleme yapmak gerekmektedir. Oysaki bu boyutları genellikle görmezden gelinmektedir. Engellilere yönelik fırsat eşitsizliğinin temelin dede ayrımcı tutumlar ve önyargılar yer almaktadır. Engelliler, toplumun en dezavantajlı ve handikaplı kısmını oluşturmaktadır. Ülkenin dezavantajlı grupları

[121] Serhat Özgökçeler, "Sosyal Dışlanma Sorunsalı Ve Engellilerin Sosyal Politikası Bağlamında Değerlendirilmesi", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü), 2006, s. 152.

[119]Gökhan Sait Gündüz, "Sosyal İçerme Politikalarının Uygulanmasında Kamu İstihdam Kurumlarının Rolü", Uzmanlık Tezi, Ankara, ÇSGB Türkiye İş-Kur Genel Müdürlüğü, 2007, s. 15.

için yaptığı yatırımlar ve götürdüğü hizmetler o ülkelerin gelişmişlik düzeyleri ile paraleldir. [123]

Fiziksel veya zihinsel engeli olan kişilerin "maddi yoksunluk" ve "fakirlik" meselelerinden dolaylı sosyal dışlanmışlıkları genelde göz ardı edilir. Çünkü fakirlik ve maddi yoksunluk engellilerin kendilerine yetebilmelerini ve toplumla bütünleşmelerinin önündeki en büyük engeldir. Bu meselelerle mücadele etmenin yolu devletin gerekli müdahalelerde bulunması gerekir. Hâlbuki engellileri sosyal yaşama katılımlarını sağlamak için hukuki olarak tedbirler alınmış olsa da toplumun engelli bireylere bakış açısı sorunun çözülmesinde en büyük engeldir. Soruna çözülmesine iktisadi sebeplerin yanı sıra sosyal dışlanmışlıkları da aynı ölçüde dikkate alınması gerekir.[124]

- *"Yaşlılar, engelliler ve çocuklar öncelikli olmak üzere toplumun farklı kesimleri için yaşanabilirliği artırmayı hedefleyen; fırsat eşitliğini ve hakkaniyeti gözeten mekânsal planlama ve kentsel tasarım uygulamalarının hayata geçirilmesi,*

- *Köylerdeki nüfus yoğunluğunun düşmesi nedeniyle yaşlı ve engelli bireylerin, ekonomik ve sosyal hayata katılımı ile bakım ve diğer sosyal hizmetlere erişimini kolaylaştırmak amacıyla yerel düzeyde kamunun hizmet sunum kapasitesinin güçlendirilmesi ve yenilikçi modeller geliştirilmesi*

- *Hastane, termal otel, ileri yaş ve engelli bakım merkezleri gibi tesislerin sağlık turizminde kullanım imkânlarının artırılması*." [125]

[123] Mahmut Özbulut ve Özgür Sayar, "Bir Sosyal Dışlanma Fotoğrafi; -Engelli Bireylerin Toplumla Bütünleştirilmesine Yönelik Tespit, Bilgilendirme ve Veri Tabanı Oluşturma Çalışması (ÖZVERİ-Malatya) Projesi Araştırma Sonuçları", **Aile ve Toplum,** Yıl: 11, Cilt: 5, Sayı: 17, 2009, s. 60.
[124] Amartya Sen, "Social Exclusion: Concept, Application and Scrutiny", Asian Development Bank, **Social Development Papers**, No: 1, 2000, p. 4.
[125] T.C. Kalkınma Bakanlığı, Onuncu Kalkınma Planı 2014-2018, Ankara, 2013.

3.12.Türkiye'de Engellilere Yönelik Sosyal Politikalar

1924 yılında imzalanan Cenevre Çocuk hakları sözleşmesi engelli çocukları kapsaması bakımından bir ilki teşkil etmekle beraber yeni kurulan Türkiye Cumhuriyetini uluslararası gelişmeler ışığında çalışmalara başladığını gösteren bir belgedir. Sosyal hukuk devleti anlayışı ve eşitlik ilkesi çerçevesinde fırsat eşitliği sağlanarak engelli kişilerin de tüm vatandaşların sahip olduğu hak ve ödevlere sahip oldukları belirtilmiştir.[126]

Türkiye Cumhuriyetinin Anayasasının 49. maddesinde "Çalışma herkesin hak ve ödevidir. Devlet çalışanların hayat seviyesini yükseltmek, çalışma hayatını geliştirmek için çalışanları desteklemek ve işsizliği önlemeye elverişli ekonomik ortam yaratmak için gerekli tedbirleri alır." denilmektedir. Buradaki herkes ibaresi kuşkusuz engellileri de kapsamaktadır. Nitekim Anayasanın 50. maddesinde "bedeni ve ruhi yetersizliği olanların çalışma şartları bakımından özel olarak korunacağı" öngörülmüştür. Yine "Anayasanın 61. Maddesinde" devletin sakatların korunması topluma uyum sağlamasını sağlayıcı önlemleri alacağını ve bu amaçla "gerekli teşkilat ve tesisleri" kuracağını veya kurduracağını açıkça ifade etmektedir.[127]

1990'lı yıllarda, engellilerin sosyal hayata intibakı ve kendilerine eğitim sağlanması amacıyla önlemlerin alınması ve engellilere destek sağlanması giderek önem kazanmıştır. "*Bu anlamda engellilik konusu "Beş Yıllık Kalkınma Planlarında" "Sosyal Hizmet ve Yardımlar" başlığı altında özel ilgi grupları içinde yer almıştır"*. Son olarak 2013 yılında onuncusu yayınlanan Beş yıllık kalkınma planları sosyal politikalara yön verici kimliği ile önemlidir. Önceki dokuz kalkınma planlarında engellilerle ilgili somut gelişmeleri şu şekildedir: 1475 sayılı İş Kanunu'nun 25. maddesi çerçevesinde engelli istihdamını düzenleyen bir tüzük çıkarılması. 1977 yılında engellileri de içerisine alan 2022 sayılı kanunun yürürlüğe

[126] ÖZİDA, Stratejik Plan, 2008-2012, 2007, Ankara.

[127] M. Bülent Alpar, Sakatların Mesleki Rehabilitasyon ve İstihdamına İlişkin 159 Sayılı ILO Sözleşmesi İle İlgili Çalışma Hayatı Mevzuat, **Kamu-İş İş Hukuku ve İktisat Dergisi**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Cilt: 5, Sayı: 2, Ankara, 2000, s. 113.

girmesi, “Sakatları Koruma Milli Koordinasyon Kurulu” ve “Türkiye Sakatları Koruma Vakfının” kurulması, 1997 yılında Sakatları Koruma Milli Koordinasyon Kurulu yerine Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığının kurulması, 5378 sayılı özürlüler/engelliler kanunun kabulü. İlk kez engelli ifadesinin yer aldığı onuncu kalkınma planında ise engellilerle ilgili plan ve politikalar şu şekildedir; [128]

- “*İlk ve orta öğretimde başta engelliler ve kız çocukları olmak üzere tüm çocukların okula erişimi sağlanması, sınıf tekrarı ve okul terkinin azaltılması,*

- *Özel eğitime gereksinim duyan engellilerin ve özel yetenekli bireylerin, bütünleştirme eğitimi doğrultusunda, uygun ortamlarda eğitimlerinin sağlanması amacıyla beşeri ve fiziki altyapı güçlendirilmesi,*

- *Engellilere yönelik eğitim, istihdam ve bakım hizmetlerinin etkinliği ve denetimi artırılması, bu kapsamda kaynakların daha verimli kullanılması ve fiziksel çevre şartlarının engellilere uygun hale getirilmesi.”*

Engellilerin toplumla bütünleşmelerinin vazgeçilmezi eğitimdir. Bu yüzden eğitime özel ilgi gösterileceğinin işareti Aile ve Sosyal Politikalar Bakanı İslam tarafından ifade edilmiştir. "2013 yıl sonu itibariyle özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde öğrenim gören öğrencilerin sayısı 2006 yılına oranla yaklaşık 3 kat artış göstermiştir. 2013-2014 öğretim yılında kaynaştırma sınıflarında öğrenim gören öğrenci sayısı 2001-2002 öğretim yılına oranla 5 katın üstünde bir artış göstermiştir. Taşımalı Eğitim Projesi kapsamında okullara taşınan engelli öğrenci sayısında 7 kat artış olmuştur. 2004-2005 eğitim-öğretim yılında taşımalı eğitim hizmetinden faydalanan engelli öğrenci sayısı 6 bin 901 iken, 2012-2013 eğitim-öğretim yılı için bu rakam 47 bin 737'ye yükselmiştir " şeklinde konuştu.

Eğitiminden sonra engelli bireylerin toplumla kaynaşmalarının en önemli faktörlerden bir diğerinin de istihdama katılımları olduğunu belirten Bakan İslam, "2002 yılında 5 bin 777 olan engelli memur sayısı, hükümetlerimizin bu

[128] T.C Kalkınma Bakanlığı, Onuncu Kalkınma Planı 2014-2018, Ankara, 2013.

konuya gösterdiği özel önem ile bugün 34 bin 88'e ulaştı. Kamuda ve özel sektörde engelli kotasında çalışan işçi sayısı 2002'de 45 bin 621 iken, 2014 Ağustos itibariyle 91 bin 378'e yükselmiştir" dedi.

3.13.Türkiye'de Sosyal Koruma Kapsamında Engelli ve Ailelerine Yapılan Ödenekler

Engelliler için "2014 yılında çıkarılan 6518 sayılı Kanunla" Aile ve Sosyal Politikalar Bakanı Ayşegül İslam, engellilere verilen evde bakım hizmetlerinin ilk olarak kendi sosyal yaşamları içerisinde ve ailelerinin yanında bakılmalarını hedeflerken bu hizmetlerin getirdiği olumsuz etkileri de ortadan kaldırmak istediklerini ifade etmiştir.[129]

Aynı zamanda bu düzenlemelerinin yanı sıra bakıma muhtaç engelli ailelerinde ihtiyaçları gidermek için gelir kriteri göz önünde bulundurularak hesaplama yapılırken "birden fazla açısından birinci bakıma ihtiyacı olan engelliler de sonra ki her bakıma ihtiyacı olan engellinin iki kişi sayılması şeklinde" aileler açısından pozitif yönlü bir düzenleme yapılmıştır. "Bugün yaklaşık 450 bin engelli ve yaşlı vatandaşımız için evde bakım ücreti ödenmektedir. 2007 yılına göre bu hizmetten yararlanan engelli sayısı 15 kat, ayrılan bütçe ise 102 kat artmıştır. Kuruluşlarımızda bakılan engellilerin daha kaliteli hizmet almaları konusunda günde 3 vardiyanın her birinde 6 engelliye sertifikalı 1 bakım elemanı hizmet vermektedir. 82 Yatılı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezinde 5 bin 747 engellimize hizmet sunulmaktadır. Ayrıca 150 özel bakım merkezi bulunmaktadır" şeklinde konuştu.

Bakanlığın Engelli bireylerin eve bakılmaları ile ilgili olarak, "toplumsal yaşama aktif katılımlarının sağlamak için, apartman dairesinde veya müstakil evlerde bakımlarını önceliklerini ifade ederken", "2008'de ilk defa İzmir'de açılan Umut

[129] Engelli Maaşı Olarak Ödenen Tutar 14 Kattan Fazla Arttı, çevrimiçi: http://www.memurlar.net/haber/488975/engelli-maasi-olarak-odenen-tutar-14-kattan-fazla-artti.html, Erişim Tarihi: 22.07.2017.

Evlerimiz yaygınlaştırarak bugün 78 Umut Evinde 425 engellimize hizmet sunmaktayız. Ayrıca 20 Engelsiz Yaşam Merkezinin de yapımını tamamlayarak önümüzdeki dönemde hizmete açılmasını planlıyoruz" dedi.[130] Türkiye'de toplamda 268 adet özel eğitim veren okul mevcuttur. Aynı zamanda 351 tane özel eğitim ve rehabilitasyon kurumu bulunmaktadır.

1977 yılında yürürlüğe giren 2022 sayılı Kanun işsiz engelliler ve 65 yaş üzeri bireyleri belirli bir gelir sağlamakta fakat elde edilen bu gelir sosyal ihtiyaçları karşılamaktan çok uzaktı. "2006 yılında kabul edilen 65 yaşını doldurmuş, Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun" çerçevesinde 2015 yılı 1.1.2015 - 30.6.2015 döneminde geçerli engel derecesi %40-%69 arasında olan engelliler için aylık 291.62TL (üç aylık 874,87 TL), engel derecesi % 70 ve üstü bakıma muhtaç engelliler içinse aylık 437,43TL (üç aylık 1312,30 TL) olmuştur.[131] Geçmişe kıyasla bir iyileşme söz konusuyken bu tutarda sosyal ihtiyaçları tam olarak karşılayabilecek düzeyde görülmemektedir.

Bakan İslam, 2014 Şubat ayında yapılan Kanun düzenlemeleri ile birlikte engellilerin istihdama katılmalarını teşvik etmek için "korumalı işyerleri" için "yeni teşvik politikalarını uygulamaya koyduklarını" ve 2014 yılı içerinde "İşe Katıl Hayata Atıl Projesi" ile engellerin engellerine değil becerilerine focuslanmak sadece gruplara yönelik değil bireylere yönelik politikalar üretmek; "engelli bireyin istihdamında destekli istihdam modelini geliştirdiklerini ifade etti."[132]

Bakan İslam, "Engelli ve yaşlı maaşı olarak ödenen tutar 2002-2014 döneminde 14 kattan fazla artmıştır. 2002 yılında 262 bin olan engelli maaşı alan kişi

---

[130] Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının 2015 Yılı Bütçesinin Görüşmeleri TBMM Plan Ve Bütçe Komisyonu'nda Tamamlandı, çevirimi: http://www.aile.gov.tr/haberler/aile-ve-sosyal-politikalar-bakanliginin-2015-yili-butcesinin-gorusmeleri-tbmm-plan-ve-butce-komisyonunda-tamamlandi, Erişim Tarihi: 01.08.2017.

[131] çevrimiçi, http://www.engelliler.biz/forum/2022-engelli-ayligi-ile-vakif-ayligi/142965-2015-yili-2022-ayligi-miktarlarive-muhtaclik-siniri-belli-oldu.html, Erişim Tarihi: 04.01.2015.

[132] İşe Katıl Hayata Atıl, çevrimiçi,: http://www.aile.gov.tr/haberler/ise-katil-hayata-atil, Erişim Tarihi: 27.07.2017.

sayısı 2 kat artışla 2014 yılında 600 bine ulaşmıştır. Yıllık aktarılan kaynak tutarı ise yaklaşık 2. 2 milyar liradır" dedi.

3.14. Muhtaç Aylığı Bağlanması

"27.09.2008 tarihli ve 27010 sayılı Resmi Gazete' de yayımlanan "Vakıflar Yönetmeliği" hükümleri gereğince muhtaç aylığı bağlanabilmektedir. Muhtaçlık aylığının miktarı 400 gösterge rakamı ile memur taban aylığı katsayısı çarpımı sonucu bulunacak tutardır." 2022 sayılı Kanun çerçevesinde 65 yaşını doldurmuş olmakla birlikte geliri kanunda belirtilenin altında olması koşuluyla; başkasının yardımı olmadan hayatını devam ettiremeyen,18 yaşını tamamlamış olanlar, 18 yaşını doldurmuş fakat bakacak kimsesi olmayan, bakacak kimsesi olsa dahi herhangi bir işe yerleştirilmemiş olan kişilerin fiilen bakım ilişkisi kurulmuş kişilere bu aylık bağlanmaktadır.[133]

Gelir tespiti yapılırken hane halkı kişi başı gelirin asgari ücretinin üçte birini geçmemiş olması sınır olarak gözetilmektedir. Bu duruma bağlı olaraktan

- 18 yaşını doldurmuş fakat %70 ve üzerinde engelli olanlara
- 18 yaşından büyük %40 -%69 arasında engelli olanlara
- 18 yaşından küçük engelli yakınlarına bağlanmaktadır.

Anne ya da babasından biri ya da her ikisinden yoksun muhtaç çocuklar ve engel durumu % 40 ve üzeri olan muhtaç bireyler için;

"1. Sosyal güvencesi olmaması,

2. Herhangi bir gelir veya aylığı bulunmaması- Evde bakım ücreti veya 2022 sayılı kanundan maaş alanlar da başvuramazlar.

3. Mahkeme kararı veya kanunla bakım altına alınmamış olması,

[133] Nurhan Yentürk ve Volkan Yılmaz, **STK'lar İçin Engellilere Yönelik Harcamaları İzleme Kılavuzu**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2012, s. 14.

4. Gelir getirici taşınır ve taşınmaz malı mevcut olmaması veya olup da bunlardan elde edeceği aylık ortalama gelirinin bu yönetmelikle belirlenen muhtaç aylığı miktarını geçmemesi.”[134]

3.15. Belediyelerin Sunduğu Hizmetler

Engellilerin; üretimde yer almalarını sağlamak, yüksek kapasitede çalışmalarını ve hayat standartlarını yukarıya çekmek, bağımsız yaşamalarına destek olmak, toplumsal gelişmelerden pay almaları için hizmetler verilmekte olup; bu hizmetler illerde ve belediyelerde değişkenlik göstermektedir. Belediyelerin duyarlılıklarına ve bütçelerine göre hizmet miktarı ve çeşitleri değişiklik göstermektedir. Aşağıdaki sıralanmış olan yardımlar ve hizmetler genel verilen bütün hizmetler olup bunlar belediyelere göre değişkenlik göstermektedir.

Toplumsal bilinçlendirme projesi (ÖSHA); *“Kuaförlük hizmeti, kütüphane, Sinema Atölyesi Projesi, Tiyatro Atölyesi Projesi, AB Projeleri”*

- *“Rehberlik ve Danışmanlık Hizmetleri*
- *Psikolojik Destek Hizmetleri*
- *Sosyal Yardımlar Hizmetleri*
  - *Akülü Sandalye*
  - *Tekerlekli Sandalye*
  - *Beyaz Baston*
  - *Sağlık Hizmetleri*
  - *Hasta Bezi*
- *Eğitim Hizmetleri*
- *Ulaşım Hizmetleri*
- *Ekonomik Destek Hizmetleri*
  - *Gıda Yardımı*
  - *Yakacak Yardımı (kömür)*
  - *Giysi Yardımı (bot - kaban)*
  - *Simit Camekanı*
- *Temizlik ve Bakım Hizmeti*
- *Ev İçi Tamiratı Hizmeti*
- *Acil Yardım Hizmeti*
- *Rampalı ve Sesli Özel Otobüsler”*

[134] Muhtaç Aylığı, çevrimiçi: https://eyh.aile.gov.tr/sikca-sorulan-sorular/muhtac-ayligi, Erişim Tarihi: 29.10.2017.

SONUÇ

Türkiye'de nüfusun yaklaşık % 12'si engelli olarak kabul edilmektedir. Bu oranda yaklaşık olarak nüfusun dokuz buçuk milyonun engelli olduğunu ifade etmektedir. Engellilerin; engelliliklerinin gelişim seyrine bakıldığında "zihinsel ve bedensel engellilerin çok olması dolayısıyla doğum öncesi, hamilelik dönemi ve doğum sonrası sağlık hizmetlerin" arttırılması bu rakamları minimize etmeye katkı sağlayacaktır. Bunun içinde toplumsal bilinç geliştirilmeli; hamile olan bayanlara hamilelik dönemi rehberlik hizmetleri çoğaltılmalıdır. Anne hamilelik sonrasında engellilik gelişmemesi için gerekli eğitimler verilmeli aşının önemi anlatılmalı, aşı sonrasında gelişebilecek durumlara karşı ailenin nasıl müdahale etmesi gerektiği anlatılmalıdır. Burada da aile hekimliklerine büyük roller düşmektedir. Gebelik süresince anneyi desteklemek, sağlıklı gebelik için eğitmek ve anne ya da babada genetik bir engel söz konusu ise onları hamilelik süresince yapılabilecek testler için bilgilendirmek büyük önem taşımaktadır. Aile hekimliklerinin yaygınlaşmasında ki temel amaç toplumun geneline nitelikli ve hızlı hizmet sunmak ve doktorlara birey öyküsünü tanıma fırsatı vererek daha doğru tanı ve teşhiste bulunma olanağı sağlamaktadır.

Engelliliğin ilerlemesinde ve ağır engelliliğe dönüşmesinde temel problemlerden birisi de ailelerin çocuklarına böyle kusuru yakıştırmaması ve kendi çocuğunda böyle bir sorunun var olmayacağını düşünmesi erken teşhis, tanı ve müdahale sürecini geciktirmektedir. Bu durumda erken müdahale süreci kaçırılmış olup engelliliğin oranını minimize etmek güç hale gelmektedir.

Engellilerin sağlık hizmetlerine yönelik problemlerinden biri de sağlık hizmetlerine erişememek veya ona sahip olacak ekonomik gücü elinde bulundurmamaktır. Bun sorunun önüne geçmek içinde engelli bakımını üstlenen ailelere asgari düzeyde gelir ya da maddi ihtiyaçlarını gidermek için yardım hizmetleri sağlamak gerekmektedir. Engelli vatandaşların sağlık sektöründen kaynaklanan sorunlarının neler olduğu ortaya konulmalı ve erken tanı hizmetleri için

“sağlık taramalarına ağırlık verilmeli, aile hekimleri rutin taramalarını sıklaştırmalı ve sağlık bakımı ünitesini harekete geçirip evde sağlık bakım ve sosyal bakım hizmetleri” hızlandırılmalıdır. Evde bakım hizmetinden faydalanacak bireylerin talepleri göz önünde bulundurularak, engelli yakınları eğitilmeli ve evde bakım servisi üzerinden bakımı zor olan ve ağır engellilerin bakımını üstlenecek kişilerin profesyonel bakım hizmeti verilmelidir. Engelli ailelerinin sorunları kolektif olarak değil her birey için hususi olarak belirlenmeli ve çözümler üretilmelidir.

Günümüz toplumuna baktığımızda engellilerle ilgili olumsuz düşüncelerin ve yargıların olduğu görülecektir. Engellilerin üretime katılmayışlarından dolayı sadece tüketici oldukları algısı, onların üretimde yer almalarını olumsuz yönde etkilemiştir, üstüne üstlük “çalışsalar da işe yaramazlar” “okuyamaz”, “okusa da ne olacak?”, “aileye yük olacak”, “evde otursun, biz ona bakarız” gibi düşünceler engelli bireylerin sadece iş piyasasından uzak kalmalarını değil aynı zamanda eğitim imkânlarından da uzak kalmalarına neden olmuştur. “Okulların erişilebilir olmaması, okullarda engelli öğrenci istenmemesi, görme ve işitme engelliler için özel materyallerin sağlanmaması da sorun alanlarındandır.” Temel Eğitimde fırsat eşitliğinden mahrum bırakılmalarından dolayı yükseköğrenim gören ve nitelikli bir işe sahip olabilen engelli sayısı oldukça azdır. Engellilerin yaşam standartlarının bu denli olumsuz etkilenmesinde hiç kuşkusuz engelliliğe dayalı ayrımcılık sebep olmaktadır.

Engelli bireylerin yüz yüze kaldığı ayrımcılık hem ailesi içerisinde hem de sosyal çevresinde kendini göstermektedir. Engelliler sıkıntı ve zorluklara toplumun diğer bireylerine göre daha fazla dayanıksızdır ve daha fazla maruz kalmaktadırlar. Örnek vermek gerekirse engellilerin üretim sürecine dâhil olmamasından dolayı işsizlik sorunu ile daha çok yüz yüze kalmaktadır. Eğitim, sağlık, barınma, sosyal güvenlik, istihdam gibi temel insani hizmetlerden fırsat eşitliğine uygun olarak yararlanamamaları da onların ayrımcılığa uğraması ve dışlanmasına sebep olmaktadır.

Engelli bireylerin maruz kaldığı ayrımcılığını azaltıp; binaları, açık alanları, kurumlara ulaşım ve bilgilendirme hizmetlerini ile bilgi ve iletişim teknolojilerini engelliler için güvenli ve bağımsız olarak ulaşılabilir ve kullanılabilir hale getirilmelidir. Umuma açık hizmet veren her türlü yapılar ve açık alanlar ile toplu taşıma araçlarında erişilebilirlikleri artırılmalıdır. Engellilerin sosyal hayatta adaptasyonlarını artırmak, gerektiğinde onlara pozitif ayrımcılık yapılması, hizmetlerde bu bireylere öncelik verilmesi gibi konularda toplumu bilinçlendirmek büyük önem arz etmektedir. Evleri engel durumlarına göre yaşamaya elverişli olmayan engellilerin ev ihtiyaçları giderilmeli ve evler engellinin özel durumuna göre organize edilmelidir. Engellilerin aile ortamı kurmalarına, evlenmelerine ve çocuk sahibi olmalarına ortam sağlanmalı ve bu bireylerin toplamla bütünleşmelerine olanak verilmelidir.

Engellilerin çalışmasına yönelik önyargılar, kısırlaşmış inançlar ve verimliliğinin düşük olacağına yönelik olumsuz tavırların oluşu istihdama katılmalarında en büyük engeldir. Bu bireylere iş imkânı oluşturup, iş bulamayan engelli bireylere ve onların yakınlarına öncelik verilmeli, yeni istihdam alanları açılmalı ve ekonomik sorunlarının giderilmesine katkı sağlanmalıdır. Çalışabilecek durumda olan ancak çekimser engellilere yönelik çalışma bilinci kazandırılmalıdır.

Genel olarak engellilere baktığımızda, eğitim düzeylerinin çok düşük olduğunu, meslek edinme imkânlarından kısıtlı ölçüde faydalandıkları, istihdam içerisinde çok sınırlı sayıda oldukları bu yüzden de engelliler arasında fakirlik ve yoksulluğun yaygın olduğu göze çarpmaktadır.

Engellilerin gelişmelerini sağlamak için onların eğitim düzeylerini yükseltmek, onları beceriler ile donatmak, onların durumlarına göre elverişli ortamlarda istihdam etmek büyük katkı sağlayacaktır. İş hayatına dahil olmak isteyen engelli bireylerin temel eğitim, mesleki eğitim ve rehabilitasyon gibi hizmetlerden tam olarak faydalanabilmesi büyük önem taşımaktadır. Engellilere çalışma yaşamında yer verilmesi yoksulluğun azaltılmasında olumlu etki yapacaktır.

Mevcut iktisadi yapı, engellileri de içerecek bir şekilde düzenlenmemiştir. İşverenlerin engellileri çalıştırmak konusundaki çekingenlikleri ve önyargıları da istihdamın önündeki en önemli engellerden birisidir. Özellikle, işveren kesimi engelliye yönelik olarak "acaba yapabilirler mi" kaygısı içerisinde hareket etmektedirler. İşe alınan engellinin o iş ortamında başarılı ve üretken olabilmesi için işyerinin engellilere göre düzenlenmesi ve önlemler alınması gerekmektedir. Bunlar yapılmadığı takdirde engellinin üretken olamadığı gibi bir kanaatin yaygınlaşmasına zemin hazırlanmakta ve istihdam edilebilecek insanların önüne yeni engeller çıkarmaktadır.

Çalışmaya sadece engellinin kazanç sağladığı sosyal bir hak olarak görmek çalışmanın önemini hafifletecektir. Çünkü çalışma ekonomik faydanın yanı sıra kişinin kendine olan saygısını ve güven duygusunu pekiştirerek toplumla bütünleşmesini sağlamaktadır. Engelli bireylere iş vermek yerine parasal yardımda bulunmak toplumdan dışlanmak anlamına geleceğinden, engellileri başkalarına bağımlı ve topluma yük olmaktan kurtaracak, kendini toplumun bir parçası olarak görmesini sağlayacak ve onlara bir işe yaramanın duygusunu hissettirebilecek başlıca yol, istihdam edilmeleridir.

Bir başka güçlük de engelli istihdamını kolaylaştırmada kullanılan araçların yeterince geliştirilmemiş olması ve uygulanmamasıdır. Örneğin, kota sistemi; “50 işçi ve daha fazlasını çalıştıran işyerlerinde %4 oranında özel sektör işyerlerinde ise 1475 sayılı İş Kanunu gereğince %3 oranında engelli istihdamını zorunlu kılan yasal düzenleme” vardır. Bu düzenlemede engellilerin çalışacağı işler değil bütün işler göz önüne alınarak bir oran çıkarılmaktadır. Fakat bu işlerin çoğu engellilerin çalışması için uygun değildir. İkinci problem ise Türkiye’de birçok iş yeri 50 işçi ve altında işçi çalıştırmaktadır. Buda çalışılabilecek iş sayısını azaltmaktadır. Bunun dışında en yaygın kullanılan başka bir yöntem korunmalı iş yerleri uygulamasıdır. Kimi zaman bu uygulama eleştiri alsa da, halen bazı engelli kümeleri için özellikle önerilmekte ve kullanılmaktadır. Değişik esnek çalışma biçimleri de “evde çalışma, evde üretim, yarım zamanlı çalışma” engelliler için özellikle daha çok kullanılmak istenmektedir.

Fakat bu esnek çalışma türlerinde engelliler işyerinden uzaklaştırılıp ekonomik olarak dışlanmasalar da sosyalleşmekten dışlandıklarını öne sürmektedirler.

Engellilerin istihdamla bağlantılı sorunları sadece istihdam edilmeleri değil; istihdam gerçekleştikten sonra da ortaya çıkmaktadır. Bu sebepler olumsuz iş ve işyeri koşullarından, çalıştığı işte karşılaştığı sosyal güvenlik sorunları, yetersiz ücret, işinde ilerleyememe, erken emeklilik gibi sayısız sorunlara kadar gitmektedir.

Engellilerin istihdamını güçleştiren nedenlerin arasında eğitim ve rehabilitasyon konusundaki yoksunluklar büyük yer tutmaktadır. Türkiye'de ne yazık ki engelliler için yeterli düzeyde mesleki eğitim ve rehabilitasyon merkezi bulunmamaktadır yada yeterli düzeyde hizmet verememektedir. Bu kurum ve kuruluşların kapasitesini artırmak gerekmektedir.

Engellilerin iyi olma hallerini sağlamak ve sosyal dışlanmışlıklarını minimize etmek için bu kişilerin istihdamda yer almaları sağlanabilir. Bu açıdan İŞKUR faaliyetleri açısından kilit rol oynamaktadır. İŞKUR tarafında engelli bireylerin engel durumlarına ve yeteneklerine göre mesleki eğitimler verilmeli ve istihdam edilebilirlikleri artırılmalıdır. İŞKUR işe yerleştirmelerde önemli roller oynarken, işi sürdürme ve denetleme aşamasında yetersiz görülmektedir.

Engellileri toplumun bir parçası olarak görüp; engellerinden ötürü ötekileştirmemek gerekir. Bu kişilerin en başta sosyal yaşamdan, sağlık hizmetlerinden, eğitimden, istihdamdan ve sosyal güvenceden mahrum bırakmamak insan onuruna ve insan hak ve özgürlüklerine daha yakışır bir davranış olacaktır. Engellilerin maruz kaldıkları ayrımcılıkları azaltıp sosyal dışlanmışlıklarını törpülemek gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Akbulut, Süleyman: "Gerçekten Eşit miyiz? Acı(ma), Zayıf Gör(me) ve Yok Say(ma) Ekseninde Engelli Ayrımcılığı", **İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyoloji ve Eğitim Çalışmaları Birimi**.

Alkan Meşhur, H. Filiz: "Engellilerin Çalışma Yaşamına Katılmalarının Gereği ve Uygulanan İstihdam Politikalarının Değerlendirilmesi", Ankara, **Öz-Veri**, Cilt: 1, Sayı: 2, 2004, s. 183. ss. 176 -193.

Alpar, M. Bülent: Sakatların Mesleki Rehabilitasyon ve İstihdamına İlişkin 159 Sayılı ILO Sözleşmesi İle İlgili Çalışma Hayatı Mevzuat, **Kamu-İş İş Hukuku ve İktisat Dergisi**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Cilt: 5, Sayı: 2, Ankara, 2000.

Atıcı, İrem: "Fiziksel Engelliler ve Kentsel Mekânın Kullanımı", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü), Ankara, 2007.

Barrientos, Armando and Andrew Shepherd: "Chronıc Poverty And Socıal Protectıon", **CPRC Conference on Chronic Poverty**, University of Manchester, 2003.

Barrientos, Armando, David Hulme: **Just Give Money To The Poor: The Development Revolution From The Global South**, Brooks World Poverty Institute University Of Manchester, U.K., 2010.

Baybora, Dilek: "Çalışma Hayatında Özürlülere Karşı Ayrımcılık", **Sosyal Siyaset Konferansları**, İstanbul, Sayı: 51, 2006, s. 265. ss. 229 269.

Baydoğan, Handan: "Dezavantajlı Gruplara Yönelik Aktif İstihdam Politikalarının Etkinliği", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü), Sivas, 2012.

Bekci, Banu: "Fiziksel Engelli Kullanıcılar İçin En Uygun Ulaşım Akslarının Erişebilirlik Açıdan İrdelenmesi: Bartın Kenti Örneği", **Bartın Orman Fakültesi Dergisi**, Cilt: 14, 2012, s. 27. ss. 26-36.

Bell, David and Axel Heitmueller: "The Disability Discrimination Act İn The UK: Helping Or Hindering Employment Among The Disabled?", **Journal of Health Economics**, Vol:28, No:2, 2009, p. 465-480.

Boyraz, Şükrü: "Çalışma Hayatında Engelliler".

Brunori, Paolo,
Marie O' Reilly: "Social Protection For Development: A Review Of Definitions" **Paper Prepared In The Framework Of The European Report On Development**, Firenze, Italy: European University Institute, 2010.

Can, Yeşim: Sosyal Hizmetler ve Yoksulluk, **Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, s. 38.

Ciğerli1Özlem, Pınar Topsever,
T. Müge Alvur ve
Süleyman Görpelioğlu: "Engelli Çocuğu Olan Anne-Babaların Tanı Anından İtibaren Ebeveynlik Deneyimleri: Farklılığı Kabullenmek", **Turkısh Journal Of Famıly Medıcıne And Prımary Care**, Vol: 8, No: 3, September 2014, s. 75. ss. 75- 81.

Ersoy Özlem ve
Neslihan Avcı: **Özel Gereksinimi Olan Çocuklar ve Eğitimleri "Özel Eğitim",** İstanbul, Yapa Yayınları, 2001.

Floyd Michael, North Klaus: "Disability and Employment" **Anglo-American Conference**, London, 1985.

Garcıa, Bonilla and J.V. Gruat: Social Protection, "A Life Cycle Continuum İnvestment For Social Justice", **Poverty Reduction and Sustainable Development**, Geneva, International Labour Office, 2003.

Genç, Yusuf, Güldane Çat: "Engellilerin İstihdamı ve Sosyal İçerme İlişkisi", Cilt: 8, Sayı: 1, **Akademik İncelemeler Dergisi**, 2013, s. 375. ss. 363- 393.

Genç, Yusuf: "Engellilerin Sosyal Sorunları ve Beklentileri", **Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi**, Cilt: 15, Sayı: 35/ 2, Temmuz-Aralık 2015, s. 71. ss. 65 – 92.

Goffman, Erving: **Stigma; Notes On The Management Of Spoiled İdentıty**, Penguin, 1990.

Gündüz, Gökhan Sait: "Sosyal İçerme Politikalarının Uygulanmasında Kamu İstihdam Kurumlarının Rolü", Uzmanlık Tezi, Ankara, ÇSGB Türkiye İş-Kur Genel Müdürlüğü, 2007.

Güneş, Mehmet: "Yoksullukla Mücadelede Sosyal Yardımların Bir Kamu Yönetimi Politikası Olarak Sürdürülebilirliği", **S.Ü. İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, 2012.

Gürsel Seyfettin, Gökçe Uysal Kolaşin: "İstihdamda Dezavantajlı Grupların İşgücüne Katılımını Artırmak", **Bahçeşehir Üniversitesi Ekonomik ve Toplumsal Araştırmalar Merkezi**, 2010.

Ilkım, Bayram: "13-14 Yaş Arası İşitme Engelli ve İşitme Engelli Olmayan Erkek Öğrencilerin Bazı Motorik Özelliklerinin Değerlendirilmesi", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü), Malatya, 2017.

ILO, "Decent Work", **International Labour Conference**, 87th Session, Report of the Director-General, Geneva, 1999.

ILO, "Income Security and Social Protection in a Changing World", World Labour Report 2000 **(WLR 2000)**, Geneva, International Labour Office, 2000.

ILO, "Social Protection Floor For A Fair and Inclusive Globalization", Geneva, **Social Protection Floor Advisory Group**, 2011.

İçağasıoğlu, Arzu: "Zihinsel Özürlülere Özel Rehabilitasyon Merkezleri: Verilen Hizmetler ve Sosyal Hizmet Uygulamaları," (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, S.B.E.), Ankara, 2002.

İnan Gülsen, Serpil,
Ceyhun Peker, Selda Tekiner,
Filiz Ak ve Zehra Dağlı: "Engellilik, Türkiye'de Engellilerin Durumu ve Sağlık Hizmet Sunumuna Bir Bakış", **TAF Preventive Medicine Bulletin**, Cilt: 12, Sayı: 6, 2013, ss. 723- 728.

Köksal, Ayşegül: "Türkiye'de Engelli İstihdamı ve Bir Araştırma", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü), İstanbul, 2010.

Kroll, Ted George Jones,
Michelle Kehn and MT. Neri,: "Barriers And Strategies Affecting The Utilisation Of Primary Preventive Services For People With Physical Disabilities: A Qualitative İnguiry", **Health Soc Care Community**, Vol: 14, No: 4, 2006, p. 284-293.

Kutal, Metin: Sosyal Hukuk ve Uygulaması, **İktisat ve Maliye Dergisi**, Cilt: 25, 1978.

Morrison, EH, V George and
L Mosqueda: "Primary care for adults with physical disabilities: pperceptions from consumer and provider focus groups", **Fam Med**, Vol: 40, No: 9, 2008, p. 645-651.

Mustafa Öztürk, **Türkiye'de Engelli Gerçeği Raporu**, İstanbul, 2012.

Mustafa Öztürk, **Türkiye'de Engelli Gerçeği,** Müsiad Cep Kitapları: 30, İstanbul, Şubat 2011.

N. Emrah Aydınonat, "Engelli İstihdamını Arttırmanın Yolları", **Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı,** Haziran 2012.

Oran, Bayram: **Engellilerin Siyasal Yaşama Katılımı**, Ankara, Türkiye Barolar Birliği Yayınları: 259, Mart 2017.

Orhan, Serdar: "Türkiye'de Özürlü Dostu İstihdam Politikaları (Durum Analizi ve Öneriler)", (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü), Sakarya, 2011.

Ömer Zühtü Altan, "Sakatlar ve Türkiye'de Çalışma Sorunları", Eskişehir, **Eskişehir Ticari İlimler Akademisi**, Sayı: 146/90, 1976.

Ömer Zühtü Altan, **Sosyal Politika**, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2007.

Özbulut, Mahmut, Özgür Sayar: "Bir Sosyal Dışlanma Fotoğrafı; -Engelli Bireylerin Toplumla Bütünleştirilmesine Yönelik Tespit, Bilgilendirme ve Veri Tabanı Oluşturma Çalışması (ÖZVERİ-Malatya) Projesi Araştırma Sonuçları", **Aile ve Toplum,** Yıl: 11, Cilt: 5, Sayı: 17, 2009, ss. 59 - 75.

ÖZİDA, Stratejik Plan, 2008-2012, 2007, Ankara.

Öztürk, Mustafa; **Türkiye'de Engelli Gerçeği,** Müsiad Cep Kitapları: 30, İstanbul, Şubat 2011.

Özyürek, Mehmet: "Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar ve Eğitimleri", **Ankara Üniversitesi Dergisi**.

Pul Pamuk, Songül: "Çalışma Yaşamında Özürlülerin İş Doyumu ve Bir Uygulama", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü), Bursa, 2002.

Sen, Amartya: "Social Exclusion: Concept, Application and Scrutiny", Asian Development Bank, **Social Development Papers**, No:1, 2000.

Sepúlveda, Magdalena, Carly Nyst: **The Human Rights Approach to Social Protection**, Ministry for Foreign Affairs of Finland, 2012.

Seyyar, Ali: "Uluslararası Boyutuyla Özürlü Kota Sistemi", **Kamu- İş**, Cilt: 6, Sayı: 1, 2000.

Seyyar, Ali: **Özürlülere Adanmış Sosyal Politika Yazıları**, Sakarya, Adapazarı B.Ş.B. Yayınları, 2006.

Shephered, Andrew: General Review of Current Social Protection Policies and Programmes, **Report Prepared for DFID**, London, 2004.

Sosyal Doku Projesi Araştırmaları, "**Özürlüler**", Sayı: 7, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, 2004.

Stephen, W. Hawking, **Dünya Sağlık Raporu**, Dünya Sağlık Örgütü, Cenevre, 2011.

Subaşıoğlu, Fatoş: "Üniversitelerin Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümlerinin "Engellilik Farkındalığı" Üzerine Bir Araştırma" , **Bilgi Dünyası**, Cilt: 9, Sayı: 2, 2008, s. 401. ss. 399-430.

Sur, Haydar : Türkiye'de Evde Bakım Hizmetleri Organizasyonu İçin Bir Model Önerisi, **Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü Dergisi**, Sayı: 24, Eylül-Ekim-Kasım 2012, ss. 68-71.

Şişman, Yener,
Fatma Kocabaş, Berna Yazıcı: **Özürlülerin Çalışma Hayatına Katılma Gereği ve Türkiye'de Bu Bağlamda Uygulanan Sosyal Politikaların Genel Bir Değerlendirilmesi – Kota Yönteminin Uygulanmasına İlişkin Bir Eskişehir Örneği**, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2011.

Şişman, Yener: "Türkiye'de Özürlülere Yönelik Yasal Düzenlemeler", **Sosyal Siyaset Konferansları**, Sayı: 60, 2011, ss. 169 – 201.

Tanay Aksaç, Gizem,
Arzu Şenyurt Akdağ: "Ayrımcılık ve Engelli Hakları", Engelli Kadınların Hak Temelli Mücadele Adımları Projesi, Ankara, Mayıs 2015.

T.C. Kalkınma Bakanlığı, "Onuncu Kalkınma Planı 2014-2018", Ankara, 2013.

Topbaş, Seyhun: **Dil ve Konuşma Sorunlu Çocukların Ses bilgisel Çözümleme Yöntemi İle Değerlendirilmesi ve Konuşma Dillerindeki Ses bilgisel Özelliklerin Betimlenmesi**, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Basımevi, Anadolu Üniversitesi Yayınları, No:1106, 1999.

Topçuoğlu, Reyhan: "1900-2000 Yılları Arasında Avusturalya'da Engellilere Yönelik Sosyal Politika ve Sosyal Hizmetler; Medikal Modelden Sosyal Modele Geçiş", **Toplum ve Sosyal Hizmet**, Cilt: 25, Sayı: 2, 2014, s. 130, ss. 127-144.

Tufan, İsmail, Özgür Arun: "Türkiye Özürlüler Araştırması 2002 İkincil Analizi", **TÜBİTAK**, Proje No: SOBAG-104K077, 2002.

Tüfekçioğlu, Ümran: **İşitme, Konuşma Ve Görme Sorunları Olan Çocukların Eğitimi**, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayını, Açık Öğretim Fakültesi Yayını, 2003.

Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, **Engelli Hakları İnceleme Raporu**, 2013.

Ungurean, Bogdan Constantin, Adrian Cojocarıu and Alexandru Oprean: "Investigation Of Morphological Parameters İn Mentally Disabled Children", **Timişoara Physical Education And Rehabilitation Journal**, Vol: 7, No: 13, 2014, p. 49. p. 48-51.

Uslu, Aysel ve Nasim Shakouri: "Kentsel Peyzajda Engelli/Yaşlı Birey İçin Bağımsız Hareket Olanağı ve Evrensel Tasarım Kavramı", **Kastamonu Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi**, 2014, Cilt: 14, Sayı: 1, s. 12. ss. 7-14.

Uşan, M. Fatih: "Mesleki Eğitim ve İstihdam Devlet Personel Rejimi ve İş Mevzuatı", **Hukuk, Ekonomi ve Siyasal Bilimler Dergisi,** Sayı: 15, 2003, ss. 1 - 50.

Uşan, M. Fatih: **İş Hukuku'nda Sakat İstihdamı**, Türkiye Sağlık İşçileri Sendikası, 1999.

Wheeler, Rachel Sabates, Myrtha Waıte: "Migration and Social Protection: A Concept Paper", **Institute of Development Studies**, December 2003.

Yavuz, Çiğdem Nazan Akagündüz: **Çocuk Olmak Gelişim Sürecinde Rehberlik**, İstanbul, Ümraniye Rehberlik ve Araştırma Merkezi Müdürlüğü Yayınları, No:1, 2004.

Yentürk, Nurhan, Volkan Yılmaz: **STK'lar İçin Engellilere Yönelik Harcamaları İzleme Kılavuzu**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2012.

Yiğit, Özge, Songül Yaşar, Tuğba Tayfur: "Engelli Bireylerin Toplumsal Hayatta Yaşadıkları Zorluklar ve Engelsiz Yarınlar İçin Çözüm Önerileri", **İdeal Sosyal Hizmet**, 2009.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı: Engelli Bireylere Yönelik Özel Bakım Merkezleri Yönetmeliği, **Merkezde Sunulacak Bakım Hizmetleri**.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı: Engelli Bireylere Yönelik Özel Bakım Merkezleri Yönetmeliği.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, "Ayrımcılık Yasağı".Bakıma Muhtaç Özürlülere Yönelik Resmî Kurum ve Kuruluşlar Bakım Merkezleri Yönetmeliği.

Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konsey, 2000.

Devlet Memurlarının Yer Değiştirme Suretiyle Atanmalarına İlişkin Yönetmelik, Ek madde 3: Resmi Gazete Tarihi: 25/6/1983, Resmi Gazete Sayısı: 18088.

Özürlüler Kanunu ve İlgili Mevzuat, Özürlüler İdaresi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2008.

2002 Türkiye Özürlüler Araştırması, Yayın No: 2913, Ankara, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Temmuz 2004.

16.03.1987 tarih ve 19402 sayılı "Sakatların İstihdamı Hakkında Tüzük"; (06.01.1997 değişikliğiyle).

21.10.1998 tarih ve 4382 sayılı Kanun.

25.08.1971 tarih ve 1475 sayılı İş Kanunu.

4857 sayılı İş Kanunu .

ÇEVRİMİÇİ KAYNAKLAR

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı: Alo 183 Çağrı Merkezi, çevrimiçi: http://alo183.aile.gov.tr/alo-183, Erişim Tarihi: 23.09.2017.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının 2015 Yılı Bütçesinin Görüşmeleri TBMM Plan ve Bütçe Komisyonu'nda Tamamlandı: çevrimiçi: http://www.aile.gov.tr/haberler/aile-ve-sosyal-politikalar-bakanliginin-2015-yili-butcesinin-gorusmeleri-tbmm-plan-ve-butce-komisyonunda-tamamlandi, Erişim Tarihi: 01.08.2017.

Ayşe Sarı, Engelliliğe Dayalı Ayrımcılık, çevrimiçi, http://www.sahimsen.com/engellilige-dayali-ayrimcilik/, 20.04.2017.
Engelli Çocuğu Olan Ailelerin Sorunu, http://www.kahramaneroglu.com/index.php/about- us/11-engelli-cocugu-olan-ailelerin-sorunu, Erişim Tarihi: 15.09.2017.

Celal Özcan, "**Özürlülerin İstihdamı ve Sosyal Güvenlikleri**", çevrimiçi: http://t24.com.tr/yazarlar/celal-ozcan/ozurlulerin-istihdami-ve-sosyal-guvenlikleri,5243, Erişim Tarihi: 29.12.2016.

Engelli Maaşı Olarak Ödenen Tutar 14 Kattan Fazla Arttı, çevrimiçi: http://www.memurlar.net/haber/488975/engelli-maasi-olarak-odenen-tutar-14-kattan-fazla-artti.html, Erişim Tarihi: 22.07.2017.

Engelli Ya Da Özürlü Nedir, Kimlere Engelli (Özürlü) Denilir?, Engelliler Komisyon Çalışması, s. 10.

Engellilerin Bilmesi Gereken Tüm Yasal Haklar ve Detayları, Çevrimiçi: http://www.diyalizmerkezleri.org/haberler/243/engellilerin-bilmesi-gereken-tum-yasal-haklar-ve-detaylari.aspx, Erişim Tarihi: 01.10.2017.

Engellilerin istihdamı, çevrimiçi: http://www.dpb.gov.tr/tr-tr/daire-baskanliklari/kamu-personel-istihdami-personel-baskanligi/kamu-personel-istihdami-

dairesi-baskanligi-kamu-personel-istihdam%C4%B1-317/engellilerin-istihdami, Erişim Tarihi: 10.10.2017.

Engelli Bakım Hizmetleri, Çevrimiçi:http://www.heybakim.com/uploads/pdf/engelli-bakimi/Engelli_Bakim_Hizmetleri.pdf, Erişim Tarihi: 28.08.2017, s. 10.

Engelli Kişilerin Haklarına Dair Uluslararası Sözleşme çevrimiçi: http://sorular.rightsagenda.org/Uploads/ESKH%20MEV/BM%20Engelliler%20S%C3%B6zle%C5%9Fmesi.pdf. Erişim Tarihi: 07.10.2017, s. 12.

Evde Bakım Maaşı Şartları - Evde Bakım Parası Sorgulama Çevrimiçi: http://www.kamuajans.com/kultur-sanat/evde-bakim-maasi-sartlari-evde-bakim-parasi-sorgulama-h508548.html. Erişim Tarihi: 08.09.2017.

İşe Katıl Hayata Atıl, Çevrimiçi: http://www.aile.gov.tr/haberler/ise-katil-hayata-atil, Erişim Tarihi: 27.07.2017.

Milliyet Gazetesi http://www.milliyet.com.tr/recep-akdag-aprotesto/siyaset/siyasetdetay/17.05.2011/1391444/default.htm, Erişim Tarihi:17.05.2011.

Sağlık hizmetleri ve sağlık hizmetlerinden yararlanma, çevrimiçi: https://engelliler.gen.tr/f26/saglik-hizmetleri-ve-hizmetlerinden-yararlanma-3173/ Erişim Tarihi: 20.09.2017.

Zihinsel Engellilerin Karşılaştığı Sorunlar, Çevrimiçi: https://www.rehabilitasyon.com/makale/Zihinsel_Engellileri-2_DpKrCm_45, Erişim Tarihi: 01.10.2017.

Çevrimiçi: http://www.gsdrc.org/ , Erişim Tarihi: 15.01.2017

Çevrimiçi:http://www.engelliler.biz/forum/2022-engelli-ayligi-ile-vakif-ayligi/142965-2015-yili-2022-ayligi-miktarlarive-muhtaclik-siniri-belli-oldu.html, Erişim Tarihi: 04.01.2015.

Çevrimiçi:http://www.heybakim.com/uploads/pdf/engelli-bakimi/Engelli_Bakim_Hizmetleri.pdf. Erişim Tarihi: 25.04.2013.

Çevrimiçi:https://kahramanmaras.bel.tr/engelliler-icin-genel-bilgiler, Erişim Tarihi: 10.10.2017.

Çevrimiçi:https://www.engelliler.biz/forum/engellilerle-ilgili-haberler/44615-ozurlulerin-bazi-haklari.html, Erişim Tarihi: 01.10.2017.

Çevrimiçi:http://www.sivilsayfalar.org/rakamlarla-dunyada-engellilik-en-buyuk-azinlik-engelliler/, Erişim Tarihi: 10.08.2017.

Çevrimiçi:https://www.sagligimicinhersey.com/2015/08/engelli-sagligi/engellilerin-turkiye-ve-dunyadaki-durumlari/ Erişim Tarihi: 08.08.2017.

5763 sayılı İş Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, Çevrimiçi: http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/05/20080526-5.htm, Erişim Tarihi: 03.01.2015.